

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیهما صلوات

www. **Ghaemiyeh** .com
www. **Ghaemiyeh** .org
www. **Ghaemiyeh** .net
www. **Ghaemiyeh** .ir

بر گنهگاران

خدای مهربان

رحمت واسعه

نویسنده: محمد امینی گلستانی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

رحمت واسعه خدای مهربان بر گنهکاران

نویسنده:

محمد امینی گلستانی

ناشر چاپی:

سپهر آذین

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۶	رحمت واسعه خدای مهربان بر گنهکاران
۶	مشخصات کتاب
۱۰	تقدیم به
۱۱	فهرست موضوعات
۱۷	پیشگفتار
۲۴	آیات
۴۴	بخش ۱- عفو و بخشش خدا
۴۴	اشاره
۴۴	آیات
۶۰	اخبار
۷۸	بخش ۲- توبه و انواع و شرائط آن
۷۸	اشاره
۱۰۰	اخبار
۲۰۵	منابع و مصادر
۲۰۷	درباره مرکز

رحمت واسعه خدای مهربان بر گنهکاران

مشخصات کتاب

سرشناسه : امینی گلستانی، محمد، ۱۳۱۷ -

عنوان و نام پدیدآور : رحمت واسعه خدای مهربان بر گنهکاران / محمد امینی گلستانی.

مشخصات نشر : قم: سپهر آذین، ۱۳۹۰.

مشخصات ظاهری : ۲۰۱ ص.

موضوع : رحمت الهی

ص: ۱

ص: ۵

تقدیم به

به عزیزانی که در اثر گناهان سنگین در ناامیدی و وحشت مطلق، به سر می‌برند و از به دست آوردن رضای خدا و نعمت‌های بهشتی، مأیوس گشته و خود را در وادی حیرت و سرگردانی رها ساخته و از زندگی، سیر می‌گردند، امیدوارم با مطالعه این کتاب خود را از این ورطه خطرناک نجات داده و به سوی معبود برگردند.

محمد امینی گلستانی

ص: ۶

فهرست موضوعات

رحمت واسعه ۱

خدای مهربان ۱

محمد امینی گلستانی ۱

تقدیم ۵

فهرست موضوعات ۶

۱ ۱۱

۲ ۱۲

۳- کسانی که با تلاوت قرآن و تدبیر در فرازها و آیات ۱۴

۴ ۱۶

۵- پرواضح است که یکی از واجبات مهم ادیان ۱۷

آیات ۱۹

۱- رحمت من تمام اشیاء را فراگرفته است ۱۹

۲- اوست بخشاینده و مهربان ۲۳

۳- اوست رحیم و مهربان ۲۴

ص: ۷

۴- اوست نیکی کننده و مهربان ۲۵

۵- از او طلب مغفرت کنید ۲۶

۶- اوست دهنده اجر بزرگ ۲۸

۷- خداوند به بهشت و بخشیدن دعوت می کند ۳۱

۸- امید بخش ترین آیه قرآن ۳۱

بخش ۱ عفو و بخش خدا ۳۹

۳- منم بخشاینده و مهربان ۳۹

آیات ۳۹

اخبار ۵۵

اورا بخشنده خدائست ۵۵

اگر بی اعتنا نباشی بخشوده شوی ۵۶

من او را بخشیدم! ۵۷

دوستانم در بهشتند! ۵۹

آزاد کرده های خدا کجاست؟! ۶۱

هیچ چیزی شبیه عفو خدائست ۶۲

خداوند بزرگوارتر است از اعاده عذاب ۶۲

ص: ۸

امیدوار کننده ترین چیزی که شنیده ای ۶۴

اگر بداند مجازات دهنده منم ۶۵

در سومین بار رسوا سازد! ۶۶

مشرک بخشوده نشود! ۶۷

معنای صراط مستقیم ۶۹

از عذاب بندگان پیر مسلمان حیا می کنم! ۶۹

پرده پوشی فرشتگان ۷۰

ای امت محمد من از حقم گذشتم ۷۱

بخش ۲ ۷۳

توبه و انواع و شرایط آن ۷۳

۲- منم بخشنده توبه کنندگان ۷۳

آیات ۷۴

اخبار ۹۴

در توبه کی بسته می شود! ۹۵

مدت توبه ۹۶

دستان رحمت خدا صبح و شام گسترده است! ۱۰۱

ص: ۹

توبه اینها پذیرفته نمی شود! ۱۰۲

شفاعت کننده بهتر از توبه نیست ۱۰۷

مؤمن این خصلت ها را ندارد ۱۰۸

صاحب چهار چیز از چهار دیگر محروم نمی شود ۱۰۹

برگردید به سوی خدا ۱۱۱

توبه کننده مانند بی گناهان است ۱۱۲

تعجب از مایوسان است! ۱۱۳

یک داستان شگفت انگیز! ۱۱۴

محبت رسول خدا ۶ به جوان یهودی ۱۲۹

به خدا بد گمان مباش! ۱۳۲

خداوند گناهان را نابود سازد! ۱۳۳

گناهان سه گونه است! ۱۳۶

تأخیر توبه خود فریبی است! ۱۴۰

توبه ریسمان یاری رساندن خداست! ۱۴۱

معنای اصرار بر گناه ۱۴۶

معنای جاهل ۱۴۷

ص: ۱۰

می بخشم و از کسی ترس ندارم ۱۵۱

خدا رحم کند بنده ای را که پیش از مرگ توبه ۱۵۵

کند ۱۵۵

در دستشویی به آوازه خوان گوش می داد! ۱۵۷

لطف خدا بر گناهکار مؤمن! ۱۵۹

حقیقت استغفار ۱۶۵

توبه یعنی چه؟! ۱۶۹

هر که را چهار چیز دادند ۱۷۹

معنای خیر ۱۸۱

شادی خدا از توبه عبد! ۱۸۲

معنای توبه نصوص ۱۸۴

خداوند سه چیز به توبه کنندگان داده است! ۱۸۹

مبادا مؤمنان را از رحمت خدا نومید سازی ۱۹۲

خداوند بنده توبه گر را دوست دارد ۱۹۵

در پیش تو دگرگون می شویم! ۱۹۵

منابع و مصادر ۲۰۰

ص: ۱۱

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمين، والصلى لموه والسّلام على سيّد الأنبياء والمرسلين و على آله الطيّبين الطاهرين لاسيّما بقيته الله في الأرضين و
حجّته على عباده اجمعين، الحجّ بن الحسن روحى و ارواح العالمين لتراب مقدمه الفداء و صلوات الله و سلامه عليه، واللّعنه الدائمة
الأبديّه على اعدائهم اجمعين من الان الى لقاء يوم الدين آمين رب العالمين.

ص: ۱۲

پیشگفتار

لطف‌پیش از شروع به مطالعه کتاب، این پیشگفتار را تماماً مطالعه فرمائید.

۱

نومیدی و یأس و بدبینی از خصلت‌های خانمان برانداز و بنیان‌کن است که هرکس به آن گرفتار آید، زندگی دنیا و آخرت خود را تباه ساخته و هیچ وقت روی سعادت و خوشبختی را ندیده و طعم آرامش و استواری و سکون را، نخواهد چشید.

پس انسان تا می‌تواند این صفات ذمیمه و خانمان‌سوز را، از خود دور ساخته و از حیطة فکری خود براند و پیرامون آن نگردد.

۲

در دوران زندگی، هر انسانی در اثر نادانی و خواسته‌های نفسانی، به گناهان و خواسته‌های نامشروع نفس و تسویلات شیطانی، گرفتار می‌شود، چون بشر مانند فرشتگان، معصوم آفریده نشده اند تا از گناه و معصیت، مبرا گردند.

و مثل حیوان نیست که بی عقل و بلا تکلیف زندگی نماید، نه امر و نهی، دامنگیر او شود و نه اطاعت از

ص: ۱۳

دستورات آسمانی متوجه او گردد.

پس موجودی که از دو عنصر تجرد و مادیت، ترکیب یافته و متشکل گردیده و زیر بار هزاران تکالیف و دستورات الهی قرار گرفته است، خواه و ناخواه، خطا و اشتباهی از او سرخواهد زد، مگر آنانکه به مصداق «عَبْدِي أَطْعَنِي حَتَّى أَجْعَلَكَ مَثَلِي بِنْدَةِ مَنْ، از من فرمان بر تا تو را همانند خود قرار دهم! آن گونه که من به هر چیزی می گویم «باش» می شود، تو هم به هر چیزی بگوئی، می شود» عمل کرده و خود را از آلودگی های نفسانی، دور ساخته اند (مانند انبیاء و اولیاء الهی) که پیرامون معاصی، نگشته اند.

با این مقدمه روشن می شود که اکثریت قریب به اتفاق بشر، به گناه و نافرمانی خدا، مبتلا می شوند، در این صورت نباید خود را بازاد و از گردونه بندگی بیرون رود، زیرا خدائی که او را آفریده با یک جمله محکم و نیرومند «و رَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَتِ مَنْ»

ص: ۱۴

همه چیز را فراگرفته» به یأس و ناامیدی، خط بطلان کشیده و به سوی عفو و بخش و گذشت خویش رهنمون گشته است که در خلال این اثر مقداری در باره آن با آیات مربوطه و اسناد و مدارک، صحبت خواهیم نمود.

۳- کسانی که با تلاوت قرآن و تدبیر در فرازها و آیات آن، سر و کار دارند، می دانند که این کتاب آسمانی و کلام ربّانی، مشحون از آیات عفو و بخش با تعابیر و جملات گوناگون می باشد که آوردن همه آنها در این مجموعه کوچک، امکان پذیر نیست زیرا اول ۱۱۳ سوره را با بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ افتتاح می کند بعد در سوره های گوناگون برای عفو و بخش، آیات زیادی در جملات و تعابیر گوناگون که به بخشیدن و گذشت کردن و توبه پذیر و رحم نمودن و ... تصریح فرموده و هیچ گونه جای شک و تردید نگذاشته است که تعدادی از آنها را در این مجموعه در بخش آیات

ص: ۱۵

می آوریم و تفصیل آن را برای مراجعه به خود قرآن کریم حواله می دهیم.

پس آن بندگان که غرق گناهند و فرو رفته در منجلابِ معصیت، نترسند و برگردند و توبه کنند و بگویند خدایا غلط کردم و نفهمیدم بنده فراریت، به در رحمت برگشته و از درگاه کرم و لطف و مغفرت، طلب بخشش و گذشت و چشم پوشی می نماید ای رحمان و رحیم و ای غفور و کریم و ای رؤف و ودود و ای غفار و تواب، از من درگذر و مرا بپذیر به احترام مقربین در گاهت و مخصوصاً پنج تن آل عبا را به در گاهت شفیع می آورم.

نترس بچسب به دامن رحمتش واقعاً برگرد و توبه کن و روی بر آستان کبریائیش بگذار مأیوس نباش، به خدا این در رحمت ردخور ندارد مگر این همه وعده مغفرت و کرم و لطف و گذشت و .. آن هم در آخرین کتاب آسمانیش (قرآن) بی اساس است!؟ نه به خدا.

ص: ۱۶

۴

شکی نیست اگر کسی با کوهی از گناه، بدون توبه از دنیا رود، در آتش جهنم خواهد سوخت، اگر مسلمان باشد به اندازه کیفر گناهانش که مدت و حدّش را خدا می داند و اگر کافر باشد «خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ» همیشه در آن (جهنم) مادامی که زمین و آسمان برپاست.

اما اگر تا زنده است با بار سنگین گناه به سوی معبود خود برگردد و واقعاً توبه نماید، باز بدون شك خداوند علاوه بر این که به تعداد گناهانش اجر و ثواب می نویسد، «يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ» تمامی معصیت هایش را از پرونده اش محو نموده و او را می بخشد و قبول می کند و گناهانش را به ثواب تبدیل می نماید.

پس گناهکاران دغدغه نومی‌دی را به خود راه ندهند معبودشان صاحب عظمت و بخش و گذشت است و نگرانی ندارد.

ص: ۱۷

مگر اینکه مشمول این آیه شوند «وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَلِقَائِهِ أُولَئِكَ يَسُؤُوا مِنْ رَحْمَتِي وَأُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ عنكبوت: ۲۳

کسانی که به آیات خدا و دیدار او کافر شدند، آنان از رحمت من مأیوسند؛ و برای آنها عذاب دردناکی است!

۵- پرواضح است که یکی از واجبات مهم ادیان مختلف و دستورات کتاب های آسمانی و فرمایشات انبیاء الهی، توبه کردن و برگشتن از انجام معاصی و ارتکاب گناهان و تصمیم گرفتن بر نکردن آنها در آینده است،

بدینجهت در کتابهای فقهی و حدیثی ابواب و فصلهای مختلف در این باره، باز کرده و انواع و اقسام توبه ها را بیان نموده و توضیح داده اند که طالبین تفصیل به آن منابع و مصادر مراجعه نمایند؛

ص: ۱۸

پس نباید توبه و بازگشت به سوی پروردگار را به تأخیر انداخت و امروز و فردا کرد، زیرا ما حتی تا یک لحظه دیگر نمیدانیم، چه پیش خواهد آمد و با چه حوادثی، مواجه و روبرو خواهیم شد، به این خاطر هرچه زودتر، به امحاء و نابود ساختن گناهان اقدام نموده و تا فرصت باقیست با دست زدن به دامن رحمت پروردگار مهربان، پرونده خود را از نافرمانی‌ها پاک نموده و رو سفید از این دنیا رخت بر بندیم انشاءالله تعالی.

پس به لحن آیات و احادیثی که آورده می‌شود، دقت کامل نمائید و ببینید با چه کلماتی به ما وعده مغفرت می‌دهد و از نومی‌دی دور می‌سازد.

البته توجه داشته باشید من با تشریح و توضیح، زیاد وقتتان را نمیگیرم و از بزرگ و سنگین کردن حجم کتاب پرهیز مینمایم.

ص: ۱۹

آیات

۱- رحمت من تمام اشیاء را فرا گرفته است

۱- انعام ۱۲ قُلْ لِمَنْ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلْ لِلَّهِ كَتَبَ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ لِيَجْمَعَ كُنُوفَكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ (۱۲) انعام: ۱۲ بگو: «آنچه در آسمانها و زمین است، از آن کیست؟» بگو: «از آن خداست؛ رحمت (و بخشش) را بر خود، حتم کرده؛ (و به همین دلیل،) بطور قطع همه شما را در روز قیامت، که در آن شک و تردیدی نیست، گرد خواهد آورد. (آری،) فقط کسانی که سرمایه های وجود خویش را از دست داده و گرفتار خسران شدند، ایمان نمی آورند.

ص: ۲۱

«پروردگار شما، رحمت گسترده ای دارد؛ اما مجازات او هم از مجرمان دفع شدنی نیست! (و اگر ادامه دهید کیفر شما حتمی است)

۳- اعراف: ۱۵۶ وَ اَكْتُبْ لَنَا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسِبَةً وَ فِي الْآخِرَةِ اِنَّا هُدْنَا اِلَيْكَ قَالَ عَذَابِي اُصِيبُ بِهٖ مَنْ اَشَاءُ وَ رَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ فَسَاكُنْهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَ يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَ الَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ (۱۵۶ اعراف: ۱۵۶) و برای ما، در این دنیا و سرای دیگر، نیکی مقرر فرما؛ چه اینکه ما به سوی تو بازگشت کرده ایم! («خداوند در برابر این تقاضا، به موسی) گفت:» مجازاتم را به هر کس بخواهم می رسانم؛ و رحمتم همه چیز را فراگرفته؛ و آن را برای آنها که تقوا پیشه کنند، و زکات را پردازند، و آنها که به آیات ما ایمان می آورند، مقرر خواهم داشت!

۴- کهف: ۵۸ وَ رَبُّكَ الْغَفُورُ ذُو الرَّحْمَةِ لَوْ

ص: ۲۲

يُؤَاخِذُهُمْ بِمَا كَسَبُوا لَعَجَلًا لَهُمُ الْعَذَابُ بَلْ لَهُمْ مَوْعِدٌ لَنْ يَجِدُوا مِنْ دُونِهِ مَوْئِلًا (۵۸) كهف ۵۸

كهف: ۵۸ و پروردگارت، آمرزنده و صاحب رحمت است؛ اگر می‌خواست آنان را به خاطر اعمالشان مجازات کند، عذاب را هر چه زودتر برای آنها می‌فرستاد؛ ولی برای آنان موعدی است که هرگز از آن راه فراری نخواهند داشت!

۵- مؤمن: ۷ الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ (۷) مؤمن: ۷

مؤمن: ۷ فرشتگانی که حاملان عرشند و آنها که گرداگرد آن (طواف می‌کنند) تسبیح و حمد پروردگارشان را می‌گویند و به او ایمان دارند و برای مؤمنان استغفار می‌کنند (و می‌گویند): پروردگارا!

ص: ۲۳

رحمت و علم تو همه چیز را فراگرفته است؛ پس کسانی را که توبه کرده و راه تو را پیروی می کنند بیمارز، و آنان را از عذاب دوزخ نگاه دار!

۲- اوست بخشاینده و مهربان

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ به نام خداوند بخشاینده و مهربان».

اول ۱۱۳ سوره را با آن افتتاح می کند و به بندگانش نوید رحمت و عفو می دهد.

وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ توئی بالاترین رحم کننده گان» اعراف: / ۱۵۰ و ۲۱ / ۸۳).

و هو أرحم الراحمین و اوست بخشنده ترین بخشنده گان» یوسف: / ۶۴ و ۹۲.

وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ توئی بهترین بخشاینده گان» مؤمنون: / ۲۳ و ۱۱۰ و ۱۱۹.

ص: ۲۴

۳- اوست رحیم و مهربان

إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرُؤُوفٌ رَحِيمٌ همانا خدا بر مردم البته مهربان و بخشنده است» در ۲ مورد بقره: /۱۴۳ * ۶۵ / ۲۲

وَإِنَّهُ بِهِمْ رُؤُوفٌ رَحِيمٌ و همانا اوست بر آنها مهربان و رحم کننده» توبه / ۱۱۸

بِالْمُؤْمِنِينَ رُؤُوفٌ رَحِيمٌ بر ایمان آورندگان رؤف و مهربان است» توبه / ۱۲۹

وَإِنَّ رَبِّيَ رَحِيمٌ وَدَّودٌ بدرستی که پروردگار من مهربان و دوست دارنده است» هود / ۹۰

وَإِنَّ اللَّهَ بِكُمْ لَرُؤُوفٌ رَحِيمٌ و خداوند نسبت به شما مهربان و رحیم» حدید: / ۹

وَإِنَّكَ رُؤُوفٌ رَحِيمٌ پروردگارا، تو مهربان و رحیمی!» حشر / ۱۰

ص: ۲۵

وَقَوْلًا مِنْ رَبِّ رَحِيمٍ بِرَّحْمَتِهِمْ (و درود الهی) است؛ این سخنی است از سوی پروردگاری مهربان! یس / ۵۸

وَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا خدایوند نسبت به شما مهربان است. « نساء / ۲۸

وَإِنَّهُ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا او نسبت به شما مهربان است.

« اسراء: / ۶۶

وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا او نسبت به مؤمنان همواره مهربان بوده است! احزاب / ۴۳

وَإِنَّ رَبَّكُمْ لَرُؤُوفٌ رَحِيمٌ چرا که پروردگار شما، رؤوف و رحیم است. نحل: / ۷ و ۴۷

۴- اوست نیکی کننده و مهربان

إِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ ما از پیش او را می خواندیم (و می پرستیدیم)، که اوست نیکوکار و مهربان! « طور /

ص: ۲۶

۲۸

و تَنْزِيلٌ مِّنَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (این قرآن) نازل شده، از سوی پروردگار بخشاینده و مهربان است» سجده/ ۲

و إِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ و پروردگارت البته شکست ناپذیر و مهربان است» در ۸ مورد شعراء/ ۹ و ۶۹ و ۱۰۴ و ۱۲۲ و ۱۴۰ و ۱۵۹ و ۱۷۵ و ۱۹۱

و هُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ پروردگارت اوست شکست ناپذیر و مهربان» روم/ ۵* دخان/ ۴۲

و تَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ و بر خداوند شکست ناپذیر و مهربان توکل کن!» شعراء/ ۲۱۷

۵- از او طلب مغفرت کنید

وَ اسْتَغْفِرُوا اللَّهَ و از خداوند، آمرزش بطلبید، که خدا آمرزنده مهربان است! بقره: ۱۹۹* مزمل: ۲۰

ص: ۲۷

وَاسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ از خدایتان آمرزش بطلبید، هود/ ۳ و ۵۲ و ۹۰* نوح/ ۱۰

فَاسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ تَوَبُّوا إِلَيْهِ از او آمرزش بطلبید، سپس به سوی او بازگردید، هود/ ۶۱

فَاسْتَقِيمُوا إِلَيْهِ وَاسْتَغْفِرُوهُ پس تمام توجه خویش را به او کنید و از وی آمرزش طلبید؛ فصلت: ۶

عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ سجده: ۶ او خداوندی است که از پنهان و آشکار با خبر است، و شکست ناپذیر و مهربان است!

سجده: ۶

وَاسْتَغْفِرِ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُوراً رَحِيماً و از خداوند، طلب آمرزش نما! که خداوند، آمرزنده و مهربان است. نساء/ ۱۰۵

وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ انفال: ۳۳ ولی (ای پیامبر!) تا تو در میان آنها هستی، خداوند آنها را مجازات نخواهد کرد؛ و

(نیز) تا استغفار می کنند، خدا عذابشان نمی کند. انفال/ ۳۳

ص: ۲۸

وَبِالْأَشْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ذاریات: ۱۸ و در سحر گاهان استغفار می کردند، ذاریات / ۱۸

نوح: ۱۰ فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّاراً (۱۰) نوح: ۱۰ به آنها گفتم: «از پروردگار خویش آمرزش بطلبید که او بسیار آمرزنده است ...

۶- اوست دهنده اجر بزرگ

مائده: ۹ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ (۹) مائده: ۹ خداوند، به آنها که ایمان آورده و اعمال صالح انجام داده اند، وعده آمرزش و پاداش عظیمی داده است.

هود: ۱۱ إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ (۱۱) هود: ۱۱ مگر آنها که (در سایه ایمان راستین،) صبر و استقامت ورزیدند و کارهای شایسته انجام دادند؛ که برای آنها، آمرزش و

ص: ۲۹

اجر بزرگی است! احزاب: ۲۹ وَ إِن كُنْتُمْ تُرِيدُونَ اللَّهَ وَ رَسُولَهُ وَ الدَّارَ الآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنكُنَّ أَجْرًا عَظِيمًا (۲۹ احزاب: ۲۹) و اگر شما خدا و پیامبرش و سرای آخرت را می خواهید، خداوند برای نیکوکاران شما پاداش عظیمی آماده ساخته است.»

فاطر: ۷ الَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ (۷) فاطر: ۷ کسانی که راه کفر پیش گرفتند، برای آنان عذابی سخت است؛ و کسانی که ایمان آوردند و کارهای شایسته انجام دادند، آمرزش و پاداش بزرگ از آن آنهاست! فتح: ۲۹ وَعَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا (۲۹) فتح: ۲۹ کسانی از آنها را که ایمان آورده و کارهای شایسته انجام

ص: ۳۰

داده اند، خداوند وعده آمرزش و اجر عظیمی داده است.

حجرات: ۳ إِنَّ الَّذِينَ يُغُضُّونَ أَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَى لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ (۳) حجرات: ۳
 آنها که صدای خود را نزد رسول خدا کوتاه می کنند همان کسانی هستند که خداوند دل‌هایشان را برای تقوا خالص نموده، و برای آنان آمرزش و پاداش عظیمی است!

ملک: ۱۲ إِنَّ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ (۱۲)

ملک: ۱۲ (اما) کسانی که از پروردگارشان در نهمان می ترسند، مسلماً آمرزش و پاداش بزرگی دارند!

ص: ۳۱

۷- خداوند به بهشت و بخشیدن دعوت می کند

بقره ۲۲۱ وَاللّٰهُ يَدْعُوْا اِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ بِاِذْنِهٖ وَيُبَيِّنُ آيَاتِهٖ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُوْنَ ۲۲۱ " و خدا دعوت به بهشت و آمرزش به فرمان خود می نماید، و آیات خویش را برای مردم روشن می سازد؛ شاید متذکر شوند!

۸- امید بخش ترین آیه قرآن.

وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَزُلْفًا مِنَ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرَى لِلذَّاكِرِينَ. هود: ۱۱۴ در دو طرف روز، و اوایل شب، نماز را برپا دار؛ چرا که حسنات، سیئات (و آثار آنها را) از بین می برند؛ این تذکری است برای کسانی که اهل تذکرند!

در تفسیر آیه مورد بحث حدیث جالبی از علی علیه السلام به

ص: ۳۲

این مضمون نقل شده است که روزی رو به سوی مردم کرد و فرمود: به نظر شما امید بخش ترین آیه قرآن کدام آیه است؟ بعضی گفتند آیه إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ نساء ۴۸ و ۱۱۷ (خداوند هرگز شرک را نمی بخشد و پائین تر از آن را برای هر کس که بخواهد می بخشد).

امام فرمود: خوب است، ولی آنچه من می خواهم نیست، بعضی گفتند آیه وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَحِيمًا نساء ۱۱۰ (هر کس عمل زشتی انجام دهد یا بر خویشتن ستم کند و سپس از خدا آمرزش بخواهد خدا را غفور و رحیم خواهد یافت) امام فرمود خوبست ولی آنچه را می خواهم نیست.

بعضی دیگر گفتند آیه قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ زمر: ۵۳ (بگو ای بندگان من که اسراف بر خویشتن کرده اید از

ص: ۳۳

رحمت خدا مایوس نشوید) فرمود خوبست اما آنچه می خواهم نیست! بعضی دیگر گفتند آیه وَ الَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَيْغَفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَ مَنْ يَغْفِرِ الذُّنُوبَ إِلَّا اللَّهُ آل عمران: ۱۳۵ (پرهیزکاران کسانی هستند که هنگامی که کار زشتی انجام می دهند یا به خود ستم می کنند به یاد خدا می افتند، از گناهان خویش آمرزش می طلبند و چه کسی است جز خدا که گناهان را ببامرزد) باز امام فرمود خوبست ولی آنچه می خواهم نیست.

در این هنگام مردم از هر طرف به سوی امام متوجه شدند و همه هم کردند فرمود: چه خبر است ای مسلمانان؟ عرض کردند: به خدا سوگند ما آیه دیگری در این زمینه سراغ نداریم.

امام فرمود: از حبيب خودم رسولخدا صلی الله علیه و آله و سلم شنیدم که فرمود: امید بخش ترین آیه قرآن این آیه است وَ أَقِمِ الصَّلَاةَ طَرْفِي النَّهَارِ وَ زُلْفَا مِنَ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ

ص: ۳۴

يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرِي لِلذَّاكِرِينَ. هود: ۱۱۴

البته در حدیث دیگری آمده است که امید بخش ترین آیه قرآن: آیه ۴۸ سوره نساء إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ می باشد.

اما با توجه به اینکه هر یک از این آیات به زاویه ای از این بحث نظر دارد و یک بعد از ابعاد آن را بیان می کند، تضادی با هم ندارد: در واقع آیه مورد بحث از کسانی سخن می گوید که نمازهای خود را به خوبی انجام می دهند، نمازی با روح و با حضور قلب که آثار گناهان دیگر را از دل و جانشان می شوید.

اما آیه دیگر از کسانی سخن می گوید که دارای چنین نمازی نیستند و تنها از در توبه وارد می شوند پس این آیه برای این گروه و آن آیه برای آن گروه امیدبخش ترین آیه است.

چه امیدی از این بیشتر که انسان بداند هر گاه پای او بلغزد و یا هوی و هوس بر او چیره شود (بدون اینکه

ص: ۳۵

اصرار بر گناه داشته باشد پایش به گناه کشیده شود) هنگامی که وقت نماز فرا رسید، وضو گرفت و در پیشگاه معبود به راز و نیاز برخاست احساس شرمساری که از لوازم توجه به خدا است نسبت به اعمال گذشته به او دست داد گناه او بخشوده می شود و ظلمت و تاریکیش از قلب او بر می خیزد.

به دنبال برنامه انسان ساز نماز و بیان تأثیری که حسنات در زدودن سیئات دارد در آیه بعد فرمان به صبر می دهد، و می گوید: شکایا باش که خدا اجر نیکوکاران را ضایع نمی کند (وَاصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ).

گرچه بعضی از مفسران خواسته اند معنی صبر را در اینجا محدود به مورد نماز و یا اذیت و آزارهای دشمنان در برابر پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم می کنند.

ولی روشن است که هیچگونه دلیلی بر محدود ساختن معنی صبر، در آیه مورد بحث نداریم بلکه یک مفهوم

ص: ۳۶

کلی و جامع را در بر دارد که هر گونه شکیبائی را در برابر مشکلات، مخالفتها، آزارها، هیجانها، طغیانها و مصائب گوناگون را شامل می شود و ایستادگی در برابر تمام این حوادث در مفهوم جامع صبر مندرج است.

صبر یک اصل کلی و اساس اسلامی است که در موردی از قرآن با نماز همراه ذکر شده است شاید به این دلیل که نماز در انسان حرکت می آفریند و دستور صبر، مقاومت ایجاب می کند، و این دو یعنی حرکت و مقاومت هنگامی که دست به دست هم دهند عامل اصلی هر گونه پیروزی خواهند شد.

اصولا هیچگونه نیکی بدون ایستادگی و صبر ممکن نیست، چون پایان رساندن کارهای نیک حتما استقامت لازم دارد، و به همین جهت در آیه فوق به دنبال امر به صبر می فرماید خداوند پاداش نیکوکاران را ضایع نمی کند، یعنی نیکوکاری بدون صبر و

ص: ۳۷

ایستادگی میسر نیست.

ذکر این نکته نیز لازم است که مردم در برابر حوادث ناگوار به چند گروه تقسیم می شوند.

۱- گروهی فوراً دست و پای خود را گم می کنند و به گفته قرآن بنا بر جزع و فرع می گذارند إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا (معارج - ۲۰).

۲- گروه دیگری دست و پای خود را گم نمی کنند و با تحمل و برد باری در برابر حادثه می ایستند.

۳- گروه دیگری هستند که علاوه بر تحمل و برد باری، شکر گزاری هم دارند.

۴- گروه دیگری هستند که در برابر این گونه حوادث عاشقانه به تلاش و کوشش بر می خیزند و برای خنثی کردن اثرات منفی حادثه، طرح ریزی می کنند، جهاد و بیکار خستگی ناپذیر به خرج می دهند و تا مشکل را از پیش پا بر ندارند آرام نمی گیرند.

خداوند به چنین صابرائی وعده پیروزی داده (إِنْ

ص: ۳۸

يُكُنْ مِنْكُمْ عَشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مَائَتِينَ - انفال: ۶۵.

و نعمتهای بهشتی را پاداش سرای دیگر آنها شمرده (و جزاهم بما صَبَرُوا جَنَّةً وَ حَرِيرًا - انسان: ۱۲). (۱)

۱- تفسیر نمونه ج: ۹ ص: ۲۶۶ بعد.

ص: ۳۹

بخش ۱- عفو و بخشش خدا**اشاره**

۳- منم بخشاینده و مهربان

آیات

تَبَّيْ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ حجر: ۴۹ به بندگانم خبرده که من بخشنده مهربانم! حجر/ ۴۹*

إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ خداوند بخشنده و مهربان است. در ۱۸ مورد (بقره/ ۱۷۳ و ۱۸۲ و ۱۹۲ و ۱۹۹ و ۲۲۶*

آل عمران/ ۸۹* مائده/ ۴ و ۳۷ و ۴۲ و ۱۰۱* انفال/ ۶۹* توبه/ ۶ و ۱۰۰ و ۱۰۳* نحل/ ۱۱۵* نور/ ۵ و ۲۰ و ۶۲* حجرات/ ۱۴*
مجادله/ ۱۲* ممتحنه/ ۱۲* تغابن/ ۱۴* مزمل/ ۲۰).

و وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ و خداوند بخشنده و مهربان است.

در ۱۳ مورد (بقره/ ۲۱۸* آل عمران/ ۳۱ و

ص: ۴۰

۱۲۹* نساء/ ۲۴* مائده/ ۷۷* انفال/ ۷۰* توبه/ ۲۸ و ۹۲* نور/ ۲۲* حجرات/ ۵* حدید/ ۲۸* ممتحنه/ ۷* تحریم/ ۱).

و فَإِنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ انعام/ ۵۴

و فَإِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ انعام/ ۲۴۵

وَ إِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ انعام/ ۱۶۵* اعراف/ ۱۶۶

و مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ در سه مورد (اعراف/ ۱۵۲* نحل/ ۱۱۰ و ۱۱۹).

وَ إِنَّ رَبِّي لَغَفُورٌ رَحِيمٌ هود/ ۴۱

وَ إِنَّ رَبِّي لَغَفُورٌ رَحِيمٌ يوسف/ ۵۳

وَ فَإِنِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ نمل/ ۱۱

وَ نُزِّلًا مِنْ غَفُورٍ رَحِيمٍ شوری/ ۳۱

وَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا در سه مورد (نساء/ ۲۲ و ۱۰۵ و ۱۲۸* فرقان/ ۶* احزاب/ ۲۴).

وَ كَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا در نه مورد (نساء/ ۹۶ و ۱۰۰ و ۱۵۲* فرقان/ ۷۰* احزاب/ ۵ و ۵۰ و ۵۹ و

ص: ۴۱

۷۳* فتح / ۱۴).

و يَجِدِ اللّٰهَ غَفُورًا رَّحِيمًا نساء / ۱۰۹

وَ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ در دو مورد یونس / ۱۰۷* محمد / ۸

وَ إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ در سه مورد یوسف / ۹۸* قصص / ۱۶* زمر / ۵۳

وَ هُوَ الرَّحِيمُ الْغَفُورُ سبأ / ۲

وَ هُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ ملک / ۲

وَ هُوَ الْغَفُورُ الْوَدُودُ بروج / ۱۴

وَ إِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ شوری / ۵

إِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ نجم: ۳۲ آمرزش پروردگار تو گسترده است؛

نوح: ۱۰ فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا (۱۰) نوح / ۱۰ نوح: ۱۰ به آنها گفتم: «از پروردگار خویش آمرزش بطلبید که او بسیار آمرزنده است ...»

مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَّحِيمٌ نور / ۳۳ خداوند بعد

ص: ۴۲

از این اجبار آنها غفور و رحیم است!

البقره "۲

فَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَكُنتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ ۶۴ و اگر فضل و رحمت خداوند بر شما نبود، از زیانکاران بودید.

وقال تعالى: إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ در دو محل ۱۷۳ و ۱۸۲

وقال تعالى: وَاللَّهُ رَؤُفٌ بِالْعِبَادِ ۲۰۷

وقال تعالى: وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ۲۱۸

وقال تعالى: وَاللَّهُ يَدْعُوا إِلَىٰ الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ بِإِذْنِهِ وَبَيِّنُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ۲۲۱ و خدا دعوت به بهشت و آمرزش به فرمان خود می نماید، و آیات خویش را برای مردم روشن می سازد؛ شاید متذکر شوند!

وقال تعالى: وَاللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ۲۲۵ و خداوند، آمرزنده

ص: ۴۳

و بردبار است.

وقال تعالى: فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ۲۲۶ خداوند، آمرزنده و مهربان است.

وقال: وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ۲۳۵ و بدانید خداوند، آمرزنده و بردبار است (و در مجازات بندگان، عجله نمی کند)!

وقال: وَلَكِنَّ اللَّهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ ۲۵۱. ولی خداوند نسبت به جهانیان، لطف و احسان دارد.

آل عمران "۳"

وَاللَّهُ رَؤُفٌ بِالْعِبَادِ ۳۰ خدا نسبت به همه بندگان، مهربان است.»

وقال تعالى: قُلْ إِنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ * يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ۷۳- ۷۴ آل

عمران: ۷۳ و جز به کسی که از آیین شما پیروی می کند، (واقعاً) ایمان نیاورید! بگو: «هدایت، هدایت الهی است! (و این

ص: ۴۴

توطئه شما، در برابر آن بی اثر است!»! (سپس اضافه کردند: «تصور نکنید) به کسی همانند شما (کتاب آسمانی) داده می شود، یا اینکه می توانند در پیشگاه پروردگارتان، با شما بحث و گفتگو کنند، (بلکه نبوت و منطق، هر دو نزد شماست!)» بگو: «فضل (و موهبت نبوت و عقل و منطق، در انحصار کسی نیست؛ بلکه) به دست خداست؛ و به هر کس بخواهد (و شایسته بداند)، می دهد؛ و خداوند، واسع [دارای مواهب گسترده] و آگاه (از موارد شایسته آن) است.

آل عمران: ۷۴ هر کس را بخواهد، ویژه رحمت خود می کند؛ و خداوند، دارای مواهب عظیم است.»

وقال تعالی: وَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ يَغْفِرُ لِمَن يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ۱۲۹ آل عمران:

۱۲۹ و آنچه در آسمانها و زمین است، از آن خداست.

هر کس را بخواهد (و شایسته بداند)،

ص: ۴۵

می بخشد؛ و هر کس را بخواهد، مجازات می کند؛ و خداوند آمرزنده مهربان است.

وقال: وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ ۱۵۲ و او شما را بخشید؛ و خداوند نسبت به مؤمنان، فضل و بخشش دارد.

وقال: وَاللَّهُ عَفَا اللَّهُ عَنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ۱۵۵ "و خداوند آنها را بخشید. خداوند، آمرزنده و بردبار است.

وقال: وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ۱۷۴ و خداوند دارای فضل و بخشش بزرگی است..

النساء "۴" إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُوراً رَحِيماً ۲۳ چرا که خداوند، آمرزنده و مهربان است.

وقال: وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ۲۵

وقال: وَاللَّهُ يُرِيدُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْكُمْ ۲۷ نساء: ۲۷ خدا می خواهد شما را ببخشد (و از آلودگی پاک نماید)،

وقال: يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ ۲۸ خدا میخواهد (با

ص: ۴۶

احکام مربوط به ازدواج با کنیزان و مانند آن، کار را بر شما سبک کند؛

وقال إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ۲۹ خداوند نسبت به شما مهربان است.

وقال إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا غَفُورًا ۴۳

وقال تعالی: إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ ۴۸ نساء: ۴۸ خداوند (هرگز) شرک را نمی بخشد! و پایین تر از آن را برای هر کس (بخواهد و شایسته بداند) می بخشد. و آن کسی که برای خدا، شریکی قرار دهد، گناه بزرگی مرتکب شده است.

وقال: لَوْ جَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا ۶۴ خدا را توبه پذیر و مهربان می یافتند.

وقال: فَأُولَٰئِكَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَغْفِرَ عَنْهُمْ وَكَانَ اللَّهُ عَفُوًّا غَفُورًا ۹۹ نساء: ۹۹ ممکن است خداوند، آنها را مورد عفو قرار دهد؛ و خداوند، عفو کننده و آمرزنده

ص: ۴۷

است.

المائده "۵

فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ۳

وقال: يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ ۱۸ هر کس را بخواهد (و شایسته بداند)، می بخشد؛ و هر کس را بخواهد (و مستحق بداند)، مجازات می کند؛

وقال تعالى فَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ۳۴ پس بدانید (خدا توبه آنها را می پذیرد؛) خداوند آمرزنده و مهربان است.

وقال تعالى: أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۴۰ مائده:

۴۰ آیا نمی دانی که حکومت و فرمانروائی آسمانها و زمین از آن خداست؟ هر کس را بخواهد (و مستحق بداند)، کیفر می کند؛ و هر کس را بخواهد و شایسته بداند، می بخشد؛ و خداوند بر هر چیزی قادر است.

ص: ۴۸

الانعام "۶" قُلْ رَبُّكُمْ ذُو رَحْمَةٍ وَاسِعَةٍ ۱۴۷ بگو: «پروردگار شما، رحمت گسترده ای دارد؛

الاعراف ۷

قَالَ عَذَابِي أُصِيبُ بِهِ مَنْ أَشَاءُ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ كَفَتْ: «مجازاتم را به هر کس بخواهم می رسانم؛ و رحمتم همه چیز را فراگرفته؛ و آن را برای آنها که تقوا پیشه کنند، ۱۵۶

الانفال "۸" قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ ۳۸ به آنها که کافر شدند بگو: «چنانچه از مخالفت باز ایستند، (و ایمان آورند)، گذشته آنها بخشوده خواهد شد؛

التوبه "۹"

وقال تعالى: وَ آخِرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَ آخَرَ سَيِّئًا عَسَى اللَّهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ۱۰۲ و گروهی دیگر، به گناهان خود اعتراف کردند؛ و کار خوب و بد را به هم آمیختند؛

ص: ۴۹

امید می رود که خداوند توبه آنها را بپذیرد؛ به یقین، خداوند آمرزنده و مهربان است!

وقال تعالی: إِنَّهُ بِهِمْ رَوْفٌ رَحِيمٌ ۱۱۷ سپس خدا توبه آنها را پذیرفت، که او نسبت به آنان مهربان و رحیم است!

وقال تعالی: إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ۱۲۰ زیرا خداوند پاداش نیکوکاران را تباه نمی کند!

وقال تعالی: لِيَجْزِيَ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۱۲۱ تا خداوند آن را بعنوان بهترین اعمالشان، پاداش دهد.

یوسف "۱۲" قَالَ لَا تَثْرِبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ يَعْفِرُ اللَّهُ لَكُمْ وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ۹۲ (یوسف) گفت: «امروز ملامت و توبیخی بر شما نیست! خداوند شما را می بخشد؛ و او مهربانترین مهربانان است!

ابراهیم "۱۴"

يَدْعُواكُمْ لِيَغْفِرَ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُوَخِّرْكُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ

ص: ۵۰

مُسَمَّى ۱۰ او شما را دعوت می کند تا گناهانتان را ببخشد، و تا موعد مقرری شما را باقی گذارد!»

الحجر "۱۵ تَبَّيْ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ* وَ أَنَّ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ ۴۹- ۵۰. بندگانم را آگاه کن که من بخشنده مهربانم!

حجر: ۵۰ و (اینکه) عذاب و کیفر من، همان عذاب دردناک است!

النور "۲۴" وَ لَوْ لَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَ رَحْمَتُهُ وَ أَنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ حَكِيمٌ ۱۰ ور: ۱۰ و اگر فضل و رحمت خدا شامل حال شما نبود و اینکه

او توبه پذیر و حکیم است (بسیاری از شما گرفتار مجازات سخت الهی می شدید)!

وقال تعالى: فَلَوْ لَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَ رَحْمَتُهُ لَكُنْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ ۲۰ نور: ۲۰ و اگر فضل و رحمت الهی شامل حال شما نبود و اینکه

خدا مهربان و رحیم است (مجازات سختی دامانتان را می گرفت)!

ص: ۵۱

وقال تعالى: أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ۲۲ آیا دوست نمی دارید خداوند شما را ببخشد؟! و خداوند آمرزنده و مهربان است!

القصص " ۲۸

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى الَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۸۴ قصص: ۸۴ کسی که کار نیکی انجام دهد، برای او پاداشی بهتر از آن است؛ و به کسانی که کارهای بد انجام دهند، مجازات بدکاران جز (به مقدار) اعمالشان نخواهد بود.

الاحزاب " ۳۳ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ بِأَنَّ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ فَضْلًا كَبِيرًا ۴۷ ۴۷ و مؤمنان را بشارت ده که برای آنان از سوی خدا فضل بزرگی است.

فاطر " ۳۵

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلَى ظَهْرِهَا مِنْ دَابَّةٍ وَلَكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى فَإِذَا

ص: ۵۲

جاءَ أَجْلُهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِعِبَادِهِ بَصِيرًا ۴۵ اگر خداوند مردم را به سبب کارهایی که انجام داده اند مجازات کند، جنبنده ای را بر پشت زمین باقی نخواهد گذاشت! ولی (به لطفش) آنها را تا سرآمد معینی تأخیر می اندازد (و مهلت اصلاح می دهد) اما هنگامی که اجل آنان فرا رسد، (خداوند هر کس را به مقتضای عملش جزا می دهد) او نسبت به بندگانش بیناست (و از اعمال و نیات همه آگاه است)!

الزمر "۳۹"

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ۵۳ بگو:

«ای بندگان من که بر خود اسراف و ستم کرده اید! از رحمت خداوند نومید نشوید که خدا همه گناهان را می آمرزد، زیرا او بسیار آمرزنده و مهربان است.»

المؤمن "۴۰"

ص: ۵۳

إِنَّ اللَّهَ لَمُدُّو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ۶۱ خداوند نسبت به مردم صاحب فضل و کرم است؛ ولی بیشتر مردم شکرگزاری نمی کنند!

جمعسق "۴۲" وَمَنْ يَقْتِرْفْ حَسَنَةً نَزِدْ لَهُ فِيهَا حُسْنًا إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ شَكُورٌ ۲۳. و هر کس کار نیکی انجام دهد، بر نیکی اش می افزاییم؛ چرا که خداوند آمرزنده و سپاسگزار است.

الفتح "۴۸" وَاللَّهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يَعْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ۱۴ مالکیت و حاکمیت آسمانها و زمین از آن خداست؛ هر کس را بخواهد (و شایسته بداند) می بخشد، و هر کس را بخواهد مجازات می کند؛ و خداوند آمرزنده و رحیم است.

الحجرات "۴۹" وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ۵.

النجم "۵۳" إِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ ۳۲.

الحديد "۵۷" وَإِنَّ اللَّهَ بِكُمْ لَرؤُفٌ رَحِيمٌ ۹

ص: ۵۴

وقال تعالى: وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ۲۸ * لَيْلًا يَعْلَمُ أَهْلُ الْكِتَابِ أَلَّا يَقْدِرُونَ عَلَى شَيْءٍ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَأَنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ۲۹. ای کسانی که ایمان آورده اید! تقوای الهی پیشه کنید و به رسولش ایمان بیاورید تا دو سهم از رحمتش به شما ببخشد و برای شما نوری قرار دهد که با آن (در میان مردم و در مسیر زندگی خود) راه بروید و گناهان شما را ببخشد؛ و خداوند غفور و رحیم است.

حدید: ۲۹ تا اهل کتاب بدانند که قادر بر چیزی از فضل خدا نیستند، و تمام فضل (و رحمت) به دست اوست، به هر کس بخواهد آن را می ببخشد؛ و خداوند دارای فضل عظیم است!

ص: ۵۵

اخبار

اورا بخشنده خدائیس

-۱

علی بن فضال از پدرش گفت: امام رضا علیه السلام در باره گفته خدای عزوجل:

إِنْ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ وَإِنْ أَسَأْتُمْ فَلَهَا "فرمود: إِنْ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ، اگر خوبی کردید برای خودتان است و ان أسأتم فلها رب يغفر لها".

ص ۱۶۳ " و اگریدی نمودید، پس برای آن (نفس) پروردگاریست می بخشد اورا. (۱)

۱- بیان: قيل: اللام بمعنى على، أي إن أسأتم فعلى أنفسكم، وقيل: أي فلها الجزاء والعقاب، وما في الخبر مبنی على الاكتفاء ببعض الكلام وهو شائع. عيون اخبار الرضا: ۱۶۳؛ بحار الأنوار: ۳/۶ باب ۱۹ ح ۱ از آن.

ص: ۵۶

اگر بی اعتنا نباشی بخشوده شوی

-۲

محمد بن مسعر گوید: نزد سفیان بن عیینه بودم، مردی آمد و به او گفت: از پیامبر صلی الله علیه و آله روایت شده است او فرمود: إن العبد إذا أذنب ذنبا ثم علم أن الله عزوجل يطع عليه غفر له، فقال ابن عیینه: هذا كتاب الله عزوجل قال الله تعالى "وَمَا كُنتُمْ تَسْتَتِرُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ وَلَكِنْ ظَنَنْتُمْ أَنَّ اللَّهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِمَّا تَعْمَلُونَ (۲۲) وَذَلِكُمْ ظَنُّكُمُ الَّذِي ظَنَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ أَرْدَاكُمْ فَصَلت: ۲۲ شما اگر گناهانتان را مخفی می کردید نه بخاطر این بود که از شهادت گوش و چشمها و پوستهای تنتان بیم داشتید، بلکه شما گمان می کردید که خداوند بسیاری از اعمالی را که انجام می دهید نمی داند! آری این گمان بدی بود که درباره پروردگارتان داشتید و همان

ص: ۵۷

موجب هلاکت شما گردید، و سرانجام از زیانکاران شدید!

"فإذا كان الظن هو المردى كان ضده هو المنجى". (۱) پس وقتی که گمان هلاک کننده باشد، ضد آن (یقین) نجات دهنده است.

من او را بخشیدم!

۳- جندب (۲) (اباذر) غفاری گفت: روزی مردی

۱- فصلت: ۲۲-۲۳ أردا کم ای أهلکمکم، نسب الهلاک إلى الظن لانه كان سببا لهلاکهم، وإنما أهلکهم الله سبحانه جزاءا على أفعالهم القبيحه، وظنونهم السيئه. امالی شیخ طوسی: ص ۳۳؛ بحار الأنوار: ۳/۶ ب ۱۹ ح ۲ از آن.

۲- بضم الجیم، وسكون النون، وفتح الدال المهمله، هو جندب بن جناده، أبو ذر الغفاری، الصحابی الكبير، أول من حیى رسول الله صلى الله عليه وآله بتحيه الاسلام، وفيه قال النبي صلى الله عليه وآله وسلم: ما أظلت الخضراء، ولا أقلت الغبراء على ذى لهجه أصدق من أبى ذر، كثيره جدا، نفاه عثمان إلى الربذه فمات فيها سنه ۳۲ وصلى الله عليه ابن مسعود، له خطبه يشرح فيها الامور بعد النبي صلى الله عليه وآله.

ص: ۵۸

پیش رسول خدا گفت: به خدا قسم خدا فلانی را نمی بخشد! رسول خدا فرمود: خدای عزوجل فرمود: من ذا الذی تألی علی أن لا أغفر لفلان؟ فإنی قد غفرت لفلان، وأحببت عمل المتألی بقوله: لا یغفر الله لفلان. (۱) کیست قسم می خورد من فلانی را نمی بخشم؟! پس همانا من فلانی را بخشیدم ولی گوینده این سخن را به خاطر این گفتارش، نمی بخشم"

۱- امالی شیخ طوسی: ص ۳۶؛ بحار الأنوار: ۴/۶ ب ۱۹ ح ۳ از آن قال الجزری: فیه: من يتألی علی الله یکذبه ای من حکم علیه وحلف کقولک: والله لیدخلن الله فلانا النار و هو من الالیه: الیمین، یقال: آلی یؤلی ایلائاً، وتألی يتألی تألیاً، والاسم الالیه، ومنه الحدیث: من المتألی علی الله؟.

ص: ۵۹

دوستانم در بهشتند!

۴- حسین بن سلیمان الزاهد گوید: شنیدم ابا جعفر الطائی الواعظ می گفت: شنیدم وهب ابن منبه می گفت: در زبور داود سطرهائی خواندم: از آن چیزی را حفظ کردم و چیزهائی را حفظ نکردم و فراموش نمودم از آنچه که حفظ کردم گفته خداوند به داود است: یا داود اسمع منی ما أقول- والحق أقول- من أتانی وهو مستحی من المعاصی التي عصانی بها غفرتها له وأنسيتها حافظیه، یا داود اسمع منی ما أقول- والحق أقول- من أتانی بحسنه واحده أدخلته الجنة. قال داود: یا رب وما هذه الحسنه؟ قال: من فرج عن عبد مسلم، فقال داود: إلهی لذلك لا ینبغی لمن عرفک أن

ص: ۶۰

ينقطع (۱) رجاءه منك " ص ۶۵" (۱) ای داود بشنو از من آنچه را که می گویم: «و گفته ام حق است» هر کس پیش من آید و او مرا دوست می دارد، او را به بهشت داخل می کنم، ای داود بشنو از من آنچه را که می گویم: «و گفته ام حق است» هر کس پیش من آید و او از معصیت هائی که به من نافرمانی کرده، حیا میکند (و خجالت می کشد)، من گناهانش را به او می بخشم و از خاطر دو فرشته نگهبانش، فراموش می کنم؛

ای داود بشنو از من آنچه را که می گویم: «و گفته ام حق است» هر کس پیش من آید با یک عمل خوب، او را داخل بهشت می کنم، داود گفت: ای خدا آن یک حسنه چیست؟! فرمود: هر کس از یک بنده مسلمان، گرفتاری را کنار زند (و او را از آن گرفتاری نجات

۱- امالی شیخ طوسی: ص ۶۵؛ بحار الأنوار: ۴/۶ ب ۱۹ ح ۴ از آن. (۱) فی المصدر: كذلك لا ینبغی لمن عرفک ان یقطع.

ص: ۶۱

دهد؛

پس داود گفت: خدایا به این خاطر شایسته نیست هر کس ترا می شناسد، امیدش را از تو ببرد (و قطع نماید و نا امید شود).

آزاد کرده های خدا کجاست؟!

۵- اَبی بصیر گفت: شنیدم ابا جعفر علیه السلام می فرمود: إذا دخل أهل الجنة الجنة بأعمالهم فأين عتقاء الله من النار؟.. (۱) وقتی که اهل بهشت با اعمالشان به بهشت داخل شدند پس کجایند آزاد کرده های خدا از آتش (و کجاست عفو و کرم و بخش و گذشت لایق به شأن او؟!).

۱- امالی شیخ طوسی: ص ۱۱۲؛ بحار الأنوار: ۵/۶ ب ۱۹ ح ۵ از آن. فی المصدر بعد ذلك: ان الله عتقائاً من النار..

ص: ۶۲

هیچ چیزی شبیه عفو خدانست

۶- فضیل بن عثمان، از ابی عبیده گفت: به (امام باقر علیه السلام) گفتم: جعلت فداک ادع الله لی فإن لی ذنوبا کثیره، فقال: مه یا ابا عبیده لا یکون الشیطان عوناً علی نفسک، (۳) إن عفو الله لا یشبهه شیء. (۱) فدایت شوم برایم دعا کن، من گناهان زیاد دارم، پس فرمود: آرام باش ای ابا عبیده شیطان یاور تو نباشد به ضرر (و ناامید و هلاک ساختن) جانت! یقیناً خدا را عفو نیست که هیچ چیز به آن شباهت ندارد (و کسی میزان آن را درک نمی کند).

خداوند بزرگوارتر است از اعاده عذاب

۷- ابن محبوب، از (ابو حمزه) ثمالی، از ابی

۱- کتاب حسین بن سعید ص ۹۴ بحار الأنوار: ۵/۶ ب ۱۹ ح ۶ از آن. (۳) أی عوناً علی هلاک نفسک بیأسک و قنوطک عن رحمه الله..

ص: ۶۳

إسحاق گفت: علی علیه السلام فرمود: لأحدثنکم بحديث یحق علی کل مؤمن أن یعیه، (۴) فحدثنا به غداه ونسیناه عشیه، قال: فرجعنا إليه فقلنا له: الحديث الذی حدثناه به غداه نسیناه وقلت: هو حق کل مؤمن أن یعیه فأعده علینا، فقال: إنه ما من مسلم یدنب ذنبا فیعفو الله عنه فی الدنيا إلا- کان أجل وأکرم من أن یعود علیه بعقوبه فی الآخره، وقد أجله فی الدنيا، وتلا- هذه الآیه: "وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ." (۱) البته برای شما حدیثی می گویم که تمام مؤمن ها حق دارند آن را حفظ نمایند، صبح حدیث را فرمود، ولی شب آن را فراموش کردیم، دوباره خدمتشان برگشته و گفتیم حدیثی که صبح به ما گفتی و فرمودی برای

۱- کتاب حسین بن سعید ص ۹۴ بحارالأنوار: ۵/۶ ب ۱۹ ح ۷ از آن. (۴) ای جدیر لکل مسلم وحقیق علیه أن یقبله ویتدبره ویحفظه.

ص: ۶۴

هر مؤمن لازم است آن را یاد بگیرد، یادمان رفته است آن را دوباره برای ما اعاده کن، پس فرمود:

«همانانیست مسلمانی که گناهی کرده و خدا آن را در دنیا عفو نموده است، بزرگوارتر و گرامی تر است از اینکه برگردد و در آخرت مجازات نماید و در حالی که در دنیا به او مهلت داده بودو این آیه را تلاوت نمود «هرمصیبتی به شما برسد، در اثر اعمال خودتان است و از خیلی (گناهانتان) گذشت می کند».

امیدوار کننده ترین چیزی که شنیده ای

۸- شریح بن عبید گوید: جبیر بن نفیر نقل می کرد مردانی از نواس بن سمعان پرسیدند و گفتند: ما أرجی شیء سمعت لنا من رسول الله صلی الله علیه واله؟ فقال النواس: سمعت رسول الله صلی الله علیه واله یقول: من مات وهو لا یشرک بالله عزوجل شیئا فقد حلّت له مغفرته، إن شاء أن یغفر له، قال نواس عند ذلک: إنی لارجو أن لا

ص: ۶۵

يموت أحد تحل له مغفره الله عزوجل إلا غفر له^(۱). چیست امیدوارترین (آیه که) از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم شنیده ای؟ گفت: شنیدم رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود:

هرکس بمیرد و او به خدای عزوجل شریک قرار نداده است، پس به تحقیق او به مغفرت خدا رسیده است نواس گفت: من امید دارم کسی نمرده باشد که مغفرت خدای عزوجل به او رسیده باشد، مگر اینکه او را می بخشد است.

اگر بداند مجازات دهنده منم

۹- محمد بن مسلم، از ابی عبد الله علیه السلام فرمود: پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: قال الله جل جلاله: من أذنب ذنبا فعلم أن لی أن اعذبه وأن لی أن أعفو

۱- امالی شیخ: ۲۴۹؛ بحار الأنوار: ۶/۵ ب ۱۹ ح ۸ از آن.

ص: ۶۶

عنه عفوت عنه. (۱) خدای جلّ جلاله فرمود: هر کس گناهی کرده و می داند که منم مجازات کننده و بخشنده او، من او را (به خاطر این دانستنش) می بخشم.

در سومین بار رسوا سازد!

۱۰- ابو حمزه ثمالی گوید: أبو جعفر علیه السلام فرمود: ما من عبد يعمل عملا لا يرضاه الله إلا ستره الله عليه أولا، فإذا ثنى ستر الله، فإذا ثلث أهبط الله ملكا في صورة آدمي يقول للناس: فعل كذا وكذا. (۲) نیست بنده ای که عمل خلاف رضای خدا را انجام دهد، مگر این که، خدا آن را می پوشاند پس اگر دوباره تکرار نماید، باز

۱- ثواب الأعمال: ص ۱۷۳؛ محاسن برقی: ص ۲۷، بحار الأنوار: ۶/۶ ب ۱۹ ح ۹ از آن دو. در الخرائج مطبوع این گونه آمده است: عفوا لا يخطر على بال العباد.

۲- کتاب حسین بن سعید؛ بحار الأنوار: ۶/۶ ب ۱۹ ح ۹ از آن.

ص: ۶۷

می پوشاند و اگر سومین بار انجام دهد، خداوند فرشته‌ای را به صورت آدمی فرو فرستد و در میان مردم شایع می کند که (فلانی) این کار را کرده است (و او را رسوا سازد)!

مشرك بخشوده نشود!

۱۱- أبو هاشم گوید: شنیدم أبا محمد می گفت: إن الله لیعفو یوم القیامه عفوا یحیط علی العباد، (۱) حتی یقول أهل الشرك "والله ربنا ما كنا مشرکین" فذکرت فی نفسی حدیثا حدثنی به رجل من أصحابنا من أهل مکة: أن رسول الله صلی الله علیه واله قرأ (۲): "إن الله یغفر الذنوب" فقال الرجل: ومن أشرك؟ (۳) فأنکرت ذلك وتمرت (۴) للرجل فأنا أقول فی نفسی، إذ أقبل عَلَيَّ فقال "إن الله لا یغفر أن یشرك به ویغفر ما دون ذلك لمن یشاء" بثسما قال هذا، (۵)

ص: ۶۸

و بئسما روی! (۱) خداوند روز قیامت بگونه ای می بخشد که بندگان را احاطه نماید (و فرا گیرد) تاجائی که مشرکان گویند به خدا قسم ما مشرک نبودیم! (پس از شنیدن این گفته امام) حدیثی یادم آمد که مردی از اصحاب ما از اهل مکه، از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم این گونه قرائت نمود «خداوند گناهان را می بخشد» آن مرد گفت: اگرچه مشرک باشد؟! من از این سخن مرد خوشم نیامد و بر او متغیر شدم (که چه حرفی است می زنی و این ها در ذهنم میگذشت که حضرت) برگشت و به من فرمود: «خداوند مشرک را نمی بخشد و بقیه را برای هر که خواست، می بخشد»، چه بد گفته (آن مرد گفت:) و چه ناپسند روایت کرده است.

۱- (۱) عفواً لا یخطر علی بال العباد؛ (۲) قد قرأ (۳) و من المشرک (۴) ای تنکرت و تغیرت و همزت للرجل و انتهت الرجل (۵) قال ذلك الرجل؛ الخرایج و الجرایح: ص ۱۰۹؛ بحار الأنوار: ۶/۶ ب ۱۹ ح ۱۰ از آن.

ص: ۶۹

معنای صراط مستقیم

۱۲- اَبی معمر السعدی گوید: علی بن اَبی طالب علیه السلام در باره آیه «إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ» فرمود:

یعنی آنه علی حق یجزی بالاحسان إحسانا وبالسیئ سیئا، یعفو عنمن یشاء ویغفر سبحانه وتعالی. (۱) یعنی خداوند بر حق است خوبی را با نیکی و بدی را با بدی، جزا دهد، در می گذرد از کسی که می خواهد و می بخشد منزه است، خدای تعالی.

از عذاب بندگان پیر مسلمان حیا می کنم!

۱۳- با اسنادش از جعفر بن محمد از پدران بزرگوارش علیهم السلام از رسول الله صلی الله علیه وآله فرمود: قال الله: إني لأستحيي من عبدی وأمتی

۱- بحار الأنوار: ۷/۶ ب ۱۹ ح ۱۳ از تفسیر عیاشی.

ص: ۷۰

یشیان فی الاسلام ثم أعدّ بهما. (۱) خداوند فرمود: من حیا می کنم از بنده ام و کنیزم که در اسلام پیر شده اند سپس آنها را عذاب نمایم.

پرده پوشی فرشتگان

۱۴- روایت شده است. أن فی العرش تمثالا لكل عبد فإذا اشتغل العبد بالعبادة رأت الملائكة تمثاله، وإذا اشتغل العبد بالمعصية أمر الله بعض الملائكة حتى يحجبوه بأجنحتهم لئلا تراه الملائكة، فذلك معنى قوله صلى الله عليه واله: يامن أظهر الجميل وستر القبيح. (۲) همانا در عرش (خدا) برای هر بنده ای تمثالی وجود دارد پس زمانی بنده مشغول عبادت شود فرشتگان آن تمثال را می بینند و وقتی که به معصیت مشغول گشت،

۱- بحار الأنوار: ۷/۶ ب ۱۹ ح ۱۴ از نوادر راوندی.

۲- بحار الأنوار: ۷/۶ ب ۱۹ ح ۱۵ از دعوات راوندی.

ص: ۷۱

خداوند بعضی از فرشتگان را امر می کند با بالشان او را بپوشانند تا فرشته ها او را نبینند، پس این است معنای گفته رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم «ای کسی که زیبایی را آشکار و بدی را می پوشاند».

۱۵- امام صادق علیه السلام فرمود: سمعت الله يقول:

"وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللَّهُ مَنْ يَمُوتُ" "أفترأك يجمع بين أهل القسمين في دار واحدة وهي النار؟" (۱) شنیدم خداوند فرمود: «و (مشرکین) قسم یاد کردند با سوگند سخت که خداوند هر که را مرده است، برانگیخته نمی کند» آیا می بینی که خداوند هردو قسم خورده (یا هردو گروه مؤمن و کافر) را در یک خانه و آن آتش است، در یک جا گرد آورد؟!.

ای امت محمد من از حقم گذشتم

۱۷- از پیامبر صلی الله علیه واله فرمود: ینادی مناد

۱- بحار الأنوار: ۶/ ۷ ب ۱۹ ح ۱۶ از دعوات راوندی.

ص: ۷۲

یوم القيامة تحت العرش: یا امه محمد ما كان لی قبلکم فقد وهبته لکم، وقد بقیت التبعات (۱) بینکم فتواهبوا وادخلوا الجنة برحمتی. (۲) نداکنده در روز قیامت در زیر عرش ندا کند «ای امت محمد، آنچه که حقی از برای من، پیش شما هست، بتحقیق آن را به شما بخشیدم فقط می ماند مطالبات بین خودتان، پس همدیگر را ببخشید و داخل شوید بر بهشت من. (۳)

۱- التبعه: ما یتتب علی الفعل من الخیر و الشرّ الاّ أنّ استعماله فی الشرّ أكثر وهو المراد هنا.

۲- (۱) التبعه: ما یترب علی الفعل من الخیر أو الشر، الا أنّ استعماله فی الشرّ أكثر، وهو المراد ههنا. بحار الأنوار: ۶/۷ ب ۱۹ ح ۱۷ از عده الداعی.

۳- إن الوعد غیر الوعد، إن العرب لا یعد عیبا ولا خلفا أنّ یعد شرا ثم لم یفعله، بل یری ذلك کرما وفضلا، وإنما الخلف أنّ یعد خیرا ثم لم یفعله.

ص: ۷۳

بخش ۲- توبه و انواع و شرائط آن**اشاره**

۲- منم بخشنده توبه کنندگان

یکی از وسایل عفو و بخش خدای مهربان، توبه و بازگشت بندگان به سوی اوست، و این برگشتن در پیشگاه خدای عز و جلّ، به اندازه ای اهمیت دارد که در روایات از زبان بزرگان دین آن را به مردی تشبیه نموده اند که تمام مواد خوراکی و آشامیدنی و مرکب خود را در بیابان بی آب و علف و سوزان، گم نماید و با ناامیدی آماده مرگ و جان دادن شود و دیگر هیچ امیدی به زنده ماندن نداشته باشد، در این موقعیت خطرناک، کسی به او مژده دهد که زاد و راحله ات را پیدا کرده و آورده ام، او چقدر خوشحال می شود؟

ص: ۷۴

چنین است خداوند که اگر بنده گناهکار و فراری از درگاهش، توبه کرده و به سوی خدا برگردد، خیلی خوشحال می شود، در این مورد به تک تک آیات و اخبار آتی، دقت نمائید و ببینید خداوند چه قدر مشتاق است بنده گناه کارش باز گشت کند و به آغوش رحمت او برگردد و او چه وعده هائی، به این گونه اشخاص داده است.

آیات

طه: ۸۲ وَ إِنِّي لَغَفَّارٌ لِمَن تَابَ وَ آمَنَ وَ عَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَى (۸۲) طه: ۸۲ و من هر که را توبه کند، و ایمان آورد، و عمل صالح انجام دهد، سپس هدایت شود، می آمرزم!

وَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ البته خدا توبه پذیر و مهربان است ۱۲/۴۹

لَوْ جِدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَّحِيمًا نساء: ۶۴ نساء: ۶۴ ما هیچ

ص: ۷۵

پیامبری را نفرستادیم مگر برای این که به فرمان خدا، از وی اطاعت شود. و اگر این مخالفان، هنگامی که به خود ستم می کردند (و فرمانهای خدا را زیر پا می گذاردند)، به نزد تو می آمدند؛ و از خدا طلب آمرزش می کردند؛ و پیامبر هم برای آنها استغفار می کرد؛ خدا را توبه پذیر و مهربان می یافتند.

إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ همانا اوست توبه پذیر و مهربان در دو مورد بقره ۳۷ و ۵۴

وَ إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ بقره ۱۲۸ البته توئی توبه پذیر و مهربان

وَ أَنَا التَّوَّابُ الرَّحِيمُ بقره ۱۶۰ منم توبه پذیر و مهربان.

وَ فَإِنَّهُ كَانَ لِلْأَوَّابِينَ غُفُوراً ۱۷/۲۵ پس اوست بخشنده توبه کنندگان.

وَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ در دو مورد ۹/۱۰۵ و ۱۱۹ بدرستی که خداست توبه پذیر و رحم کننده.

ص: ۷۶

و كَانَ تَوَابًا رَحِيمًا ۱۵/۴ خداست توبه پذیر رحم کننده.

البقره "۲"

فَتَلَقَّى آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَابُ الرَّحِيمُ ۳۷ بقره: سپس آدم از پروردگارش کلماتی دریافت داشت؛ (و با آنها توبه کرد.) و خداوند توبه او را پذیرفت؛ چرا که خداوند توبه پذیر و مهربان است.

وقال تعالى: وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ لِقَوْمِ أَنْفُسِكُمْ بِاتَّخَذِكُمُ الْعِجْلَ تَتَوَبُّوا إِلَى بَارئِكُمْ فَأَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ عِنْدَ بَارئِكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ إِنَّهُ هُوَ التَّوَابُ الرَّحِيمُ ۵۴ بقره: و زمانی را که موسی به قوم خود گفت: «ای قوم من! شما با انتخاب گوساله (برای پرستش) به خود ستم کردید! پس توبه کنید؛ و به سوی خالق خود باز گردید! و خود را [یکدیگر را] به قتل برسانید! این کار، برای شما در

ص: ۷۷

پیشگاه پروردگارتان بهتر است.» سپس خداوند توبه شما را پذیرفت؛ زیرا که او توبه پذیر و رحیم است.

وقال: وَ أَرِنَا مَناسِكَنا وَ تُب عَلَينا إِنَّكَ أَنْتَ الرَّحِيمُ الرَّحِيمُ ۱۲۸ و طرز عبادت‌مان را به ما نشان ده و توبه ما را بپذیر، که تو توبه پذیر و مهربانی!

وقال تعالى: إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَ أَصْلَحُوا وَ بَيَّنُّوا فُأُولَئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَ أَنَا الرَّحِيمُ الرَّحِيمُ ۱۶۰ بقره: مگر آنها که توبه و بازگشت کردند، و (اعمال بد خود را، با اعمال نیک،) اصلاح نمودند، (و آنچه را کتمان کرده بودند؛ آشکار ساختند؛) من توبه آنها را می پذیرم؛ که من تواب و رحیمم.

وقال تعالى: إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَ يُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ ۲۲۲ خداوند، توبه کنندگان را دوست دارد، و پاکان را (نیز) دوست دارد.

وقال تعالى: وَ إِن تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُؤُسُ أَمْوَالِكُمْ ۲۷۹. و اگر توبه کنید، سرمایه های شما، از آن شماست [اصل

ص: ۷۸

سرمایه، بدون سود]

آل عمران "۳"

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ۸۹ مگر کسانی که پس از آن، توبه کنند و اصلاح نمایند؛ (و در مقام جبران گناهان گذشته برآیند، که توبه آنها پذیرفته خواهد شد؛) زیرا خداوند، آمرزنده و بخشنده است.

وقال تعالى: لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبُهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ ۱۲۸. هیچ گونه اختیاری (در باره عفو کافران، یا مؤمنان فراری از جنگ)، برای تو نیست؛ مگر اینکه (خدا) بخواهد آنها را ببخشد، یا مجازات کند؛ زیرا آنها ستمگرند.

النساء "۴"

وَالَّذِينَ يَأْتِيَانَهَا مِنْكُمْ فَادُّوهُمَا فَإِنْ تَابَا وَأَصْلَحَا فَأَعْرِضُوا عَنْهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ تَوَّابًا رَحِيمًا نساء: ۱۶ و از میان شما، آن مردان و زنانی که (همسر ندارند، و)

ص: ۷۹

مرتکب آن کار (زشت) می شوند، آنها را آزار دهید (و حد بر آنان جاری نمایید)! و اگر توبه کنند، و (خود را) اصلاح نمایند، (و به جبران گذشته پردازند)، از آنها درگذرید! زیرا خداوند، توبه پذیر و مهربان است.

إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ فَأُولَئِكَ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا * نساء:

۱۷ پذیرش توبه از سوی خدا، تنها برای کسانی است که کار بدی را از روی جهالت انجام می دهند، سپس زود توبه می کنند. خداوند، توبه چنین اشخاصی را می پذیرد؛ و خدا دانا و حکیم است.

وَلَيْسَ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّىٰ إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ الْآنَ وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارًا أُولَئِكَ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ۱۶- ۱۸ نساء: ۱۸ برای کسانی که کارهای بد را انجام می دهند، و هنگامی که مرگ یکی از آنها فرا می رسد

ص: ۸۰

می گوید: «الان توبه کردم!» توبه نیست؛ و نه برای کسانی که در حال کفر از دنیا می روند؛ اینها کسانی هستند که عذاب دردناکی برایشان فراهم کرده ایم.

وقال تعالی: يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّيسَةَ وَيُهَدِيَ كُفْرَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ لِسَبِيلِ الْحَقِّ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

وَاللَّهُ يُرِيدُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ۲۶-۲۷ خداوند می خواهد (با این دستورها، راه های خوشبختی و سعادت را) برای شما آشکار سازد، و به سنتهای (صحیح) پیشینیان رهبری کند. و خداوند دانا و حکیم است.

نساء: ۲۷ خدا می خواهد شما را ببخشد (و از آلودگی پاک نماید)، اما آنها که پیرو شهواتند، می خواهند شما بکلی منحرف شوید.

وقال تعالی: إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَاعْتَصَمُوا بِاللَّهِ وَأَخْلَصُوا دِينَهُمْ لِلَّهِ فَأُولَئِكَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ ۱۴۶. مگر

ص: ۸۱

آنها که توبه کنند، و جبران و اصلاح نمایند، به (دامن لطف) خدا، چنگ زنند، و دین خود را برای خدا خالص کنند؛ آنها با مؤمنان خواهند بود؛ و خداوند به افراد باایمان، پاداش عظیمی خواهد داد.

المائده "۵"

وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ* و در آخرت، مجازات عظیمی دارند. إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ۳۳-۳۴ مگر آنها که پیش از دست یافتن شما بر آنان، توبه کنند؛ پس بدانید (خدا توبه آنها را می پذیرد؛) خداوند آمرزنده و مهربان است.

وقال تعالى: فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ۳۹ اما آن کس که پس از ستم کردن، توبه و جبران نماید، خداوند توبه او را می پذیرد؛ (و از این مجازات؛ معاف می شود، زیرا) خداوند، آمرزنده و مهربان است.

ص: ۸۲

وقال تعالى: وَحَسِبُوا أَلَّا تَكُونَ فِتْنَةٌ فَعَمُوا وَصَبُّوا ثُمَّ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ ثُمَّ عَمُوا وَصَبُّوا كَثِيرٌ مِنْهُمْ وَاللَّهُ بِصِعْبِهِمْ بِمَا يَعْمَلُونَ ۷۱ گمان کردند مجازاتی در کار نخواهد بود! از این رو (از دیدن حقایق و شنیدن سخنان حق)، نابینا و کر شدند؛ سپس (بیدار گشتند، و) خداوند توبه آنها را پذیرفت، دیگر بار (در خواب غفلت فرو رفتند، و) بسیاری از آنها کور و کر شدند؛ و خداوند، به آنچه انجام می دهند، بیناست.

وقال تعالى: أَفَلَا يَتُوبُونَ إِلَى اللَّهِ وَيَسْتَغْفِرُونَهُ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ۷۴. یا به سوی خدا باز نمی گردند، و از او طلب آمرزش نمی کنند؟ (در حالی که) خداوند آمرزنده مهربان است.

الانعام "۶" و إِذَا جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ۵۴. هر گاه کسانی که به آیات ما ایمان

ص: ۸۳

دارند نزد تو آیند، به آنها بگو: «سلام بر شما پروردگارتان، رحمت را بر خود فرض کرده؛ هر کس از شما کار بدی از روی نادانی کند، سپس توبه و اصلاح (و جبران) نماید، (مشمول رحمت خدا می شود چرا که) او آمرزنده مهربان است.»

الاعراف "۷" "فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ" ۱۴۳ «خداوندا! منزهی تو (از اینکه با چشم تو را بینم)! من به سوی تو بازگشتم! و من نخستین مؤمنانم!»

وقال تعالى: وَالَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِهَا وَآمَنُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ۱۵۳. و آنها که گناه کردند، و بعد از آن توبه نمودند و ایمان آوردند، (امید عفو او را دارند؛ زیرا) پروردگار تو، در پی این کار، آمرزنده و مهربان است.

التوبه "۹" "إِن تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ ۳ اگر توبه کنید، برای شما بهتر است!

ص: ۸۴

وقال تعالى: فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ۵ هرگاه توبه کنند، و نماز را برپا دارند، و زکات را پردازند، آنها را رها سازید؛ زیرا خداوند آمرزنده و مهربان است!

وقال تعالى: فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ ("ولی) اگر توبه کنند، نماز را برپا دارند، و زکات را پردازند، برادر دینی شما هستند؛

وقال عزوجل: وَيَتُوبُ اللَّهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ ۱۵ و خدا توبه هر کس را بخواهد (و شایسته بداند)، می پذیرد؛

وقال تعالى: فَإِنْ يَتُوبُوا يَكُ خَيْرًا لَهُمْ ۱۷۴ اگر توبه کنند، برای آنها بهتر است؛

وقال سبحانه: وَآخِرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا عَسَى اللَّهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ۱۰۲ " و گروهی دیگر، به گناهان خود اعتراف کردند؛ و کار خوب و بد را به هم

ص: ۸۵

آمیختند؛ امید می رود که خداوند توبه آنها را بپذیرد؛ به یقین، خداوند آمرزنده و مهربان است!

وقال جل شأنه: أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ۱۰۴ آیا نمی دانستند که فقط خداوند توبه را از بندگانش می پذیرد، و صدقات را می گیرد، و خداوند توبه پذیر و مهربان است!؟

وقال تعالى: وَ آخِرُونَ مُرْجُونَ لِأَمْرِ اللَّهِ إِمَّا يُعَذِّبُهُمْ وَإِمَّا يَتُوبُ عَلَيْهِمْ ۱۰۶ و گروهی دیگر، به فرمان خدا واگذار شده اند (و کارشان با خداست)؛ یا آنها را مجازات می کند، و یا توبه آنان را می پذیرد (، هر طور که شایسته باشند)؛ و خداوند دانا و حکیم است!

وقال سبحانه: التَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ ۱۱۲ توبه کنندگان، عبادت کاران، سپاسگویان، سیاحت کنندگان، رکوع کنندگان، سجده آوران، آمران به معروف، نهی کنندگان از منکر، و حافظان حدود (و مرزهای) الهی، (مؤمنان

ص: ۸۶

حقیقی اند)؛ و بشارت ده به (اینچنین) مؤمنان!

وقال تعالی: **ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَؤُفٌ رَحِيمٌ ۱۱۷** سپس خدا توبه آنها را پذیرفت، که او نسبت به آنان مهربان و رحیم است!

وقال سبحانه

ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ۱۱۸. سپس خدا رحمتش را شامل حال آنها نمود، (و به آنان توفیق داد) تا توبه کنند؛ خداوند بسیار توبه پذیر و مهربان است!

هود "۱۱"

وَأَنْ اسْتَغْفِرُوا رَبُّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُمَتِّعْكُمْ مَتَاعًا حَسَنًا إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى وَيُؤْتِ كُلَّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ ۳ و اینکه: از پروردگار خویش آمرزش بطلبید؛ سپس بسوی او بازگردید؛ تا شما را تا مدت معینی، (از مواهب زندگی این جهان)، به خوبی بهره مند سازد؛ و به هر صاحب فضیلتی، به مقدار فضیلتش ببخشد! و

ص: ۸۷

اگر (از این فرمان) روی گردان شوید، من بر شما از عذاب روز بزرگی بیمناکم!

وقال تعالی - ناقلا عن هود-: وَ يَا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَ يَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلَى قُوَّتِكُمْ ۖ ۵۲ و ای قوم من! از پروردگارتان طلب آمرزش کنید، سپس به سوی او بازگردید، تا (باران) آسمان را پی در پی بر شما بفرستد؛ و نیرویی بر نیرویتان بیفزاید! و گنهکارانه، روی (از حق) بر نتابید! «وقال- ناقلا عن صالح عليه السلام-: فَاسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُجِيبٌ ۶۱. سپس به سوی او بازگردید، که پروردگارم (به بندگان خود) نزدیک، و اجابت کننده (خواسته های آنها) است!»

النحل "۱۶"

ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ عَمِلُوا الشُّوْءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَعَفُورٌ رَحِيمٌ

ص: ۸۸

۱۱۹. اما پروردگارت نسبت به آنها که از روی جهالت، بدی کرده اند، سپس توبه کرده و در مقام جبران برآمده اند، پروردگارت بعد از آن آمرزنده و مهربان است.

مریم "۱۹"

إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُولَئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ شَيْئًا ۶۰ مگر آنان که توبه کنند، و ایمان بیاورند، و کار شایسته انجام دهند؛ چنین کسانی داخل بهشت می شوند، و کمترین ستمی به آنان نخواهد شد..

طه "۲۰" وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِمَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَى ۸۲ و من هر که را توبه کند، و ایمان آورد، و عمل صالح انجام دهد، سپس هدایت شود، می آمرزم!

وقال سبحانه: ثُمَّ اجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَى ۱۲۲. سپس پروردگارش او را برگزید، و توبه اش را پذیرفت، و هدایتش نمود.

ص: ۸۹

النور "۲۴" إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ۵ مگر کسانی که بعد از آن توبه کنند و جبران نمایند (که خداوند آنها را می بخشد) زیرا خداوند آمرزنده و مهربان است.

وقال سبحانه: وَلَوْ لَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ حَكِيمٌ ۱۰

وقال تعالى: وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعاً أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ۳۱. و همگی بسوی خدا بازگردید ای مؤمنان، تا رستگار شوید!

الفرقان "۲۵" إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحاً فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُوراً رَحِيماً* وَمَنْ تَابَ وَعَمِلَ صَالِحاً فَإِنَّهُ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مَتَاباً ۷۰-۷۱. مگر کسانی که توبه کنند و ایمان آورند و عمل صالح انجام دهند، که خداوند گناهان آنان را به حسنات مبدل می کند؛ و خداوند همواره آمرزنده و مهربان بوده است!

ص: ۹۰

فرقان: ۷۱ و کسی که توبه کند و عمل صالح انجام دهد، بسوی خدا بازگشت می کند (و پاداش خود را از او می گیرد).

القصص "۲۸" قَالَ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي فَغَفَرَ لَهُ إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ۱۶ (سپس) عرض کرد: «پروردگارا! من به خویشتم ستم کردم؛ مرا ببخش!» خداوند او را بخشید، که او غفور و رحیم است!

وقال تعالى: فَأَمَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَغَسَىٰ أَنْ يَكُونَ مِنَ الْمُفْلِحِينَ ۶۷. اما کسی که توبه کند، و ایمان آورد و عمل صالحی انجام دهد، امید است از رستگاران باشد!

الاحزاب "۳۲" "وَيُعَذِّبُ الْمُنَافِقِينَ إِنِ شَاءَ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنْ لِلَّهِ كَانَ غُفُورًا رَحِيمًا ۲۴ هدف این است که خداوند صادقان را بخاطر صدقشان پاداش دهد، و منافقان را هرگاه اراده کند عذاب نماید یا (اگر توبه کنند) توبه آنها را بپذیرد؛ چرا که خداوند آمرزنده و

ص: ۹۱

رحیم است.

وقال تعالی: لِيَعِذِبَ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ وَيَتُوبَ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ۷۳. هدف این بود که خداوند مردان و زنان منافق و مردان و زنان مشرک را (از مؤمنان جدا سازد و آنان را) عذاب کند، و خدا رحمت خود را بر مردان و زنان باایمان بفرستد؛ خداوند همواره آمرزنده و رحیم است!

الزمر "۳۹" وَأَنِيبُوا إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَأَسْلِمُوا لَهُ مِنْ قَبْلِ أَنْ يُأْتِيَكُمْ الْعَذَابُ ثُمَّ لَا تُنصِرُونَ ۵۴. و به درگاه پروردگارتان بازگردید و در برابر او تسلیم شوید، پیش از آنکه عذاب به سراغ شما آید، سپس از سوی هیچ کس یاری نشوید!

المؤمن "۴۰" غَافِرِ الذَّنْبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ ۳ خداوندی که آمرزنده گناه، پذیرنده توبه،

وقال تعالی: فَاعْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبِعُوا سَبِيلَكَ ۷.

ص: ۹۲

پس کسانی را که توبه کرده و راه تو را پیروی می کنند بیامرز، و آنان را از عذاب دوزخ نگاه دار!

حمعسق "۴۲" "وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ وَيَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ ۲۵. او کسی است که توبه را از بندگانش می پذیرد و بدیها را می بخشد، و آنچه را انجام می دهید می داند.

الاحقاف "۴۶" "إِنِّي تُبْتُ إِلَيْكَ وَإِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ ۱۵. من به سوی تو باز می گردم و توبه می کنم، و من از مسلمانانم!"

الحجرات "۴۹" "وَمَنْ لَمْ يَتُبْ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ۱۱ و آنها که توبه نکنند، ظالم و ستمگرند!

وقال تعالى: وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَحِيمٌ ۱۲. تقوای الهی پیشه کنید که خداوند توبه پذیر و مهربان است!

المجادله "۵۸" "فَإِذْ لَمْ تَفْعَلُوا وَتَابَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ ۱۳. اکنون که این کار را نکردید و خداوند توبه شما را

ص: ۹۳

پذیرفت،

التحریم "۶۶" إِنَّ تَتُوبَا إِلَى اللَّهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا ۴ اگر شما (همسران پیامبر) از کار خود توبه کنید (به نفع شماست، زیرا) دل‌هایتان از حق منحرف گشته؛

وقال تعالی: قَائِلَاتٍ تَأْتِبَاتٍ ۵ متواضع، توبه کار، عابد،

وقال سبحانه: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يُكَفِّرَ عَنْكُم سَيِّئَاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُم جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ای کسانی که ایمان آورده اید بسوی خدا توبه کنید، توبه ای خالص؛ امید است (با این کار) پروردگارتان گناهانتان را ببخشد و شما را در باغهایی از بهشت که نهرها از زیر درختانش جاری است وارد کند، در آن روزی که خداوند پیامبر و کسانی را که با او ایمان آوردند خوار نمی کند؛ این در حالی است که نورشان پیشاپیش آنان و از سوی راستشان در حرکت است، و می گویند:

ص: ۹۴

«پروردگارا! نور ما را کامل کن و ما را ببخش که تو بر هر چیز توانائی!» ۸.

المزمل "۷۳" عَلِمَ أَنْ لَنْ تُخْصُوهُ فَتَابَ عَلَيْكُمْ ۲۰. او می داند که شما نمی توانید مقدار آن را (به دقت) اندازه گیری کنید (برای عبادت کردن)، پس شما را بخشید؛

البروج "۸۵" إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ ۱۰. کسانی که مردان و زنان با ایمان را شکنجه دادند سپس توبه نکردند، برای آنها عذاب دوزخ و عذاب آتش سوزان است!

النصر "۱۱۰" وَاسْتَغْفِرُهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا ۳. و از او آمرزش بخواه که او بسیار توبه پذیر است!

ص: ۹۵

اخبار

در توبه کی بسته می شود!

۱- ربیع ابن محمد المسلمی، و عبد الله بن سلیمان العامری، از اَبی عبد الله علیه السلام فرمود: ما زالت الارض إلا والله تعالى ذكره فيها حجه يعرف الحلال والحرام، ويدعو إلى سبيل الله عزوجل، ولا تنقطع الحجه من الارض إلا أربعين يوماً قبل القيامه، فإذا رفعت الحجه اغلقت أبواب التوبه، ولم ينفع نفساً إيمانها لم تكن آمنت من قبل أن ترفع الحجه، اولئك شرار من خلق الله وهم الذين تقوم عليهم القيامه. (۱) زمین نمی گذرد مگر اینکه برای خدای تعالی ذکره در آن حجیتست که حلال و حرام را در آن معرفی (وبیان) می کند و به سوی راه خدا دعوت می کند، و زمین از حجت منقطع نمی شود مگر چهل روز

۱- بحار الأنوار: ج ۶ ص ۱۸ ب ۲۰ ح ۱ از کمال الدین: ص ۱۳۳.

ص: ۹۶

پیش از قیامت، پس زمانی که حجت برداشته شد، درهای توبه بسته می شود و بر هیچکس (در آن وقت) ایمانش بهره ای نمی رساند که قبل از برداشته شدن حجت، ایمان نیاورده باشد، آنها را بدترین از آفریدگان خدا و بر آنها قیامت قیام می کند.

مدت توبه

۱- مردی از اَبی جعفر علیه السلام از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: من تاب فی سنه تاب الله علیه، ثم قال: إن السنه لکثیره، ثم قال: من تاب فی شهر تاب الله علیه، ثم قال: إن الشهر لکثیر، ثم قال: من تاب فی یومه تاب الله علیه، ثم قال: إن یوما لکثیر، ثم قال: من تاب إذا بلغت نفسه هذه - یعنی حلقه - تاب الله علیه. (۱) هر کس یک

۱- بحار الأنوار: ج ص ۱۸ ب ۲۰ ح ۳۳ از ثواب الأعمال: ص ۱۷۳ و از کتاب حسین بن سعید.

ص: ۹۷

سال پیش از فرا رسیدن مرگش (برگردد و) توبه نماید از او در گذرد! سپس فرمود: یک سال زیاد است بلکه یک ماه، یک ماه نیز زیاد است بلکه یک روز، یک روز هم زیاد است، زمانی که جانش به حلقومش رسید (و توبه نمود)، خداوند از او می پذیرد.

۲- حلبی، از ابی عبد الله علیه السلام در باره فرموده خدا: "وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّىٰ إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ الْإِيمَانَ" قال: هو الفرار تاب حين لم ينفعه التوبه ولم يقبل منه. (۱) برای کسانی که کارهای بد را انجام می دهند، و هنگامی که مرگ یکی از آنها فرا می رسد می گوید: «الان توبه کردم!» توبه نیست؛ و نه برای کسانی که در حال کفر از دنیا می روند؛ اینها کسانی هستند که عذاب دردناکی برایشان فراهم کرده ایم.

فرمود: آن فرار کردن (از توبه) است تا هنگامی که

@@@

رحمت واسعه خدای مهربان بر گنهکاران ؛ ص ۹۸

۱- نساء: ۱۸ بحار الأنوار: ج ۶ ص ۱۸ ح ۴۳.

ص: ۹۸

دیگر توبه برایش نفعی ندارد و از او پذیرفته نشود.

۳- اعرابی به پیش پیامبر صلی الله علیه واله آمد و گفت: به من خبر بده از توبه تا کی پذیرفته می شود؟! پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: **إِنَّ بَابَهَا مَفْتُوحٌ لِابْنِ آدَمَ لَا يَسُدُّ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا، وَذَلِكَ قَوْلُهُ: "هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ" وَهِيَ طُلُوعُ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا "يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيْمَانِهَا خَيْرًا."** (۱) البته در توبه باز است، برای فرزند آدم بسته نشود، تا خورشید از مغرب طلوع نماید و این است گفته خدا «آیا جز این انتظار دارند که فرشتگان (مرگ) به سراغشان آیند، یا خداوند (خودش) به سوی آنها بیاید، یا بعضی از آیات پروردگارت (و نشانه های رستاخیز)؟! اما آن روز که بعضی از

۱- انعام: ۱۵۸: بحار الأنوار: ج ۶ ص ۱۸ ح ۴۶ از تفسیر امام علیه السلام.

ص: ۹۹

آیات پروردگارت تحقّق پذیرد، ایمان آوردن افرادی که قبلاً ایمان نیاورده اند، یا در ایمانشان عمل نیکی انجام نداده اند، سودی به حالشان نخواهد داشت! بگو: «اکنون که شما چنین انتظارات نادرستی دارید، انتظار بکشید ما هم انتظار (کیفر شما را) می کشیم!» و آن طلوع آفتاب از مغربش است

۴- اَبی عبد الله علیه السلام از: رسول خدا صلی الله علیه واله فرمود: من تاب قبل موته بسنه قبل الله توبته، ثم قال: إن السنه لكثيره من تاب قبل موته بشهر قبل الله توبته، ثم قال: إن الشهر لكثير من تاب قبل موته بجمعه قبل الله توبته، ثم قال: إن الجمعه لكثيره من تاب قبل موته بيوم قبل الله توبته، ثم قال: إن اليوم لكثير (۲) من تاب قبل أن يعاین قبل الله توبته. (۱) هر کس یک سال پیش از فرا رسیدن مرگش (برگردد و) توبه نماید از او می

۱- (۲) فی المصدر: إن یوما لكثير. م. بحار الأنوار: ج ۶ ص ۱۹ ح ۴ از اصول کافی: ج ۲ ص ۴۴.

ص: ۱۰۰

پذیرد!، سپس فرمود: یک سال زیاد است بلکه یک ماه پیش از مرگش، یک ماه نیز زیاد است بلکه پیش از مرگش یک جمعه، خداوند توبه او را می پذیرد، سپس فرمود یک جمعه زیاداگر پیش از مرگش توبه نماید از او می پذیرد باز فرمود یک روز هم زیاد است، هر کس پیش از دیدن مرگ توبه نماید، خداوند از او می پذیرد.

۵- رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: إن الله يقبل توبه عبده ما لم یغرغر، توبوا إلی ربکم قبل أن تموتوا، وبادروا بالأعمال الزاکیه قبل أن تشتغلوا، وصلوا الذی بینکم و بینه بکثره ذکرکم إیاه. (۱) خداوند توبه بنده اش را می پذیرد ما دام مرگ او فرا نرسد، برگردید به سوی پروردگارتان پیش از آن که بمیرید و به کارهای پاک مبادرت کنید، پیش از آن که مشغول (و گرفتار) شوید، و وصل کنید

۱- بحار الأنوار: ج ۶ ص ۱۹ ح ۵ از دعوات راوندی.

ص: ۱۰۱

آنچه که میان خود و خدایتان هست، با ذکر (و یاد کردن) زیاد او را.

دستان رحمت خدا صبح و شام گسترده است!

سکونی، از امام صادق، از پدرانش علیهم السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و اله فرمود: *إن لله عزوجل فضولا من رزقه ینحله من یشاء من خلقه، والله باسط یدیه عند کل فجر لمذنب اللیل هل یتوب فیغفر له؟*

و بیسبب یدیه عند مغیب الشمس لمذنب النهار هل یتوب فیغفر له؟^(۱) "برای خدای عزوجل (زیادی و) تفضل هائی از رزقش هست که عطا نماید برای کسی که از خلقش بخواهد و خداوند دستان (قدرتش) را هر صبحگاهان برای گناهکاران شب، می گستراند که آیا

۱- فی الکافی: أو قال: بسطت. بحار الأنوار: ج ۶ ص ۱۸ ح ۳۴ از ثواب الأعمال: ص ۱۷۳.

ص: ۱۰۲

او توبه می کند تا او را ببخشد؟ و می گستراند دست های (رحمتش) را نزدیک غروب بر گناهکار روز، آیا برمی گردد که او را ببخشد؟.

توبه اینها پذیرفته نمی شود!

۱- سؤال شد از امام صادق علیه السلام از قول خدای عزوجل "وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّىٰ إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ الْآنَ" فرمود: ذلك إذا عاين أمر الآخره. (۱) این زمانیست که کار آخرت (مرگ) را مشاهده نمود.

۲- إبراهيم بن محمد الهمدانی گفت به امام رضا علیه السلام گفتم: لایّ علّه أغرق الله فرعون وقد آمن به وأقر بتوحیده؟ قال: لانه آمن عند رؤیه البأس، والایمان عند رویه البأس غیر مقبول، وذلك حکم الله تعالی ذکره فی

۱- بحار الأنوار: ج ۶ ص ۱۸ ح ۳ از من لایحضره الفقیه: ص ۳۲.

ص: ۱۰۳

السلف والخلف، به چه علت خداوند فرعون را غرق نمود در حالی که به او ایمان آورد و به توحیدش اقرار نمود؟! فرمود برای اینکه هنگام دیدن مرگ ایمان آورد و ایمان در این موقعیت پذیرفته نیست زیرا حکم خدا تعالی ذکره در گذشته و آینده این بوده است خدای عز و جل فرموده

"فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا قَالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَخَدَّهٖ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ فَلَمْ يَكُ يَنْفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا ۗ۸۵-۸۴ غافر " :غافر (مؤمن):
۸۴ هنگامی که عذاب (شدید) ما را دیدند گفتند: «هم اکنون به خداوند یگانه ایمان آوردیم و به معبودهایی که همتای او می شمردیم کافر شدیم!»

مؤمن: ۸۵ اما هنگامی که عذاب ما را مشاهده کردند، ایمانشان برای آنها سودی نداشت! این سنت خداوند است که همواره در میان بندگان اجرا شده، و آنجا کافران زیانکار شدند! اما آن

وقال عزوجل " :يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي

ص: ۱۰۴

إِيمَانِهَا خَيْرًا انعام: ۱۵۸ "انعام ۱۵۸ روزی که بعضی از آیات پروردگارت تحقق پذیرد، ایمان آوردن افرادی که قبلاً ایمان نیاورده اند، یا در ایمانشان عمل نیکی انجام نداده اند، سودی به حالشان نخواهد داشت!

وهكذا فرعون لما أدرکه الغرق قال: "آمَنْتُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا الَّذِي آمَنْتُ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ" فقیل له: "الآنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنْتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ الخبر(۱) یونس ۹۰ «ایمان آوردم که هیچ معبودی، جز کسی که بنی اسرائیل به او ایمان آورده اند، وجود ندارد؛ و من از مسلمین هستم!»

یونس: ۹۱ (اما به او خطاب شد:) الآن؟! در حالی که قبلاً عصیان کردی، و از مفسدان بودی!

وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فِجْرًاؤُهُ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا

۱- بحار الأنوار: ج ۶ ص ۲۳ ح ۲۵ از علل الشریع ص ۳۱ و عیون الاخبار: ص ۲۳۳-۲۳۲.

ص: ۱۰۵

و غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَ لَعْنَهُ وَ أَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا "نساء: ۹۳ و هر کس، فرد باایمانی را از روی عمد به قتل برساند، مجازات او دوزخ است؛ در حالی که جاودانه در آن می ماند؛ و خداوند بر او غضب می کند؛ و او را از رحمتش دور می سازد؛ و عذاب عظیمی برای او آماده ساخته است. قال: من قتل مؤمنا علی دینه لم تقبل توبته، ومن قتل نبیا أو وصی نبی فلا توبه له لانه لا یكون مثله فیقاد به (۱)، وقد یكون الرجل بین المشرکین والیهود والنصارى یقتل رجلا من المسلمین علی أنه مسلم فإذا دخل فی الاسلام محاه الله عنه لقول رسول الله صلی الله علیه واله: الاسلام یجب ما کان قبله - أى یمحوا - لان أعظم الذنوب عند الله هو الشرك بالله (۲) فإذا قبلت توبته فی الشرك قبلت فیما سواه، فأما قول الصادق علیه السلام لیست له توبه فإنه عنى من قتل نبیا أو وصیا فلیست له توبه لانه لا یقاد أحد بالانبياء وبالاوصیاء إلا الاوصیاء والانبياء، والانبياء والاوصیاء لا یقتل بعضهم بعضا

ص: ۱۰۶

، و غیر النبی والوصی لا- یكون مثل النبی والوصی فیقاد به، وقاتلهما لا یوفق بالتوبه.(۱) هر کس مؤمنی را به خاطر دینش به قتل رساند، توبه او پذیرفته نخواهد شد، و هر کس پیغمبر

یا وصی پیغمبری را بکشد، برای او توبه نخواهد بود، زیرا برای او ماندی نیست تا قصاص بکنند، گاهی مردی میان مشرکین و یهود و نصاری، مسلمانی را به خاطر اسلامش بکشد، پس وقتی که مسلمان شد (و ایمان آورد) خداوند گناه این قتل را به او می بخشد، زیرا رسول خدا فرمود: اسلام گذشته را محو می نماید، چون بزرگترین گناه شرک است، پس زمانی که توبه او پذیرفته شد، دیگری هم قبول می شود.

۱- (۱) فی النهایه: أی لا یكون مثله فیقتل به بدلا منه.(۲) فی المصدر: الا ان اعظم الذنوب عند الله هو الشرك بالله. بحار الأنوار: ج ۶ ص ۲۲ ح ۲۴ از تفسیر قمی ص ۱۳۶.

ص: ۱۰۷

اما گفته امام صادق علیه السلام که او را توبه نیست، مقصود قاتل نبی یا وصی است چون کسی برابر آن دو نیست تا قصاص شود مگر خودشان که آنها هم هیچ وقت همدیگر را نمی کشند، پس قاتل آنها موفق به توبه نمی شود.

شفاعت کننده بهتر از توبه نیست

۱- از أمير المؤمنين عليه السلام فرمود: لا شفيع أنجح من التوبة. (۱) شفاعت کننده بهتر از توبه نیست.

۲- طلحه بن زيد، عن أبي عبد الله عليه السلام فرمود: مرّ عيسى بن مريم عليه السلام على قوم يبكون فقال: على ما يبكي هؤلاء؟ فقليل: يبكون على ذنوبهم، قال: فليدعوها

۱- بحار الأنوار: ج ۶ ص ۲۰ ح ۶ از تحف العقول: ص ۹۳ و امالی صدوق ص ۹۳ و ۱۹۳.

ص: ۱۰۸

یغفر لهم (۱) عیسی علیه السلام گذشت بر گروهی که می گریستند فرمود اینها برای چه گریه می کنند؟ گفتند:

برای گناهانشان، فرمود: پس آن را رها سازند (و گناه نکنند) بخشوده شوند.

۳- عبد الله بن سنان، از ابي عبد الله عليه السلام فرمود: پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: يلزم لأمّتی فی أربع: یحبون التائب، ویرحمون الضعیف، ویعینون المحسن، ویتغفرون للمذنب. (۲) بر امت من چهار چیز ضرورت دارد؛ توبه کننده را دوست دارند و ناتوان را رحم نمایند و به نیکوکار، یاری رسانند، و برگناهکار طلب بخشش کنند.

۱- بحار الأنوار: ج ۶ ص ۲۰ ح ۷ و ۱۲۹ از امالی صدوق ص ۲۹۷.

۲- فی نسخه: للذنب. بحار الأنوار: ج ۶ ص ۲۰ ح ۱۰ از خصال شیخ صدوق ج ۱ ص ۱۱۴.

ص: ۱۰۹

مؤمن این خصلت ها را ندارد

حلبی گوید: شنیدم ابا عبد الله علیه السلام می فرمود:

إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَا تَكُونُ سَجِيَّتُهُ الْكُذْبَ، وَلَا الْبَخْلَ، وَلَا الْفُجُورَ، وَلَكِنْ رُبَّمَا أَلَمَّ بِشَيْءٍ مِنْ هَذَا لَا يَدُومُ عَلَيْهِ. فَقِيلَ لَهُ:

أفیزنی؟ قال نعم، هو مفتن تواب، ولكن لا يولد له من تلك النطفه. (۱) مؤمن نهادش دروغ گو نشود، و نه بخالت کند و نه دریده گی (و کار زشت) نماید، ای بسا به لغزش می افتد اما ادامه نمی دهد، پرسیده شد آیا زنا می کند؟! فرمود: بلی او به فتنه افتاده و توبه کننده است و لکن از آن نطفه برایش بچه زائیده نشود.

صاحب چهار چیز از چهار دیگر محروم نمی شود

۱- أبا الصباح گفت: جعفر بن محمد علیهما السلام

۱- السجیه: الطبیعه والخلق. ألم: باشر اللمم ای صغار الذنوب. بحار الأنوار: ج ۶ ص ۲۰ از خصال ۱/ ۶۴.

ص: ۱۱۰

فرمود: من اعطی أربعا لم یحرم أربعا: من اعطی الدعاء لم یحرم الاجابه، ومن اعطی الاستغفار لم یحرم التوبه، ومن اعطی الشکر لم یحرم الزیاده، ومن اعطی الصبر لم یحرم الاجر. (۱) به هر کس چهار چیز داده شد از چهار چیز محروم نشود، هر کس (توفیق) دعا داده شد از اجابت محروم نشود، و هر کس استغفار داده شد از توبه محروم نشود و هر کس شکر کردن به او داده شد از زیادت محروم نشود، و به هر کس صبر (وشکیبائی) عطا شود، از پاداش (خوب) محروم نگردد.

۲- عمرو بن أبی المقدم، از أبی عبد الله، از پدرش علیهما السلام رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود:

أربع من کن فیہ کان فی نور الله الاعظم: من کانت عصمه أمره شهاده أن لا إله إلا الله وأنی رسول الله، ومن إذا أصابته مصیبه قال: إنا لله وإنا إلیه راجعون، ومن إذا أصاب خیرا قال

۱- بحار الأنوار: ج ۶ ص ۲۱ ح ۱۲ از خصال صدوق ۱/۹۴.

ص: ۱۱۱

: الحمد لله رب العالمين، ومن إذا أصاب خطيئه قال: أستغفر الله و أتوب إليه. (۱) چهار چیز در هر کس باشد، در نور اعظم خدا باشد، هر کس نگهدارنده کارش شهادتین گفتن باشد، و هر کس هر وقت مصیبت به او رخ دهد، انا لله و انا اليه راجعون گوید، و هر کس خیری به او رخ دهد ستایش خدا را بجا آورد و هر کس از او خطائی سر زد (فوراً) استغفار کند.

بر گردید به سوی خدا

در حدیث چهارصدگانه، أمير المؤمنين عليه السلام فرمود: توبوا إلى الله عزوجل وادخلوا في محبته، إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ، والمؤمن تواب. (۲) به سوی خدای عز و جل بر گردید و در محبت او داخل شوید چون خدا فرموده

۱- بحار الأنوار: ج ۶ ص ۲۱ ح ۱۳ از خصال: ۱۰۶/۱-۱۰۵.

۲- بحار الأنوار: ج ۶ ص ۲۱ ح ۱۴ از خصال: ۱۶۲/۲.

ص: ۱۱۲

«خداوند توبه و پاکی کنندگان را دوست دارد» و مؤمن توبه کننده (و باز گردنده) است.

به سندهای سه گانه از امام رضا از پدران ایشان علیهم السلام رسول خدا صلی الله علیه و اله فرمود: مثل المؤمن عند الله عزوجل كمثل ملك مقرب، وإن المؤمن عند الله عزوجل أعظم من ذلك، وليس شيء أحب إلى الله من مؤمن تائب، أو مؤمنه تائبه. (۱) مثال مؤمن نزد خدای عزوجل مانند مثال فرشته مقرب است و مؤمن نزد خدای عزوجل درجه اش بالاتر از این است، و نیست چیزی دوست داشتنی تر به خدا از مؤمن توبه کننده یا زن مؤمنه توبه کننده.

توبه کننده مانند بی گناهان است

۱- بحار الأنوار: ج ۶ ص ۲۱ ح ۱۵ از عیون الأخبار: ص ۱۹۸ و از صحیفه الرضاء علیه السلام.

ص: ۱۱۳

داژم، از امام رضا علیه السلام، از پدرانش علیهم السلام رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: التائب من الذنب کمن لا ذنب له. (۱) توبه کننده از گناه مانند کسی است که گناه نکرده باشد.

تعجب از مایوسان است!

شعبی گوید شنیدم علی بن ابی طالب علیه السلام می فرمود: العجب ممن یقنط ومعه الممحاء! فقیل له: وما الممحاء؟ قال: الاستغفار. (۲) تعجب از کسی است با وجود نابود کننده، مایوس شود، گفته شد «ممحاء و» نابود کننده چیست؟! فرمود استغفار نمودن.

برادر دعبل، از امام رضا، از پدران بزرگوارش علیهم السلام امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: تعطروا

۱- بحار الأنوار: ج ۶ ص ۲۱ ح ۱۶ از عیون الأخبار: ص ۲۳۰.

۲- بحار الأنوار: ج ۶ ص ۲۱ ح ۱۷ از امالی ص ۵۴.

ص: ۱۱۴

بالاستغفار لا تفضحکم روائح الذنوب. (۱) خوشبو کنید خود را با استغفار، رسوا نسازد شمارا بویهای بد گناهان.

ابن عقبه، از پدرش، از اُبی عبد الله علیه السلام در باره قول خدای عزوجل "ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ" قال: هی الاقاله. (أی هی الصفح عنه والاعراض عن ذنبه). (۲) فرمود: آن اقاله یعنی درگذشتن از او و اعراض (و روگرداندن) از گناهانش است.

یک داستان شگفت انگیز!

دخل معاذ بن جبل علی رسول الله صلی الله علیه واله باکیا فسلم فرد علیه السلام ثم قال: ما بیکیک یا معاذ؟ فقال: یا

۱- بحار الأنوار: ج ۶ ص ۲۲ ح ۱۷ از امالی ص ۲۳۷.

۲- بحار الأنوار: ج ۶ ص ۲۱ ح ۱۸ از معانی الاخبار: ص ۶۵.

ص: ۱۱۵

رسول الله إن بالباب شابا

طری الجسد، (۱) نقی اللون، حسن الصورة، بیکی علی شباہه بکاء الثکلی علی ولدها، یرید الدخول علیک، فقال النبی صلی الله علیه واله: ادخل علی الشاب یا معاذ، فأدخله علیه فسلم معاذ بن جبل گریه کنان خدمت رسول خدا داخل شد و سلام کرد و حضرت جواب سلام داد، فرمود: چه چیزی ترا به گریه انداخته ای معاذ؟ عرض کرد ای رسول خدا در (مسجد) جوان نارس و خوش رنگ و زیبا صورت، با این جوانی اش مانند مادر فرزند مرده گریه می کند و می خواهد خدمت شما برسد فرمود: ای معاذ جوان را داخل کن، پس او را داخل نمود و سلام کرد،

فرد علیه السلام، ثم قال: ما بیکیک یا شاب؟ قال: کیف لا

۱- طری الغصن أو اللحم غضا لینا فهو طری.

ص: ۱۱۶

أبکی وقد رکبت ذنوباً(۱) إن أخذني الله عزوجل ببعضها أدخلني نار جهنم؟ ولا أراني إلا سيأخذني بها ولا يغفر لي أبدا، فقال رسول الله صلى الله عليه واله: هل أشركت بالله شيئاً؟ قال: أعوذ بالله أن أشرك بربي شيئاً، قال: أقتلت النفس التي حرم الله؟ قال: لا، پس جواب سلام داد و سپس پرسید سبب گریه ات چیست ای جوان؟! گفت:

چگونه نگریم در حالی که گناہانی را مرتکب شده ام که اگر خدا به بعضی از آنها مرا مجازات کند مرا به آتش جهنم داخل خواهد کرد! وچنین می بینم که به زودی مرا خواهد گرفت و ابداً مرا نخواهد بخشید! رسول خدا فرمود: آیا چیزی را (به خدا) شریک قرار داده ای؟ گفت: پناه می برم به خدا که چیزی را به پروردگارم شریک قرار دهم، فرمود: آیا نفسی را که خدا حرام کرده، کشته ای؟ گفت نه؛

۱- ای اترفتها.

ص: ۱۱۷

فقال النبي صلى الله عليه واله: يغفر الله لك ذنوبك وإن كانت مثل الجبال الرواسي، (۱) فقال الشاب: فإنها أعظم من الجبال الرواسي، فقال النبي صلى الله عليه واله: يغفر الله لك ذنوبك وإن كانت مثل الارضين السبع وبحارها ورمالها وأشجارها وما فيها من الخلق، قال: فإنها أعظم من الارضين السبع وبحارها ورمالها وأشجارها وما فيها من الخلق! فقال النبي صلى الله عليه واله: يغفر الله لك ذنوبك وإن كانت مثل السماوات ونجومها ومثل العرش والكرسي، قال: فإنها أعظم من ذلك، قال: فنظر النبي صلى الله عليه واله إليه كهيته الغضبان ثم قال: ويحك (۲) يا شاب ذنوبك أعظم أم ربك؟ فخر الشاب لوجهه وهو يقول: سبحان ربي ما شيء أعظم من ربي، ربي أعظم يا نبي الله من كل عظيم،

۱- الرواسي: الجبال الثابت الرواسخ.

۲- كلمه ترحم وتوجع، وقد يأتي بمعنى المدح والتعجب، وقيل: إنها بمعنى الويل، تقول: ويح لزيد، وويحاً لزيد، وويحه، على الابتداء أو باضمار فعل، كأنك قلت: ألزمه الله ويحاً

ص: ۱۱۸

فقال النبی صلی الله علیه واله: فهل یغفر الذنب العظیم إلا الرب العظیم؟ پس رسول خدا فرمود: می بخشد گناهانت را اگرچه بقدر کوههای بلند باشد، جوان گفت آنها (گناهانم) از کوههای بلند هم بزرگ تر است!، رسول خدا فرمود: گناهانت را می بخشد اگرچه از هفت زمین و به تعداد دریاها و شن ها و درختان و تمامی موجودات در آن باشد! جوان گفت از همه این ها بزرگ تر است!، رسول خدا فرمود: از گناهان تو در گذرد اگرچه مانند آسمان ها و ستارگان و عرش و کرسی باشد، گفت: از این ها هم بزرگتر است، پس رسول خدا با حالت غضب به او نگریست و فرمود: وای بر تو ای جوان گناهانت بزرگ است یا پروردگارت؟! جوان به رو افتاد و می گفت منزه است خدای من چیزی بزرگ تر از او نیست پروردگارم بزرگ تر است ای پیامبر خدا از همه بزرگ ها؛

رسول خدا فرمود: آیا گناه بزرگ را (کسی) جز

ص: ۱۱۹

پروردگار بزرگ می بخشد؟!!

قال الشاب: لا- والله يا رسول الله، ثم سكت الشاب فقال له النبي صلى الله عليه واله: ويحك يا شاب ألا تخبرني بذنوب واحد من ذنوبك؟ قال: بلى اخبرك: إني كنت أنبش القبور سبع سنين، أخرج الاموات، وأنزع الاكفان، فماتت جاريه من بعض بنات الانصار فلما حملت إلى قبرها ودفنت وانصرف عنها أهلها وجن عليهم الليل أتيت قبرها فنبشتها ثم استخرجتها ونزعت ما كان عليها من أكفانها وتركتها متجردة على شفير قبرها، ومضيت منصرفا جوانا قلت: نه به خدا قسم ای رسول خدا سپس جوان ساکت ماند، فرمود: وای بر تو ای جوان آیا یک گناه از گناهانت را به من نمی گوئی؟! گفت بلی می گویم، من هفت سال است قبرها را نبش می کنم و مرده ها را بیرون آورده و کفن هایشان را در می آورم!، (تا این که) دختر جوانی از طایفه انصار مرد و او را برده و دفن کردند، شب فرا رسید من به قبر او آمدم و نبش کرده و او را بیرون

ص: ۱۲۰

آوردم و کفنش را در آوردم و او را کنار قبرش لخت رها ساختم و رفتم،

فأتانی الشیطان فأقبل یزینها لی، ویقول: أما ترى بطنها وبیاضها؟ أما ترى ورکیها؟ (۱) فلم یزل یقول لی هذا حتی رجعت إلیها، ولم أملك نفسی حتی جامعته و ترکتها مکانها، فإذا أنا بصوت من ورائی یقول: یا (۲) شاب ویل لک من دیان یوم الدین، یوم یقنی وایاک کما ترکتی عریانه فی عساکر الموتی، ونزعتنی من حفرتی وسلبتنی أكفانی، وترکتنی أقوم جنبه إلی حسابی، فویل لشبابک من النار!.

فما أظن أنى أشم ریح الجنة أبدا فما ترى لی یارسول الله؟

فقال النبی صلی الله علیه واله: تنح عنی یا فاسق، إنى أخاف أن أحترق بنارک، فما أقربک من النار! ثم لم یزل علیه

۱- الورك بالفتح والكسر وککتف: ما فوق الفخذ، والجمع أوراک.

۲- الویل: حلول الشر. الهلاك. ویدعی به لمن وقع فی هلكهیستحقها، وكلمه عذاب وواد فی جهنم، أو بئر أو باب لها.

ص: ۱۲۱

السلام یقول ویشیر إلیه حتی امعن من بین یدیه، شیطان او را در نظرم جلوه گر نمود و می گفت آیا سفیدی شکمش را نمی بینی، آیا رانهایش را نمی بینی، مدام مرا وسوسه کرد و برگشتم با او عمل جنسی انجام دادم و در محلش رها کردم (برگشتم) صدائی از پشت سرم شنیدم می گفت ای جوان وای بر تو از خدای روز جزا، روزی که من و تو را عریان نگه میدارد آن گونه که مرا لخت رها کردی در میان لشکرهای مردگان و مرا از گورم در آوردی و کفن هایم را در آوردی و مرا این گونه (جنب) ترک کردی که به پای حسابم بیایم، پس وای بر تو ای جوان از آتش!؛

من خیال نمی کنم که ابداً به بهشت روم، پس حال مرا چگونه می بینی ای رسول خدا فرمود: دور شو از من ای فاسق، من می ترسم به آتش تو بسوزم سپس مکرر می فرمود: دور شو، تا اینکه از حضرت دور شد.

فذهب فأتی المدینه فتزود منها ثم أتی بعض جبالها فتعبد

ص: ۱۲۲

فیه، ولبس مسحاً(۱) وغل یدیه جمیعاً إلى عنقه، ونادی:

یا رب هذا عبدك بهلول (۲)، بین یدیک مغلول، یا رب أنت الذی تعرفنی، وزل منی ما تعلم سیدی! یا رب أصبحت (۳) من النادمین، وأتیت نبیک تائباً فطرذنی وزادنی خوفاً، فأسألك باسمک وجلالک وعظمه سلطانک أن لا تخیب رجائی، سیدی! ولا تبطل دعائی ولا تقنطنی من رحمتک.

فلم یزل یقول ذلك أربعین یوماً وليله، تبکی له السباع والوحوش، فلما تمت له أربعون یوماً وليله رفع یدیه إلى السماء، وقال: اللهم ما فعلت فی حاجتی؟ إن كنت استجبت دعائی وغفرت خطیئتی فأوح إلى نبیک، وإن لم تستجب لی

۱- بکسر المیم وسکون السین ما یلبس من نسیج الشعر علی البدن تقشفاً وقهراً للجسد.

۲- لعله بمعنی المبتهل والمتضرع، أو بمعنی الملعون، أو کان الرجل یسمى بذلك. وأما ما فی المعاجم وکتب اللغه من أنه بمعنی الضحاک والسید الجامع لكل خیر فلا یناسب المقام.

۳- فی المصدر: انی اصبحت.

ص: ۱۲۳

دعائی ولم تغفر لی خطیئتی وأردت عقوبتی فعجل بنار تحرقنی، أو عقوبه فی الدنیا تهلکنی، وخلصنی من فضیحه یوم القیامه. فأنزل الله تبارک وتعالی علی نبیه صلی الله علیه واله: "وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً يَنْتَهُوا لِحُرْمَتِهَا" یعنی الزنا "أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ" یعنی بارتکاب ذنب أعظم من الزنا، ونبش القبور، وأخذ الاکفان پس رفت به شهر و توشه ای برداشت و به بعضی از کوههای مدینه بالا رفت و مشغول عبادت گردید و لباس خشن پوشید و دستانش را به گردش بست و ندا در داد ای پروردگار این بنده ناتوان توست در برابرت با زنجیر بسته است، ای خدا تو مرا می شناسی و لغزشی را که از من سرزده است را، می دانی ای آقای من، پروردگا را من الان پشیمانم و توبه کنان- آمدم پیش پیامبرت او هم مرا طرد نمود (واز خود دور ساخت) و ترسم را زیاد نمود، پس (من دیگر جز تو کسی را ندارم) قسمت می دهم به نام و جلال و عظمت پادشاهیت، مرا نا امیدم نکن ای آقای من، و

ص: ۱۲۴

دعای مرا باطل مکن و از رحمت خودت نومیدم نسا،

چهل شبانه روز بدین گونه نالید بطوری که درنده های بیابان و وحشی ها، به حال و روز او می گریستند!

وقتی که چهل شبانه روز به پایان رسید، دستهایش را به آسمان بلند کرد و گفت: خدایا در باره حاجت من چه کردی؟ اگر دعایم را به اجابت رساندی و خطای مرا بخشیدی، پس به پیامبرت وحی کن و اگر به ندایم جواب ندادی و گناهم را نبخشیدی و اراده کرده ای مرا کیفر دهی پس هرچه زودتر آتش بفرست و مرا بسوزان و در دنیا با عقوبتی مجازاتم نما که از رسوائی روز قیامت، خلاصم کن!

پس خداوند تبارک و تعالی به پیامبرش این آیه را نازل کرد؛

«آنانکه کار زشت (زنا) انجام دادند یا بر خودشان ستم نمودند» با ارتکاب گناهی که بزرگتر از زنا و نیش قبرها

ص: ۱۲۵

و گرفتن کفن‌هاست

"ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفِرُوا لِذُنُوبِهِمْ" يقول: خافوا الله فعجلوا التوبه "وَمَنْ يَغْفِرِ الذُّنُوبَ إِلَّا اللَّهُ" يقول عزوجل: أتاك عبدی یا محمد تائباً فطردته، فأین یذهب؟ والی من یقصد؟ ومن یسأل أن یغفر له ذنبا غیری؟ ثم قال عزوجل: خدارا به یاد آورده و برگناهانش طلب بخشش نمودند (از خدا ترسیدند و به توبه شتاب نمودند) «و کیست گناهان را ببخشد غیر از خدا؟» (جبرئیل گفت:) خدای عز وجل می فرماید: «ای محمد بنده من توبه کنان پیش تو آمد، او را از خودت دور ساختی، پس کجا رود و به که پناه ببرد و از که سؤال نماید که گناه او را ببخشد غیر از من، سپس خدای عز و جل فرمود:

"وَلَمْ يُصِرُّوا عَلَىٰ مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ" يقول: لم یقیموا علی الزنا ونبش القبور وأخذ الاکفان "أُولَٰئِكَ جَزَاءُ هُم مَغْفِرَةٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَ نِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ" فلما نزلت

ص: ۱۲۶

هذه الآيه على رسول الله صلى الله عليه واله خرج وهو يتلوها ويتبسم، فقال لاصحابه: من يدلنى على ذلك الشاب التائب؟ فقال معاذ: يا رسول الله بلغنا أنه فى موضع كذا وكذا، فمضى رسول الله صلى الله عليه واله بأصحابه حتى انتهوا إلى ذلك الجبل فصعدوا إليه يطلبون الشاب فإذا هم بالشاب قائم بين صخرتين، مغلوله يداه إلى عنقه، قد اسود وجهه، وتساقطت أشفار عينيه من البكاء، وهو يقول: سيدى: قد أحسنت خلقى وأحسنت صورتى، فليت شعرى ماذا تريد بى؟ أفى النار تحرقنى؟ أو فى جوارك تسكننى؟ اللهم إنك قد أكثرت الاحسان إلى وأنعمت على، فليت شعرى ماذا يكون آخر أمرى؟ إلى الجنة ترفنى؟ (۱) أم إلى النار تسوقنى؟

اللهم إن خطيئتي أعظم من السماوات والارض ومن كرسيك الواسع وعرشك العظيم، فليت شعرى تغفر خطيئتي أم تفضحنى بها يوم القيامة؟ فلم يزل يقول نحو هذا وهو يبكى

۱- من زف العروس إلى زوجها أى أهداها.

ص: ۱۲۷

ويحثو التراب على رأسه (۱) وقد أحاطت به السباع! وصفت فوّه الطير! وهم يبكون لبكائه! فدنا رسول الله صلى الله عليه واله فأطلق يديه من عنقه، ونفض التراب عن رأسه، وقال: يا بهلول! أبشر فإنك عتيق الله من النار. ثم قال عليه السلام لأصحابه: هكذا تداركوا الذنوب كما تداركها بهلول.

ثم تلا- عليه ما أنزل الله عزوجل فيه وبشره بالجنة. (۲) «و دانسته بر گناهانش اصرار نمی ورزند» می فرماید بر زنا و نبش قبور و درآوردن کفن ها، ادامه نمی دهند «آنهايند پاداش شان بخشوده شدن از سوی پروردگارشان و بهشت هائی از زیرش نهرا روان است و دائمی در آن خواهند بود و چه مزد خوبيست بر عمل کنندگان»

پس وقتی که این آیه نازل شد بر رسول خدا، بیرون آمد

۱- أی یصب التراب على رأسه.

۲- - بحار الأنوار: ج ۶ ص ۲۳ یبعد ح ۲۶ از امالی صدوق: ص ۲۹-۲۶.

ص: ۱۲۸

و درحالی آیه را تلاوت می نمود و تبسم می نمود (و لبخند می زد) پس به اصحابش فرمود: کیست مرا به سوی آن جوان توبه کننده، راهنمایی کند؟، معاذ گفت:

ای رسول خدا بما رسیده که آن جوان در فلان محل است،

پس رسول خدا با اصحاب رفت تا رسیدند به آن کوهی که جوان در آن بود، پس بالا رفتند و دیدند جوان در میان دو صخره دستانش را به گردنش زنجیر کرده و صورتش (در اثر تابش آفتاب) سیاه شده و پلک های چشمانش به سبب زیادی گریه، ریخته و می گوید (وای بر من در باره من چه می خواهی آیا در آتشم می سوزانی یا در همسایگی ات قرارم می دهی خدایا احسانت را برایم زیاد کردی و به من نعمت دادی؟ وای بر من پایان کارم چه خواهد شد مرا به بهشتت می بری یا به آتشم می کشی خدایا خطاهایم از آسمان ها وزمین و کرسی واسع و عرش عظیمت،

ص: ۱۲۹

بزرگتر است، وای بر من خطای مرا می بخشی یا روز قیامت مرا رسوا می کنی؟! این گونه می گفت و می نالید و خاک بر سرش می ریخت و درحالی که درنده و پرنده ها او را فرا گرفته بودند و به گریه او می گریستند! رسول خدا نزدیک رفت دستهایش را باز نمود و خاک از صورتش می گرفت و فرمود: ای بهلول مژده باد بر تو، توئی آزاد کرده خدا از آتش، سپس به اصحاب فرمود: این گونه گناهان را درک کنید (و از بین ببرید) آن گونه که بهلول برد و سپس آیه را بر او خواند و مژده بهشت داد.

محبت رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم به جوان یهودی

جابر، از ابی جعفر علیه السلام فرمود: کان غلام من الیهود یأتی النبی صلی الله علیه واله کثیرا حتی استخفه وربما أرسله فی حاجته، وربما کتب له الکتاب إلی قومه، جابر جوانی از یهودیان زیاد پیش رسول خدا می آمد

ص: ۱۳۰

تا او را سبک بالش کرد و گاهی برای انجام کاری، می فرستاد و ای بسا برای او نوشته ای به سوی قومش می نوشت

فافتقه أياما، فسأل عنه فقال له قائل: تركته في آخر يوم من أيام الدنيا، فأتاه النبي صلى الله عليه واله في اناس من أصحابه- وكان له عليه السلام بركة لا يكلم أحدا إلا أجابه- فقال: يا فلان (في المصدر يا غلام) ففتح عينه وقال: لبيك يا أبا القاسم! قال: قل: أشهد أن لا إله إلا الله، وأنى رسول الله، فنظر الغلام إلى أبيه فلم يقل له شيئا، ثم ناداه رسول الله صلى الله عليه واله ثانية وقال له مثل قوله الاول، فالتفت الغلام إلى أبيه فلم يقل له شيئا، ثم ناداه رسول الله صلى الله عليه واله الثالثه فالتفت الغلام إلى أبيه، فقال: إن شئت فقل وإن شئت فلا، فقال الغلام: أشهد أن لا إله إلا الله، وأنك رسول الله، ومات مكانه. فقال رسول الله صلى الله عليه واله لابي: اخرج عنا، ثم قال عليه السلام لأصحابه: اغسلوه وكفنوه، وآتونى به اصلى عليه، ثم خرج وهو يقول: الحمد لله

ص: ۱۳۱

الذی أنجی بی الیوم نسمة من النار. (۱) چند روزی او را ندید، پس از (علت غیبتش) پرسید، کسی عرض کرد در آخرین روز دنیایش است (و در حال مرگ)، پس حضرت با چند نفر از اصحاب به سوی او آمد- آن حضرت برکتی داشت- باکسی سخن نمی گفت مگر این که او را جواب می داد.

پس فرمود ای جوان! چشمانش را باز نمود و گفت لیبیک ای ابالقاسم، فرمود: بگو شهادت می دهم به وحدانیت خدا و اینکه من فرستاده خدایم، جوان به پدرش نگاه کرد و چیزی نگفت.

حضرت دوباره به او نگریست و همان فرمایش را تکرار نمود، جوان باز به پدرش نگاه کرد و چیزی نگفت، حضرت سومین بار به او آن تکلیف را نمود باز به پدرش نگریست، پدر گفت اگر می خواهی بگو!

۱- بحارالأنوار: ج ۶ ص ۲۷ ح ۲۷ از أمالی شیخ: ص ۲۸۰.

ص: ۱۳۲

جوان گفت شهادت می دهم خدائی جز خدای یگانه وجود ندارد و تو هم فرستاده آن خدائی، بلافاصله جان داد.

پس حضرت به پدر آن جوان فرمود: از نزد ما بیرون رو سپس به اصحاب فرمود: او را غسل دهید و کفن کنید و پیش من آرید من برایش نماز بخوانم سپس بیرون رفت و می فرمود: ستایش خدائی را که امروز بوسیله من انسانی را از آتش نجات داد.

به خدا بد گمان مباش!

روی عن العالم علیه السلا أنه قال: والله ما اعطى مؤمن قط خیر الدنيا والآخرة إلا بحسن ظنه بالله عزوجل، ورجائه له، و حسن خلقه، والكف عن اغتياہ المؤمنین، والله تعالى لا يعذب عبدا بعد التوبه والاستغفار إلا بسوء ظنه، وتقصيره فی رجائه لله عزوجل، وسوء خلقه، واغتياہه المؤمنین. الخبر

ص: ۱۳۳

(۱) از عالم علیه السلام روایت شده است فرمود به خدا قسم ابداً عطا نگردیده مؤمنی خیر دنیا و آخرت را مگر با حسن ظنش به خدای عز و جل و امیدش به او و حسن اخلاق و نگهداریش از غیبت کردن مؤمن ها و اینکه خدای تعالی احدی را بعد از توبه و استغفار عذاب نمی کند مگر با بد گمانی اش به خدا و کوتاهی در امید واریش به خدای عز و جل و بد اخلاقیش و غیبت نمودن مؤمنین را (تا آخر خبر).

خداوند گناهان را نابود سازد!

۱- اَبی بصیر، از اَبی عبد الله علیه السلام فرمود: اَوْحَى اللهُ عَزَّوَجَلَّ إِلَى دَاوُودَ النَّبِيِّ عَلِيَّ بْنَ أَبِي نَبِينَا وَآلِهِ وَعَلَيْهِ السَّلَامُ: يَا دَاوُودُ إِنَّ عَبْدَ الْمُؤْمِنِ إِذَا أَذْنَبَ ذَنْبًا ثُمَّ رَجَعَ وَتَابَ مِنْ ذَلِكَ الذَّنْبِ وَاسْتَحْيَىٰ مِنْهُ عِنْدَ ذِكْرِهِ غَفَرْتُ لَهُ، وَأَنْسَيْتَهُ الْحَفْظَةَ،

۱- بحار الأنوار: ج ۶ ص ۲۷ ح ۲۹ از عده الداعی.

ص: ۱۳۴

وأبدلته الحسنه، ولا ابالی وأنا أرحم الراحمین. (۱) خدای عز و جل به داود علیه السلام وحی نمود ای داود وقتی که بنده مؤمن من گناهی از او سر زد و برگشت و از آن گناه توبه نمود و هر وقت یادش آمد و از من خجالت کشید، من او را می بخشم و آن گناه را به حسنه تبدیل می کنم و اعتناء نمی کنم (و از کسی ترس ندارم) چون من رحم کننده تر از رحم کنندگان هستم.

۲- معاویه بن وهب گوید شنیدم اباعبد الله علیه السلام می فرمود: إذا تاب العبد المؤمن توبه نصوحا أحبه الله، فستر علیه فی الدنيا والآخرة، قلت: وكيف یستر علیه؟ قال: ینسی ملكیه ما كتب علیه من الذنوب، وأوحى إلى جوارحه: اکتمی علیه ذنوبه، وأوحى إلى بقاع الارض: اکتمی علیه ما كان یعمل علیک من الذنوب، فیلقى الله حین یلقاه ولیس شیء

۱- بحار الأنوار: ج ۶ ص ۲۷ ح ۳۰ از ثواب الاعمال ص ۱۲۵.

ص: ۱۳۵

يشهد عليه بشئ من الذنوب. (۱) وقتی که بنده مؤمن توبه نصوح کرد خدا او را دوست می دارد و (آن گناه را) بر او می پوشاند در دنیا و آخرت، گفتم چگونه پوشیده نگه‌میدارد؟ فرمود: از یاد آن دو فرشته که آن را برایش نوشته اند، می برد (و فراموش می کنند) و به اعضای بدنش وحی می کند که گناهان او را پوشیده دارد و به جای جای زمین وحی می کند گناهانی را که بر روی تو انجام داده، بر او بپوشان، پس وقتی خدا را ملاقات می کند، چیزی نیست که بر علیه او شهادت دهد از گناهان.

۳- مسعودی گوید: امیر مؤمنان علیه السلام فرمود: قال أمير المؤمنين عليه السلام: من تاب، تاب الله عليه، وامرت جوارحه أن تستر عليه، وبقاع الارض أن تكتم عليه،

۱- فی المصدر: علیه بالذنوب بحار الأنوار: ج ۶ ص ۲۷ ح ۳۱ از ثواب الاعمال: ص ۱۶۶-۱۶۵.

ص: ۱۳۶

وانسیت الحفظه ما کانت تکتب علیه. (۱) هر کس (از گناه) بر گردد خدا هم (بارحمت به سوی او) بر می گردد و به اعضای او امر می کنند که (آن گناه را) بر او پوشیده دارند، و به بقعه های زمین (گفته شود) که بر او مخفی دارد و از یاد (فرشتگان) نگهبان آنچه را که برایش نوشته اند، برده شود (و فراموش نمایند).

گناهان سه گونه است!

ابی رفعه گوید: امیر مؤمنان علیه السلام در کوفه به منبر بالا رفت بالكوفه فحمد الله وأثنى عليه، ثم قال: أيها الناس! إن الذنوب ثلاثة، ثم أمسك، فقال له حبه العُرنی: یا أمیر المؤمنین (۲) فسرھا لی، فقال: ما ذکرتها إلا وأنا ارید أن

۱- فی نسخه: ما کانت کتبت علیه. بحار الأنوار: ج ۶ ص ۲۷ ح ۳۲ از ثواب الاعمال: ص ۱۷۳.

۲- فی المصدر: یا أمیر المؤمنین قلت: الذنوب ثلاثة ثم أمسکت، فقال له: ما ذکرتها اه د.

ص: ۱۳۷

افتیرها، ولکنه عرض لی بهر(۱) حال بینی و بین الکلام، نعم الذنوب ثلاثه: فذنب مغفور، و ذنب غیر مغفور، و ذنب نرجو لصاحبه ونخاف علیه. قیل: یا امیر المؤمنین فیینها لنا، قال: نعم، أما الذنب المغفور فعبد عاقبه الله تعالى على ذنبه في الدنيا فالله أحکم وأکرم أن يعاقب عبده مرتين، وأما الذنب الذي لا يغفر فظلم العباد بعضهم لبعض، پس حمد و ثنای الهی را بجا آورد سپس فرمود: ای مردم گناهان سه گونه است پس ساکت شد حبه عربی گفت: ای امیر مؤمنان؛ آن را برای من تفسیر کنید پس فرمود: من آن را نگفتم مگر اینکه می خواهم تفسیر نمایم ولکن خستگی برای من عارض شد، مانع از گفتارم گردید، بلی گناهان سه گونه است گناهی که بخشوده می شود و گناهی بخشیده نشود و گناهی که به صاحبش امید بخشش و ترس از عذاب است گفته شد ای امیر مؤمنان

۱- البهر بضم الباء وسكون الهاء: انقطاع النفس من الاعياء.

ص: ۱۳۸

برای ما آنها را بیان بفرمائید، فرمود بلی، گناهی بخشیده می شود بنده ایست که خداوند در دنیا بر گناهِش کیفر نموده است، پس خدا حاکم و گرامی تر از این است بنده اش را دوبار عذاب نماید و اما گناهی بخشوده نشود ستم بندگان بعضی بر بعضی است.

إن الله تبارك وتعالى إذا برز لخلقه أقسم قسما على نفسه فقال: وعزتي وجلالي لا-يجوزني ظلم ظالم ولو كف بكف، ولو مسح بكف،(۱) ونطحه(۲) ما بين الشاه القراء إلى الشاه

۱- بیان: لعل المراد بالكف أولا المنع والزجر، وبالثاني اليد، ويحتمل أن يكون المراد بهما معا اليد أي تضرر كف إنسان بكف آخر بغمز وشبهه، أو تلذذ كف بكف، والمراد بالمسحه بالكف ما يشتمل على إهانه وتحقير أو تلذذ، ويمكن حمل التلذذ في الموضعين على ما إذا كان من امرأه ذات بعل، أو قهرا بدون رضی الممسوح ليكون من حق الناس، والجماء: التي لا قرن لها. قال في النهاية: فيه: إن الله ليدين الجماء من ذوات القرن. الجماء التي لا قرن لها. ويدين أي يجزي انتهى ۹. وأما الخوف بعد التوبه فلعله لاحتمال التقصير في شرائط التوبه.

۲- نطح الثور و نحوه: أصابه بقرنه.

ص: ۱۳۹

الجماء، فيقتص الله للعباد بعضهم من بعض، حتى لا يبقى لاحد عند أحد مظلومه، ثم يبعثهم الله إلى الحساب، وأما الذنب الثالث فذنب ستره الله على عبده و رزقه التوبه فأصبح خاشعا من ذنبه، راجيا لرّبه فنحن له كما هو لنفسه نرجو له الرحمه ونخاف عليه العقاب. (۱)

خدای تبارک و تعالی هنگامی که مخلوقاتش را آشکار ساخت (و آفرید) سوگند یاد کرد و فرمود قسم به عزت و جلالم از من نمی گذرد ستم ستمگری اگرچه دست به دست یا به همدیگر مالیده شود یا گوسفند شاخ دار به بی شاخ، ضربه زند، پس خداوند قصاص همدیگر بندگان را می ستاند تا جایی که برای کسی در ذمه دیگری حقی داشته باشد سپس آنها را برای حساب (روز قیامت)

۱- بحارالانوار: ۶/ ۲۹ ح ۳۵، از المحاسن ص ۷.

ص: ۱۴۰

برانگیزد و اما گناه سوم گناهیست خداوند آن را پوشیده نگه داشته و او را به توبه موفق نموده است پس از گنامش ترسیده و به خدا امید وار بوده است پس ما بر او مانند اوئیم امید پاداش نیک خدا و ترس از عذابیم.

تأخیر توبه خود فریبی است!

از امام جواد علیه السلام فرمود: تأخیر التوبه اغترار، وطول التسویف حیره، والاعتلال علی الله هلکه، والاصرار علی الذنب أمن لمکر الله، فلا یأمن مکر الله إلا القوم الخاسرون^(۱) تأخیر توبه خود فریبی است و طول دادن «سوف» امروز و فردا کردن، سرگردانی است و علت تراشی به خدا هلاکت (و نابودیست)، و اصرار بر گناه در امن بودن از مکر (و عذاب) خداست، (در حالی که) از مکر خدا در امان نباشد، مگر زیانکاران!

۱- تحف العقول: ص ۴۵۹ بحار الانوار: ۶/ ۲۹ ج ۳۶ از آن

ص: ۱۴۱

توبه ريسمان يارى رساندن خداست!

امام صادق عليه السلام فرمود: التوبه حبل الله ومدد عنايته، ولا بد للعبد من مداومه التوبه على كل حال، وكل فرقه من العباد لهم توبه، فتوبه الانبياء من اضطراب السر، وتوبه الاصفياء من التنفس، (۱) وتوبه الاولياء من تلوين الخطرات، وتوبه الخاص من الاشتغال بغير الله، وتوبه العام من الذنوب، ولكل واحد منهم معرفه وعلم فى أصل توبته ومنتهى أمره، وذلك يطول شرحه ههنا، فأما توبه العام فأن يغسل باطنه بماء الحسره، والاعتراف بالجنايه دائماً، واعتقاد الندم على ما مضى، والخوف على ما بقى من عمره، ولا يستصغر ذنوبه فيحمله ذلك إلى الكسل، ويديم البكاء والاسف على ما فاته

۱- بيان: من التنفس أى بغير ذكر الله، وفى بعض النسخ على بناء التفعيل من تنفيس الهم أى تفريجه أى من الفرح والنشاط، والظاهر أنه مصحف، وتلوين الخطرات: إخطار الامور المتفرقه بالبال، وعدم اطمينان القلب بذكر الله./

ص: ۱۴۲

من طاعه الله، توبه ریسمان خداست و امتداد عنایت اوست، و چاره ای نیست بر بنده از ادامه توبه در هر حال، و تمام گروه های بندگان توبه خاص خود را دارد، پس توبه پیامبران از اضطراب درون است، و توبه اصفیاء از (حدیث و فریب) نفس است، و توبه اولیاء از رنگین کردن خیال هاست، و توبه خاصان، از مشغول شدن به غیر خداست، و توبه مردمان عادی، از گناهان است، و برای هر یک از این ها، شناخت و دانش در اصل توبه و نهایت توبه است، و تشریح این ها در اینجا به طول می انجامد، پس توبه عوام، شستن باطن خود، با آب حسرت و اعتراف همیشه به جنایتش و باور داشتن به ندامت گذشته ها و ترس از باقی مانده عمرش است و گناهانش را را کوچک شمارد که او را بر کسالت وادارد، و ادامه گریستن و تأسف بر آنچه که از اطاعت خدا بر او فوت شده است.

ویحبس نفسه عن الشهوات، ویستغیث إلی الله تعالی

ص: ۱۴۳

لیحفظه علی وفاء توبته، ویعصمه عن العود إلى ما سلف ویروض نفسه فی میدان الجهد والعباده، ویقضى عن الفوائت من الفرائض، ویرد المظالم، ویعتزل قرناء السوء، ویسهر ليله، ویظماً نهاره، ویتفکر دائماً فی عاقبه، ویستهین بالله سائلاً منه الاستقامه فی سرائه و ضرائه، ویثبت عند المحن والبلاء کیلاً یسقط عن درجه التوابین، فإن فی ذلك طهاره من ذنوبه، وزیاده فی عمله، ورفعه فی درجاته، قال الله عزوجل: "فَلْيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلْيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ" (۱) و باز داشتن نفس خود را از شهوات، و به خدای تعالی پناهنده شود تا او را بر وفا داری از توبه اش، حفظ نماید و او را از برگشتن به گناهان، نگهدارد، و خود را ماندن در میدان جدیت و عبادت، راضی نماید، و واجبات فوت شده را قضا کند و حق دیگران، بر گرداند،

۱- بحارالانوار: ج ۶ ص ۳۱ ح ۳۸ از مصباح الشریعه.

ص: ۱۴۴

و از همنشینان بد، دوری نماید و شبش را (باعبادت) بیدار ماند و روزهایش را (باروزه) تشنه به سر برد، و در باره عاقبتش، تفکر نماید، و به خدا نزدیک شود و از او بخواهد در پنهان و آشکارش او را استوار نماید، و در گرفتاری و بلاها، او را ثابت قدم کند تا از درجه توبه کنندگان ساقط نشود، چون در آنست بیرون رفتن از گناهانش و بیشتر نمودن در عملش و بلندی درجاتش، خدای عز و جل فرموده است «و البته می داند خدا راستگویان آنان و دروغ گویانیشان را.

از ابی عمرو الزبیری، از ابی عبد الله علیه السلام فرمود: رحم الله عبدا لم یرض من نفسه أن یكون إبلیس نظیرا له فی دینه، وفی کتاب الله نجاه من الردی، وبصیره من العمی، ودلیل إلى الهدی، وشفاء لما فی الصدور، فیما أمرکم الله به من الاستغفار مع التوبه قال الله: "وَ الَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَا حِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَنْ يَغْفِرِ اللَّهُ لَهُ وَ لَمْ يُصِرُّوا عَلَى

ص: ۱۴۵

ما فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ "وقال": "وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَحِيمًا" فهذا ما أمر الله به من الاستغفار، واشترط معه بالتوبه والاقلاع عما حرم الله، فإنه يقول: "إِلَيْهِ يَصِيرُ عَذَابُ الْكَلِمِ الطَّيِّبِ وَالْعَمَلِ الصَّالِحِ يَرْفَعُهُ" وهذه الآية تدل على أن الاستغفار لا يرفعه إلى الله إلا العمل الصالح والتوبه. (۱) خدا رحمت کند بنده ای را که راضی نشود ابلیس مشابه او شود در دینش در حالی که در کتاب خداست نجات از بدی وینا از نابینائی و راهنمائی به سوی هدایت و شفاء بر آنچه که در سینه هاست در چیزی امر کرده خدا به آن از استغفار با توبه، فرمود خدا «و آنان که هر وقت کار بدی کردند و بر خود ستم نمودند، خدا را به یاد می آورند، پس طلب بخشش می کنند بر گناهانشان و کیست ببخشد گناهان را جز او، و اصرار نوزند به آنچه که می کردند،

۱- بحارالانوار: ج ۶ ص ۳۲ ح ۳۹ از تفسیر العیاشی.

ص: ۱۴۶

در حالی که (بدی آن را) می دانستند» و فرموده «هر کس کاری بد نماید یا به خودش ستم نماید، سپس استغفار کند، می یابد خدا را بخشنده و مهربان».

پس اینست آنچه که خدا به آن امر فرموده است از استغفار و با آن شرط نموده توبه و برکنده شدن از آنچه که حرام کرده است پس او فرموده «به سوی او بالا رود سخن پاک عمل صالح را بالا می برد»، و این آیه دلالت می نماید بر اینکه استغفار بالا نمی برد بر خدا مگر عمل صالح.

معنای اصرار بر گناه

جابر، از ابی جعفر علیه السلام در باره گفته خدا: "وَمَنْ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا اللَّهُ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلَى مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ" قال: الاصرار أن يذنب العبد ولا يستغفر

ص: ۱۴۷

ولا يحدث نفسه بالتوبه، فذلك الاصرار. (۱) کیست گناهان را ببخشد جز خدا و اصرار نکنند بر آنچه که می کردند در حالی که (بدی) آن را می دانستند» فرمود: اصرار آنست که بنده مرتکب گناه شود و استغفار ننماید و از خاطرش نگذرد که توبه نماید اینست (معنای) اصرار.

سیف بن یعقوب، (۲) از ابي عبد الله عليه السلام:

المقيم على الذنب وهو منه مستغفر كالمستهزئ. (۲) ایستادگی بر گناه در حالی که استغفار هم می نماید، مانند استهزاء کننده است.

معنای جاهل

۱- ابي عمرو الزبيري، از ابي عبد الله عليه السلام در

۱- بحار الانوار: ج ۶ ص ۳۲ ح ۴۰ از تفسیر العیاشی و از تنبیه الخاطر.

۲- الظاهر یوسف بن یعقوب. بحار الانوار: ج ۶ ص ۳۶ ح ۵۴ از تنبیه الخاطر.

ص: ۱۴۸

باره گفته خدا:

"وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِّمَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَىٰ" قال:

لهذه الآية تفسير، يدل ذلك التفسير على أن الله لا يقبل من عمل عملاً إلا ممن لقيه بالوفاء منه بذلك التفسير، وما اشترط فيه على المؤمنين، وقال: "إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ الشُّوَاءَ بِجَهَالِهِ" يعني كل ذنب عمله العبد وإن كان به عالماً فهو جاهل حين خاطر بنفسه في معصية ربه، وقد قال في ذلك تبارك وتعالى - يحكي قول يوسف لاختوته "هَلْ عَلِمْتُمْ مَا فَعَلْتُمْ بِيُوسُفَ وَأَخِيهِ إِذْ أَنْتُمْ جَاهِلُونَ" فنسبهم إلى الجهل لمخاطرتهم بأنفسهم في معصية الله. (۱) «البتة منم بخشنده آن را که توبه کند و ایمان آورد و عمل صالح نماید سپس هدایت یابد» فرمود برای این آیه تفسیر است، آن تفسیر دلالت دارد بر اینکه خدا قبول نمی کند عمل کسی را که آن را بجا

۱- بحارالانوار: ج ۶ ص ۳۲ ح ۴۱ از تفسیر العیاشی.

ص: ۱۴۹

آورد مگر از کسی که ملاقات کند خدا را با وفا کردن به آن تفسیر، و به آنچه که شرط نموده در آن بر مؤمنین و فرموده «همانا برگشتن به سوی خدا برای کسانیست که بجا آورند بدی را از روی جهالت» (ونادانی) یعنی تمام کرده های آن بنده که کرده اگرچه عالم (به بدی آن) بوده باز جاهل است وقتی از خاطرش می گذشت که نافرمانی کند بر پروردگارش، در این مورد خدای تبارک و تعالی جریان برادران یوسف را این گونه نقل می نماید «آیا می دانید (وبیاد می آورید) آنچه را که در باره یوسف و برادرش انجام دادید در حالی که جاهل بودید»، پس آنها را به جهل نسبت داده است به خاطر اینکه از خاطرشان خطور می کرد معصیت خدا کردن را.

۲- زراره، از ابی جعفر علیه السلام فرمود: إذا بلغت النفس هذه- وأهوی بیده إلی حنجرته- لم یکن للعالم توبه

ص: ۱۵۰

، و كانت للجاهل توبه. (۱) وقتی که جان به اینجا رسید

(اشاره به حنجره کرد) برای عالم توبه نیست و بر جاهل توبه می باشد.

صفحه ۳۳ /

۱- بیان: ظاهره الفرق بین العالم والجاهل فی قبول التوبه عند مشاهدته أحوال الآخره وهو مخالف لما ذهب إليه المتكلمون من عدم قبول التوبه فی ذلك الوقت مطلقا، وعدم الفرق فی التوبه مطلقا بین العالم والجاهل، ويمكن توجيهه بوجهين: الاول أن يكون المراد بالعالم من شاهد أحوال الآخره، وبالجاهل من لم يشاهدها لان بلوغ النفس إلى الحنجره قد ينفك عن المشاهده. الثاني أن يكون المراد نفى التوبه الكامله عن العالم فی هذا الوقت دون الجاهل، مع حمل تلك الحاله على عدم المشاهده، إذ العالم غير معذور فی تأخيرها إلى هذا الوقت. بحارالانوار: ج ۶ ص ۳۲ ح ۴۳ از تفسیر العیاشی و از کتاب حسین بن سعید: از ابن ابی عمیر از جمیل بن دراج از آن حضرت.

ص: ۱۵۱

می بخشم و از کسی ترس ندارم

۱- از جابر، از پیامبر صلی الله علیه واله فرمود: کان إبلیس أول من ناح، وأول من تغنی، وأول من حدا، قال: لما أكل آدم من الشجره تغنی، قال: فلما اهبط حدابه، قال: فلما استقر علی الارض ناح فأذکره ما فی الجنه، فقال آدم: رب! هذا الذی جعلت بینی وبنیه العداوه، لم أقو علیه وأنا فی الجنه، وإن لم تُعنی علیه، لم أقوا علیه، فقال الله: السيئه بالسيئه، والحسنه بعشر أمثالها إلى سبع مائه، قال: رب زدنی، قال:

لا یولد لك ولد إلا جعلت معه ملكا أو ملكین یحفظانه، قال:

رب زدنی، قال: التوبه معروضه (۱) فی الجسد ما دام فیها الروح، قال: رب! زدنی، قال أغفر الذنوب ولا ابالی، قال حسبی (۲).

از جابر از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: ابلیس نخستین

۱- فی نسخه: مفروضه.

۲- بحار الانوار: ۶/ ۳۳ ح ۴۴ از تفسیر العیاشی.

ص: ۱۵۲

کسی است که ناله کرد و اولین کسی است که غنا کرد (و آواز خواند) و اولین کسی است که صدا بگریه بلند نمود

فرمود: وقتی که آدم از شجره (منهیه) خورد (از خوشحالی) غنا سرداد (و آواز خواند) وقتی که به زمین آمد (با صدای بلند) گریه سرداد و زمانی در زمین مستقر شد و از نعمت های بهشتی یاد کرد، ناله نمود، پس آدم عرض کرد خدایا این کس که میان من و او عداوت قرار دادی، من در بهشت از عهده اش بر نیامدم، اگر (در زمین) کمکم نکنی، توان مقابله با او را ندارم،

خدا فرمود: من برایت گناه را یکی و ثواب را ده تا هفتصد برابر می نویسم، گفت خدایا زیاد کن، فرمود:

هر فرزندی که از تو متولد شود، من برای او دو فرشته قرار می دهم تا او را (از شر ابلیس) محافظت نمایند، گفت: خدایا بیفزای، فرمود: توبه را به او ارزانی دارم

ص: ۱۵۳

مادام که روح در بدن اوست، گفت: خدایا زیاد کن، فرمود: می بخشم و از کسی هم ترسی ندارم، گفت: برایم بس است.

۲- بکیر، از ابي عبد الله، یا از ابي جعفر علیهما السلام فرمود: إن آدم علیه السلام قال: یا رب سلطت علی الشیطان و اجریته منی مجری الدم (۱) فاجعل لی شیئا،

۱- روی العامه أيضا (ان الشیطان یجری من ابن آدم مجری الدم) قال بعضهم: ذهب قوم ممن ینتمی إلى ظاهر العلم إلى أن المراد به أن الشیطان لا یفارق ابن آدم ما دام حیا، كما لا یفارقه دمه، وحکی هذا عن الازهری، وقال: هذا طریق ضرب المثل، والجمهور من علماء الامه أجروا ذلك علی ظاهره، وقالوا: إن الشیطان جعل له هذا القدر من التطرق إلى باطن الادمی بلطافه هیئته، لمحنه الابتلاء، ویجری فی العروق التي هی مجاری الدم من الادمی إلى ان یصل إلى قلبه فیوسوسه علی حسب ضعف ایمان العبد وقله ذکره وکثره غفلته، ویبعد عنه ویقل تسلطه وسلوکه إلى باطنه بمقدار قوه ایمانه ویقظته ودوام ذکره وإخلاص عمله، وما رواه المفسرون عن ابن عباس قال: (ان الله جعل الشیاطین من بنی آدم مجری الدم، وصدور بنی آدم مساکن لهم.

ص: ۱۵۴

فقال: يا آدم جعلت لك أن من هم من ذريتك بسيئه لم تكتب عليه، فإن عملها كتبت عليه سيئه، ومن هم منهم بحسنه فإن لم يعملها كتبت له حسنه، وإن هو عملها كتبت له عسرا. قال: يا رب زدني، قال: جعلت لك أن من عمل منهم سيئه ثم استغفر غفرت له، قال: يا رب زدني، قال: جعلت لهم التوبه وبسطت لهم التوبه (۱) حتى تبلغ النفس هذه، قال: يا رب حسبي. (۱) بکیر از امام صادق یا از امام باقر علیهما السلام فرمود: آدم گفت: ای خدا شیطان را بر من مسلط کردی و او را همانند خون در رگهایم جاری ساختی، برای من هم چیزی قرار ده (و امتیازی عطا فرما) فرمود: ای آدم من برایت قرار دادم هر کدام از نسل تو، به گناهی قصد نماید ولی انجام ندهد، برایش چیزی

۱- بحارالانوار: ۱۸/۶ ح ۲ از اصول کافی: ۴۴/۲ و از کتاب حسین بن سعید مثل آن را.

ص: ۱۵۵

نمی نویسم و اگر قصد ثوابی کند و نکند برایش یک حسنه می نویسم و اگر انجام دهد. ده ثواب می نویسم، گفت: خدایا برایم زیاد کن، فرمود: برایت قرار دادم اگر از نسل تو گناهی کند و استغفار نماید، او را می بخشم، گفت: خدایا برایم بیفزای، فرمود: توبه را برای آنها قرار دادم و در توبه را باز گذاشتم تا جانش به حلقومش برسد، گفت ای خدا بسم است.

خدا رحم کند بنده ای را که پیش از مرگ توبه کند

أبی عمرو الزبیری، از أبی عبد الله علیه السلام فرمود:

رحم الله عبدا تاب إلى الله قبل الموت، فإن التوبه مطهره من دنس الخطیئه، ومنقذه من شفا(۱) الهلكه، فرض الله بها

۱- شفا كعصا: طرف كل شیء وجانبه، ويضرب به المثل في القرب من الهلاك.

ص: ۱۵۶

علی نفسه لعباده الصالحين، فقال "كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَحِيمًا." (۱) خدا رحمت کند بنده ای را که پیش از مرگش توبه نماید و به سوی خدا برگردد، چون توبه پاک کننده است از آلودگی خطاها و نجات دهنده است از خطر هلاکت، خدا واجب نموده آن (نجات دادن) را بر بندگان صالحش پس فرمود: پروردگار شما بر خودش رحمت (وبخشیدن) را نوشته (وواجب کرده است) هرکس از شما از روی نادانی عمل بدی را مرتکب شود سپس بعد از آن توبه نماید (وبرگردد) و خود را اصلاح کند، خداوند بخشنده و مهربان است.

۱- بحارالانوار: ج ۶ ص ۳۳ ح ۴۵ از تفسیر العیاشی.

ص: ۱۵۷

و هر کس عمل بد کند یا بر خود ظلم نماید سپس از خدا طلب مغفرت نماید، می یابد خدا را بخشنده و مهربان.

أبی بصیر گفت: شنیدم أبا عبد الله علیه السلام می فرمود- در گفته خدا: فَإِنَّهُ كَانَ لِلأَوَّابِينَ غُفُوراً فرمود: هم التوابون المتعبدون. آنان توبه کنندگان عبادت نمایند گانند. (۱)

در دستشویی به آوازه خوان گوش می داد!

أبی بصیر گفت: نزد أبی عبد الله علیه السلام بودم پس مردی به او گفت: بآبی و امی إنی أدخل کنیفا لی ولی جیران، وعندهم جوار يتغنين ويضربن بالعود، فریما أطلت الجلوس استماعا منی لهن، فقال: لا تفعل، فقال الرجل:

والله ما هو شیء آتیه بر جلی إنما هو سماع أسمعہ باذنی! فقال

۱- بحار الانوار: ۶/ ۳۴ ح ۴۷ از تفسیر العیاشی.

ص: ۱۵۸

له "أنت أما سمعت الله " : إِنَّ السَّمْعَ وَ الْبَصِيرَ وَ الْفُؤَادَ كُلُّ أُولَئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا؟ " قال: بلى والله، فكأننى لم أسمع هذه الآية قط من كتاب الله من عجمى ولا من عربى، لا جرم (۱) إنى لا أعود إن شاء الله، وإنى أستغفر الله فقال له: قم فاغتسل وصل ما بدالك، فإنك كنت مقيما على أمر عظيم ما كان أسراً حالك لو مت على ذلك! احمد الله وسله التوبه من كل ما يكره، إنه لا يكره إلا القبيح، (۲) والقبيح دعه لاهله فإن لكل أهلا (۳). پدر و مادرم فدایت من به دستشویی داخل می شوم و همسایگانی دارم آواز می خوانند و تار میزند، پس بعضی وقت ها نشستتم را طول داده و به آنها گوش می دهم؟ فرمود: نکن مرد

۱- لا جرم بفتح الجیم والراء، أو بضم الجیم وسكون الراء، أو ككرم أى لابد، أو لا محاله أو حقا، وقد تحول إلى معنى القسم فيقال: لا جرم لافعلن.

۲- فى نسخه: إلا كل القبيح.

۳- بحار الانوار: ۶ / ۳۴ ح ۴۸ از تفسير العياشى.

ص: ۱۵۹

گفت: به خدا قسم به آن خاطر نمی روم بلکه با گوشم می شنوم! فرمود: تو آیا نشنیده ای خدا فرموده است، همانا گوش و چشم و قلب همه از کرده هایشان سؤال خواهند شد؟!.

گفت: بلی به خدا کأنه من این آیه از کتاب خدا را از عرب و عجم، نشنیده بودم دیگر به این کار ادامه نمی دهم اگر خدا خواهد و من از خدا طلب مغفرت می کنم؛

فرمود: بلند شو غسل کن و هرچه می توانی نماز بخوان، اگر به این کار بزرگ ادامه می دادی، و می مردی چقدر حالت بد می بود، خدا را سپاس گزار و توبه بخواه از هرچه که او نخواهد، او (هیچ وقت) کارزشت را نمی خواهد (و دوست نمی دارد) و زشتی ها را به اهلش واگذار چون برای هرکاری اهلی هست.

لطف خدا بر گناهکار مؤمن!

۱- عیسی بن راشد، گفت: شنیدم اَبی عبد الله علیه

ص: ۱۶۰

السلام می گفت: ما من مؤمن یذنب ذنبا إلا اجل سبع ساعات، فإن استغفر الله غفر له، وإنه لیذكر ذنبه بعد عشرين سنه فیستغفر الله فیغفر له، وإن الکافر لینسی ذنبه لثلا یتستغفر الله. (۱) نیست مؤمنی که گناهی کرده باشد مگر هفت ساعت به او مهلت داده شود، اگر استغفار کرد، بخشیده شود و او بعد از بیست سال گناهش به یادش آید و طلب مغفرت میکند خدا او را می بخشد ولی کافر گناهش را فراموش می کند تا موفق به توبه نشود.

۲- عبد الرحمن بن کثیر، از امام صادق، از پدرانش از حسن بن علی علیهم السلام در خبر طولانی که در آن با معاویه احتجاج نموده فرمود: فأما القرابه فقد نفعت المشرك وهي والله للمؤمن أنفع، قال رسول الله صلى الله عليه واله لعمه أبي طالب- وهوفي الموت-: لا إله إلا الله

۱- بحارالانوار: ۳۴/۶ ح ۴۹ از کتاب حسین بن سعید.

ص: ۱۶۱

أشفع لك بها يوم القيامة، ولم يكن رسول الله صلى الله عليه وآله يقول له ويعد إلا ما يكون منه على يقين، وليس ذلك لاحد من الناس كلهم غير شيخنا- أعنى أبا طالب- يقول الله عزوجل: "وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّىٰ إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ اللَّهَ وَ لَآ الَّذِينَ يَمُوتُونَ وَ هُمْ كُفَّارٌ أُولَئِكَ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا" (الخبير: ۱) اما خویشاوندی به مشرک منفعت داد، به خدا قسم برای مؤمن پر منفعت تر است! رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم به عمویش ابی طالب هنگام مرگ او فرمود: لا إله إلا الله بگو ترا در قیامت شفاعت نمایم رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم نمی گوید و وعده نمی دهد، مگر از روی یقین و برای هیچ یک از مردم این (امتیاز) نیست مگر به بزرگ ما اباطالب (چون) خدا فرموده است «نیست توبه بر بدکارانی هنگام مرگشان فرامی رسد و می گوید من الان

۱- بحار الانوار: ۳۴/۶ ح ۵۰ از امالی شیخ ص ۱۴.

ص: ۱۶۲

توبه کردم و نه بر کسانی کافر می میرند، آنانند که برایشان عذاب دردناک مهیا کرده ایم» تا آخر خبر. (۱)

۳- حفص گفت: شنیدم ابا عبد الله علیه السلام می گفت: ما من عبد مؤمن یذنب ذنبا إلا أجله الله سبع ساعات من النهار، فإن هو تاب لم یكتب علیه شیئا وإن لم یفعل کتبت علیه سیئه، فأناه عباد البصری فقال له: بلغنا أنك قلت: ما من عبد یذنب ذنبا إلا أجله الله سبع ساعات من النهار؟ فقال: لیس هكذا قلت: ولكنی قلت: ما من عبد مؤمن یذنب ذنبا إلا أجله الله سبع ساعات من نهاره، هكذا قلت. (۲)

نیست بنده مؤمن که گناه کند مگر اینکه خدا به او

۱- بیان: لعل هذا للالزام علی العامه لقولهم بکفر أبی طالب علیه السلام، ویحتمل أن یكون المراد أنه لما كان السؤال فی ذلك الوقت مع علمه صلی الله علیه واله بإیمانه لعل الناس بإیمانه، فلو لم یکن للایمان فی هذا الوقت فائده لم یحصل الغرض.

۲- بحار الانوار: ۳۸/۶ ح ۶۳ از کتاب حسین بن سعید.

ص: ۱۶۳

هفت ساعت از روز مهلت دهد، اگر توبه کرد چیزی نمی نویسد و اگر نکرد، یک گناه نوشته شود، پس عباد بصری آمد و گفت: چنین گفته ای؟ فرمود: من گفتم (من نهاره) از روزش نه (من النهار) از روز، من این طوری گفته ام.

۴- اَبی بصیر، از اَبی عبد الله علیه السلام فرمود: من عمل سیئه أَجَل فیها سبع ساعات من النهار، فَإِن قال "أستغفر الله الذی لا إله إلا هو الحی القيوم" ثلاث مرات لم یکتب علیه. هر کس گناهی انجام دهد، هفت ساعت از روز مهلت داده شود پس اگر سه مرتبه اَسْتَغْفِرَ اللهُ الَّذِیْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَیُّ الْقَیُّوْمُ گوید، (آن گناه) به او نوشته نمی شود. (۱)

۵- زراره گفت: شنیدم اَبا عبد الله علیه السلام می فرمود: إِنْ الْعَبْدُ إِذَا أَذْنَبَ ذَنْبًا أَجَلَ مِنْ غَدَاةٍ إِلَى اللَّیْلِ فَإِن

۱- بحارالانوار: ۳۸/۶ ح ۶۵ از کتاب حسین بن سعید.

ص: ۱۶۴

استغفر الله لم یکتب علیه. (۱) وقتی که بنده گناهی مرتکب شود، از صبح تا شب مهلت داده شود اگر از خدا طلب مغفرت نمود، به او نوشته نشود.

۶- جابر، از ابی جعفر علیه السلام گفت: او می فرمود: التائب من الذنب کمن لا- ذنب له، والمقیم علی الذنب وهو مستغفر منه کالمستهزی. (۲) توبه کننده از گناه مانند آن است که گناه نکرده است، و ادامه دهنده گناه با استغفار مانند استهزاء (و مسخره) کننده است.

۷- عبد الصمد بن بشیر، از ابی عبد الله علیه السلام فرمود: العبد المؤمن إذا أذنب ذنبا أجله الله سبع ساعات فإن استغفر الله لم یکتب علیه، (فی المصدر: علیه شیء).

۱- بحارالانوار: ۴۱ / ۶ ح ۷۶ از اصول کافی: ج ۲ / ۴۳۷ و از کتاب حسین بن سعید مثل آن.

۲- اصول کافی: ج ۲ / ۴۳۵، بحارالانوار: ۴۱ / ۶ ح ۷۵ از آن.

ص: ۱۶۵

وإن مضت الساعات ولم يستغفر كتب عليه سيئه، وإن المؤمن ليدكر ذنبه بعد عشرين سنة حتى يستغفر ربه فيغفر له، وإن الكافر لينساه من ساعته. (۱) بنده مؤمن که وقتی گناه کند خدا به او هفت ساعت از روز مهلت دهد، اگر استغفار کرد چیزی نوشته نشود و اگر ساعت ها گذشت و استغفار نکرد، یک گناه نوشته شود، و مؤمن بعد از بیست سال گناهش به یادش آید استغفار می کند و بخشوده شود و کافر همان ساعت فراموش می کند (و به توبه موفق نمی شود).

حقیقت استغفار

کمیل بن زیاد گفت: به امیر المؤمنین علیه السلام گفتم: ای امر المؤمنین العبد یصیب الذنب فیستغفر الله منه فما

۱- اصول کافی: ج ۲ / ۴۳۷، بحار الانوار: / ۴۱ ح ۷۷ از آن.

ص: ۱۶۶

حد الاستغفار؟ قال یابن زیاد: التوبه، قلت: بس؟ (۱) قال:

لا، قلت: فكيف؟ قال: إن العبد إذا أصاب ذنبا يقول: استغفر الله بالتحريك، قلت: وما التحريك؟ قال: الشفتان واللسان يريد أن يتبع ذلك بالحقيقه، قلت: وما الحقيقه؟ قال:

تصديق في القلب وإضمار أن لا يعود إلى الذنب الذي استغفر منه، قال كميل: فإذا فعل ذلك فإنه من المستغفرين؟ (۲) قال: لا، بنده گناه می کند پس از آن گناه، استغفار می کند آیا حد استغفار چیست؟ فرمود: ای پسر زیاد:

توبه است، گفتم: فقط؟ فرمود: نه، گفتم: پس چگونه است؟! فرمود: بنده وقتی که گناهی کرد، می گوید، استغفر الله با تحريك، گفتم تحريك چیست؟ فرمود:

لبها و زبان و با این حال اراده میکند این کار پیرو حقیقت (استغفار) باشد، گفتم: حقیقت (استغفار)

۱- أی حسب و کفایه، کلمه مأخوذه من الفارسیه.

۲- فی المصدر: فإذا فعلت ذلك فأنا من المستغفرين؟.

ص: ۱۶۷

چیست؟، فرمود: در دل تصدیق نماید و تصمیم بگیرد دیگر به آن گناهی کرده است، برنگردد، کمیل گفت:

وقتی که این کار را کرد او از استغفار کنندگان است؟! فرمود: نه

قال کمیل: فكيف ذاك؟ قال: لانك لم تبلغ إلى الاصل بعد، قال کمیل: فأصل الاستغفار ما هو؟ قال: الرجوع إلى التوبه من الذنب الذي استغفرت منه، وهي أول درجه العابدین، وترك الذنب، والاستغفار اسم واقع لمعان ست: أولها الندم على ما مضى، والثاني العزم على ترك العود أبدا، والثالث أن تؤدي حقوق المخلوقين التي بينك وبينهم، والرابع أن تؤدي حق الله في كل فرض، والخامس أن تذيب اللحم الذي نبت على السحت والحرام حتى يرجع الجلد إلى عظمه، ثم تنشئ فيما بينهما لحما جديدا، والسادس أن تذيب البدن ألم الطاعات كما أذقته لذات المعاصي. (۱) کمیل گفت: پس

۱- تحف العقول: ص ۱۹۷، بحار الانوار: ۶/ ۲۷ ح ۲۸ از آن.

ص: ۱۶۸

آن چگونه است؟، فرمود: چون تو به اصل توبه نرسیده‌ای! کامل گفت: پس اصل استغفار چیست؟

فرمود: برگردد به سوی توبه ای که از آن گناه استغفار نموده است و آن اول درجه عبادت کنندگان است و گناه را (واقعاً) ترک نماید.

و استغفار نامی است که به شش معنا واقع می شود

۱- پشیمان شود به آنچه گذشته است

۲- قصد نماید که آن (گناه) را برای همیشه ترک نماید،

۳- حقوق مردم را که بین تو و آنهاست بپردازد،

۴- حق خدا را در همه واجبات، ادا کنی،

۵- گوشتی که در بدنت از حرام روئیده است را آب کنی تا پوستت به استخوان بچسبد، سپس گوشت حلال از نو بروید،

۶- به تنت درد فرمانبری را بچشانی، آن گونه که لذت های معصیت را، به آن چشانده‌ای.

ص: ۱۶۹

توبه یعنی چه؟!

۱- پیامبر صلی الله علیه واله فرمود: التائب إذا لم يستين أثر التوبه فليس بتائب: یرضی الخصماء، و یعید الصلوات، و یتواضع بین الخلق، و یتقی نفسه عن الشهوات، و یهزل رقبتہ بصیام النهار، و یصفر لونه بقیام اللیل، و یخمص بطنه (۱) بقله الاکل، و یقوس ظهره من مخافه النار، و ینذیب عظامه شوقا إلى الجنه، و یرق قلبه من هول ملک الموت، و یجفف جلده علی بدنہ بتفکر الاجل، فهذا أثر التوبه، و إذا رأیتم العبد علی هذه الصوره فهو تائب ناصح لنفسه (۲) توبه کننده تا زمانی که اثر توبه را آشکار نکنند، پس توبه کننده نیست، طلبکارها را راضی کند و نمازها (ی فوت شده) را اعاده نماید و در میان مردم متواضع

۱- خمص بطنه: فرغ و ضمیر.

۲- بحار الانوار: ۶/۵۳ ح ۵۱ از جامع الاخبار.

ص: ۱۷۰

شود و خود را از شهوت‌ها باز دارد و خود را با روزه روز، لاغر کند و رنگش را با بیداری شب، زرد ند.

شکمش را با کم خوری، آب کند، و کمرش را از ترس آتش، کمان کند و استخوانهایش را، از شوق بهشت، آب نماید و دلش را از ترس عزرائیل، به رقت درآورد، و پوستش را با فکر نمودن به مرگ، به بدنش بخشکاند پس این هاست آثار (و نشانه‌های) توبه (واقعی) هرگاه بنده‌ای را به این حالات دیدید اوست توبه کننده و دلسوز خودش.

۲- رسول الله صلی الله علیه واله فرمود: أتدرون من التائب؟ قالوا: اللهم لا، قال: إذا تاب العبد ولم يرض الخصماء فليس بتائب، ومن تاب ولم يزد في العبادة فليس بتائب، ومن تاب ولم يغير لباسه فليس بتائب، ومن تاب ولم يغير رفقاءه فليس بتائب، ومن تاب ولم يغير مجلسه (۱).

۱- فی نسخه: مجلسه و طعامه.

ص: ۱۷۱

فلیس بتائب، ومن تاب ولم یغیر فراشه ووساده (۱) فلیس بتائب

صفحه ۳۶/ ومن تاب ولم یغیر خلقه و نیته فلیس بتائب، ومن تاب ولم یفتح قلبه ولم یوسع کفه فلیس بتائب، ومن تاب ولم یقصر أمله ولم یحفظ لسانه فلیس بتائب، ومن تاب ولم یقدم (۱) فضل قوته بدنه فلیس بتائب، وإذا استقام علی هذه الخصال فذاک التائب. (۲) آیا می دانید کیست توبه کننده؟ گفتند: نه: فرمود: زمانی که بنده توبه کرد و طلبکاران از او راضی نشدند، توبه نکرده و هر کس توبه کند و به عبادتش نیفزاید، توبه کننده نیست، و هر کس توبه کند اما لباسش را تغییر نداده است، پس توبه نکرده است و هر کس توبه نموده ولی رفقاییش را

۱- مثلثة الواو: المخده أو أعم منها كما فی ففه اللغة للثعالبی، فانه قال: المصدغه والمخده.

۲- بحار الانوار: ۶/ ۳۵ ح ۵۲ از جامع الاخبار.

ص: ۱۷۲

تغییر نداده، پس توبه کننده نیست، و هرکس توبه نماید اما مجلسش را تغییر نداده، پس توبه نکرده است، و هرکس توبه نمود ولی رختخواب و متکایش را تغییر ندهد، توبه کننده نیست، و هرکس توبه کند و اخلاق و نیتش را تغییر ندهد، توبه نکرده است و هرکس توبه کند و قلبش را باز و دستش را ننگشاید، توبه نکرده است و هرکس توبه نماید و آرزوهایش کوتاه و زبانش را حفظ نکند، پس او توبه نکرده است، و هرکس توبه کند و زیادی خرجش را به بدنش مقدم ندارد، پس توبه کننده نیست، ولی زمانی به این خصلت ها پایدار بماند، پس آنست توبه (واقعی).

۳- ابن فضال از کسی که به او ذکر کرده، از ابي جعفر عليه السلام فرمود: لا- والله ما أراد الله من الناس إلا- خصلتين: أن یقروا له بالنعمة فیزیدهم، وبالذنوب فیغفرها

ص: ۱۷۳

لهم (۱)

نه به خدا قسم خداوند از مردم نخواسته مگر دو خصلت ۱- به نعمت های او اقرار کنند تا برایشان زیاد نماید ۲- و به گناهان اعتراف نمایند تا به آنها ببخشد.

۴- و از او علیه السلام فرمود: والله ما ینجو من الذنب إلا من أقر به (۲) به خدا قسم نجات نمی یابد از گناه، مگر کسی که به آن اقرار نماید.

۵- محمد بن مسلم گفت: أبو جعفر علیه السلام فرمود: إن من أحب عباد الله إلى الله المفتن التواب (۳) همانا از محبوب ترین بندگان خدا آنست که از گناهان

۱- بحارالانوار: ۳۶ / ۶ ح ۵۵ از جامع الاخبار.

۲- بحارالانوار: ۳۶ / ۶ ح ۵۶.

۳- فی نسخه: المحسن التواب بحارالانوار: ۳۸ / ۶ ح ۶۴ از کتاب حسین بن سعید.

ص: ۱۷۴

توبه نماید.

۶- أبی جعفر علیه السلام فرمود: والله ما ینجو من الذنب إلا- من أقر به. (۱) به خدا سوگند از (عواقب) گناه نجات نمی یابد مگر کسی که به آن اقرار (و توبه) نماید.

۷- واز جعفر بن محمد علیهما السلام گفت: رسول الله صلی الله علیه واله فرمود: من أذنب ذنبا وهو ضاحک دخل النار وهو باک (۲). هر کس خنده کنان به گناهی مرتکب شود، گریه کنان وارد آتش می شود.

۸- ما كان الله لیفتح علی عبد باب الشکر ویغلق عنه باب

۱- بحارالانوار: ۳۸/۶ ح ۶۶ از کتاب حسین بن سعید.

۲- بحارالانوار: ۳۷/۶ ح ۵۷.

ص: ۱۷۵

الزیاده، ولا لیفتح علی عبد باب الدعاء ویغلق عنه باب الاجابه، ولا لیفتح علی عبد باب التوبه ویغلق عنه باب المغفره. (۱) خداوند در شکر گذاری را به روی بنده ای باز نمی کند در زیاد کردن را ببندد، و در دعا را به کسی باز نمی کند که از او در اجابت را ببندد، و نمی گشاید در توبه را و در بخشیدن را (به روی او) ببندد.

۹- علی علیه السلام- لقائل بحضرتہ: أستغفر الله:-

ثکلتک امک، أتدری ما الاستغفار؟ إن الاستغفار درجه العلیین وهو اسم واقع علی سته معان، أولها الندم علی ما مضی، والثانی العزم علی ترک العود إلیه أبدا، والثالث أن تؤدي إلی المخلوقین حقوقهم حتی تلقی الله أملس (۲) لیس

۱- بحار الانوار: ۳۶ / ۶ ح ۵۸ از نهج البلاغه.

۲- الاملس: ضد الخشن، قال ابن میثم: استعار لفظ الأملس لنفاء الصحیحه من الاثام.

ص: ۱۷۶

عليك تبعه، والرابع أن تعمد إلى كل فريضة عليك ضيعتها فتؤدى حقها، والخامس أن تعمد إلى اللحم الذى نبت على السحت (۱) فتذيبه بالاحزان حتى يلصق الجلد بالعظم وينشأ بينهما لحم جديد، والسادس أن تذيب الجسم ألم الطاعه كما أذقتة حلاوه المعصيه، فعند ذلك تقول: أستغفر الله. (۲)

به گوینده ای در محضرش که گفت «أستغفرالله» فرمود:

مادر به عزایت بنشیند! آیا می دانی استغفار چیست؟! همانا استغفار درجه بالائیان است و آن به شش معنی واقع شود،

۱- پشیمانی بر آنچه گذشته.

۲- تصمیم گرفتن به باز نگشتن به سوی آن هیچوقت،

۱- بالضم: المال من كسب حرام، وقال الثعالبي في فقه اللغة: كل حرام قبيح الذكر يلزم منه العار كئمن الكلب فهو سحت.

۲- بحار الانوار: ۳۷/۶ ح ۵۹ از نهج البلاغه. بیان: ما سوى الاولين عند جمهور المتكلمين من شرائط كمال التوبه كما ستعرف.

ص: ۱۷۷

۳- حقوق مردم را ادا نمی تا خدا را پاک ملاقات کنی که در ذمه ات حقی (از مردم) نباشد،

۴- شروع کنی به ادای تمام واجباتی که از تو ضایع شده است،

۵- شروع کنی با حزن (و اندوه) به آب کردن گوشت هائی که با حرام روئیده تا پوستت به استخوان بچسبد و در میان آن ها گوشت تازه بروید،

۶- این که درد اطاعت کردن را به جسمت بچشانی آن گونه که لذت معصیت را چشاندی، پس از این مراحل بگو استغفرالله!

۱۰- علی الجهمی، از ابي جعفر عليه السلام فرمود: كفى بالندم توبه. (۱) پشیمانی (از گناه) برای

۱- بیان: إذ الندامة الصادقة تستلزم العزم على الترك في المستقبل غالباً، أو المعنى أنه فرد من التوبة وإن لم يؤثر ما تؤثر التوبة الكاملة. بحار الانوار: ۶ / ۲۰ ح ۹ از خصال ج ۱ ص ۱۱.

ص: ۱۷۸

توبه کفایت می کند.

۱۱- علی علیه السلام به مردی که از آن حضرت تقاضای موعظه کرد فرمود:

لا- تکن ممن یرجو الآخره بغير العمل، ویرجى التوبه(۱) بطول الامل- وساق الکلام إلى أن قال علیه السلام:- إن عرضت له شهوه أسلف المعصيه، وسوف التوبه(۲). از کسانی نباش که بدون عمل آرزوی آخرت نماید و امید توبه نماید با آرزوی طولانی (و کلام را رسانید فرمود): اگر شهوتی به او عارض شود، توبه را امروز فردا می کند (و بتأخیر اندازد).

۱- یرجى بالتشديد أى يؤخر المعصيه.

۲- أسلف: قدم، وسوف: آخر. والموعظه بتمامه فى ص ۱۸۱ من ج ۲ ط مصر بحار الانوار: ۶/ ۳۷ ح ۶۰ از نهج البلاغه.

ص: ۱۷۹

هر که را چهار چیز دادند ..

علی علیه السلام فرمود: من اعطی أربعا لم یحرم أربعا:

من اعطی الدعاء لم یحرم الاجابه، ومن اعطی التوبه لم یحرم القبول، ومن اعطی الاستغفار لم یحرم المغفره ومن اعطی الشکر لم یحرم الزیاده، وتصدیق ذلك فی کتاب الله سبحانه، قال الله عز وجل فی الدعاء "ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ" وقال فی الاستغفار "وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَحِيمًا" وقال فی الشکر "لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ" وقال فی التوبه "إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ فَأُولَئِكَ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا"^(۱). به هر کس چهار چیز عطا شود

۱- بحار الانوار: ۳۷/۶ ح ۶۱ از نهج البلاغه در آمالی شیخ: ص ۴۷ از بعض اصحاب ما، از ابی عبد الله علیه السلام مثل آن روایت شده است..

ص: ۱۸۰

از چهار چیز محروم نگردد

۱- به هر کس دعاداده شود، از اجابت محروم نمی شود

۲- به هر کس توبه عطا گردید، از قبول (آن) محروم نمی شود؛

۳- هر کس (توفیق) استغفار داده شد، از مغفرت نگردد؛

۴- به هر کس شکر عطا گردید، از زیادت (و از بیشتر شدن) محروم نشود و گواه همه این ها در کتاب خدای سبحان است خدای عز وجل فرمود:

۱- «مرا بخوانید به شما جواب دهم».

۲- درباره استغفار فرمود: «و هر کس عمل بدی انجام دهد یا به خود ستم نماید سپس طلب مغفرت نماید، خدا را بخشنده و مهربان می یابد»؛

۳- در شکر فرمود: «اگر شکر کنید البته برایتان زیاد می کنم»؛

ص: ۱۸۱

۴- و در باره توبه فرمود: «همانا توبه (وبازگشت) به سوی خدا برای کسانی است کارهای بد را بانادانی انجام دهند، سپس به زودی برگردند،

آنانند خدا هم توبه شان را می پذیرد و هست خداوند دانا و حکیم».

معنای خیر

از علی علیه السلام از خیر پرسیدند که آن چیست؟

فرمود: ليس الخیر أن یكثر مالک و ولدک ولكن الخیر أن یكثر علمک (۱) و یعظم حلمک، وأن تباهی الناس بعباده ربک، فإن أحسنت حمدت الله، وإن أسأت استغفرت الله، ولا خیر فی الدنيا إلا لرجلین: رجل أذنب ذنوبا فهو یتدارکها بالتوبه، ورجل یسارع فی الخیرات. (۲) ولا یقل عمل مع

۱- فی نسخه: علمک و عملک.

۲- الظاهر أن ما یأتی بعد کلام آخر له، و لیس ملحقا بما قبله.

ص: ۱۸۲

التقوى وكيف يقلل ما يتقبل؟(۱). خير آن نيست كه مال و فرزندت زياد شود و لكن خير؟ آنست كه علمت زياد شود و بردباريت بزرگ شود و به مردم بازيادى عبادت مباهات كنى، پس اگر خوبى كردى به خدا ستايش نمائى و اگر بدى كردى از خدا طلب بخشش نمائى و در دنيا خيبرى نيست مگر براى دو نفر ۱- مردى گناهانى كرده (و بلافاصله) آن را با توبه درك نمايد (و از بين ببرد)، ۲- و مردى كه در كارهاى خير سرعت بخشد (و كارهاى خوب را زياد انجام دهد) و عمل با تقوا را كم نشمارد چگونه كم مى شود عملى كه قبول (حق) شده است.

شادى خدا از توبه عبد!

۱- أبى عبيده الحذاء گفت: شنيدم أبا جعفر عليه

۱- بحار الانوار: ۳۸ / ۶ ح ۶۲ از نهج البلاغه.

ص: ۱۸۳

السلام می گفت: ألا إن الله أفرح بتوبه عبده حين يتوب من رجل ضلت راحلته في أرض قفر وعليها طعامه وشرابه، فبينما هو كذلك لا يدري ما يصنع ولا أين يتوجه حتى وضع رأسه لينام فأتاه آت فقال له: هل لك في راحلتك؟ قال: نعم، قال: هوده فاقبضها، فقام إليها فقبضها، فقال أبو جعفر عليه السلام: والله أفرح بتوبه عبده حين يتوب من ذلك الرجل حين وجد راحلته (۱). آگاه باش خداوند با توبه بنده اش و قتی که توبه می کند، شادتر شود از مردی مرکبش را در بیابان بی آب و علف، با آب و غذایش گم کند، و در این حال نمیداند چکند و به کجا رود تا سرش را (به زمین) میگذارد که بخوابد (ناگهان کسی به او گوید آیا مرکبت را می خواهی، گوید بلی، گوید بگیر این مرکبت پس بلند شده و آن را بگیرد، أبو جعفر علیه السلام فرمود: به خدا قسم خداوند هنگام توبه

۱- بحار الانوار: ۳۸/۶ ح ۶۷ از کتاب حسین بن سعید.

ص: ۱۸۴

بنده اش شادتر از آن مرد است که مرکبش را پیدا کرد.

۲- ابي عبيده گفت: شنيدم ابا جعفر عليه السلام مي فرمود: إن الله تعالى أشد فرحا بتوبه عبده من رجل أضل راحلته وزاده في ليلة ظلماء فوجدها فالله أشد فرحا بتوبه عبده من ذلك الرجل براحتله حين وجدها(۱) خداوند شادی اش شدیدتر است به بازگشت بنده اش از از مردی که زاد و راحله اش را در شب تاریک گم کند و پیدانماید، پس خداوند خوشحال تر است به توبه بنده اش از آن مرد پیداکننده گمشده اش.

معنای توبه نصوح

۱- أحمد بن هلال گفت: از ابا الحسن الاخير عليه السلام از توبه نصوح سؤال کردم آن چیست؟ پس امام

۱- اصول کافی: ج ۲ / ۴۳۵، بحار الانوار: ۶ / ۴۰ ح ۷۳ از آن.

ص: ۱۸۵

علیه السلام نوشت: آن ی‌کون الباطن كالظاهر وأفضل من ذلك. (۱) این که باطن (شخص) مانند ظاهرش باشد بلکه افضل از آن شود.

۲- از اُبی بصیر، از اُبی عبد الله علیه السلام درباره فرموده خدا عزوجل "توبوا إلى الله توبه نصوحا" فرمود:

هو صوم الاربعاء آن روزه روز چهارشنبه و پنجشنبه و جمعه است. (۲)

۳- یونس، از عبد الله بن سنان و غیراو، از اُبی عبد الله علیه السلام فرمود: التوبه النصوح هو أن یكون باطن الرجل كظاهرة وأفضل. (۳) توبه نصوح این است که باطن

۱- معانی الاخبار: ص ۵۴. بحارالانوار: ۶/ ۲۳ ح ۲۰ از آن.

۲- (فی المصدر: يوم الاربعاء ويوم فی الخميس ويوم فی الجمعة. م) والخميس والجمعه "ص ۵۴" قال الصدوق رحمه الله: معناه أن یصوم هذه الايام ثم یتوب. معانی الاخبار: ص ۵۴ بحارالانوار: ۶/ ۲۲ ح ۲۱ از آن.

۳- معانی الاخبار: ص ۵۴. بحارالانوار: ۶/ ۲۲ ح ۲۲ از آن.

ص: ۱۸۶

مرد مانند ظاهرش بلکه افضل باشد.

۴- وقد روی أن توبه النصوح (فی المصدر. ان التوبه النصوح). هو أن يتوب الرجل من ذنب وینوی أن لا یعود إليه أبداً (۱) روایت شده است که توبه نصوح آنست که توبه نماید و نیت کند که ابداً به آن گناه بازگشت نخواهد کرد.

۵- الکنانی گوید: از ابا عبد الله علیه السلام از قول الله عزوجل "، یا ایها الذین آمنوا توبوا إلى الله توبه نصوحاً" سؤال کردم؟ فرمود: يتوب العبد من الذنب ثم لا يعود فيه. قال محمد بن الفضیل سألت عنها أبا الحسن علیه السلام فقال: يتوب من الذنب ثم لا يعود فيه، وأحب

۱- معانی الاخبار: ص ۵۴، بحارالانوار: ۶/ ۲۲ ح ۲۳ از آن.

ص: ۱۸۸

نُصُوحاً" چیست؟ فرمود: هو الذنب الذی لا- يعود فیہ أبدا، قلت: وأینا لم یعد؟ فقال: یا أبا محمد إن الله یحب من عباده المفتن التواب. (۱) آن گناهیست ابد؛ به سوی آن برنگردد، گفتم: کدام از ما بر نمی گردد فرمود: ای ابا محمد خداوند از بندگانش دوست دارد کسی را که گناه کرده و برگردد.

۷- محمد بن فضیل، از ابی الحسن علیه السلام در باره فرموده خداوند "یا أَيُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحاً" فرمود: یتوب العبد ثم لا یرجع فیہ، وأحب (۲) عباد الله إلى الله المتقی التائب. (۳) بنده توبه کند و دیگر به آن برنگردد بهترین بندگان خدا به خدا

۱- اصول کافی: ج ۲ / ۴۳۲، بحارالانوار: ۶ / ۳۹ ح ۶۹ از آن، در کتاب حسین بن سعید مانند آن روایت شده است.

۲- فی المصدر: وان احب.

۳- فی نسخه: المفتن التواب. وفی اخرى: المتقی الثابت. بحارالانوار: ۶ / ۲۰ ح ۸ از فسیر علی بن ابراهیم: ص ۶۸۸.

ص: ۱۸۹

پرهیزکار توبه کننده باشد.

خداوند سه چیز به توبه کنندگان داده است!

ابن ابی عمیر، از بعضی اصحاب ما سند به معصوم رسانده فرمود: همانا خدای عز و جل به توبه کنندگان سه خصلت عطا فرموده که اگر هریک از آن را به همه اهل آسمان ها و زمین عطا می کرد، همگی با آن نجات می یافتند: قوله عزوجل "إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ" (۱) فمن أحبه الله لم يعذبه، وقوله:

"الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ رَبَّنَا وَأَدْخِلْهُمْ جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدْتَهُمْ وَمَنْ صَلَحَ

۱- بقره: ۲۲۲.

ص: ۱۹۰

مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ وَقِهِمُ السَّيِّئَاتِ وَمَنْ تَقِ السَّيِّئَاتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهُ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ
(۱)

وقوله عزوجل "وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا." (۲) ۱- گفته خدای عزوجل «خداوند دوست می دارد توبه کنندگان و پاکیزگان را» پس هرکس را خدا دوست بدارد، او را عذاب نمی کند؛

۱- مؤمن: ۷ ببعده.

۲- الفرقان: ۶۸: اصول کافی: اصول کافی: ج ۲ ص ۴۳۲، بحارالانوار: ۶/ ۳۸ ح ۷۰ و ۷۳ از آن.

ص: ۱۹۱

۲- و فرموده او «فرشتگانی که حاملان عرشند و آنها که گرداگرد آن (طواف می کنند) تسبیح و حمد پروردگارشان را می گویند و به او ایمان دارند و برای مؤمنان استغفار می کنند (و می گویند): پروردگارا! رحمت و علم تو همه چیز را فرا گرفته است؛ پس کسانی را که توبه کرده و راه تو را پیروی می کنند بیامرز، و آنان را از عذاب دوزخ نگاه دار!

پروردگارا! آنها را در باغهای جاویدان بهشت که به آنها وعده فرموده ای وارد کن، همچنین از پدران و همسران و فرزندانشان هر کدام که صالح بودند، که تو توانا و حکیمی!

و آنان را از بدیها نگاه دار، و هر کس را که در آن روز از بدیها نگاه داری، مشمول رحمت ساخته ای؛ و این است همان رستگاری عظیم!؛

۳- و قول خدای عز و جل (۱) و کسانی که معبود دیگری را با خداوند نمی خوانند؛ و انسانی را که خداوند خورش را

۱- فرقان ۶۸ ببعده.

ص: ۱۹۲

حرام شمرده، جز بحق نمی کشند؛ و زنا نمی کنند؛ و هر کس چنین کند، مجازات سختی خواهد دید!

عذاب او در قیامت مضاعف می گردد، و همیشه با خواری در آن خواهد ماند!

مگر کسانی که توبه کنند و ایمان آورند و عمل صالح انجام دهند، که خداوند گناهان آنان را به حسنات مبدل می کند؛ و خداوند همواره آمرزنده و مهربان بوده است!

و کسی که توبه کند و عمل صالح انجام دهد، بسوی خدا بازگشت می کند (و پاداش خود را از او می گیرد).

مبادا مؤمنان را از رحمت خدا نومید سازی

۱- محمد بن مسلم، از ابی جعفر علیه السلام فرمود:

یا محمد بن مسلم ذنوب المؤمن إذا تاب منها مغفوره له، فلیعمل المؤمن لما یستأنف بعد التوبه والمغفره، أما والله إنها لیست إلا لاهل الایمان. قلت: فإن عاد بعد التوبه والاستغفار من الذنوب وعاد فی التوبه؟ فقال: یا محمد بن مسلم أتری

ص: ۱۹۳

العبد المؤمن یندم علی ذنبه ویستغفر الله تعالی منه ویتوب ثم لا یقبل الله توبته؟ قلت: فإنه فعل ذلک مرارا یدنب ثم یتوب ویستغفر، فقال: كلما عاد المؤمن بالاستغفار والتوبه عاد الله علیه بالمغفره وإن الله غفور رحیم یقبل التوبه ویعفو عن السيئات، فإیاک أن تقنط المؤمنین من رحمه الله". (۱) ای محمدبن مسلم گناهان مؤمن وقتی که توبه کرد، بخشوده است، پس مؤمن عمل کند آنچه را که بعد از توبه و مغفرت لازم است، آگاه باش (توفیق) توبه نیست مگر به اهل ایمان، گفتم: اگر بعد از توبه و استغفار از گناهان، باز برگشت؟ دوباره توبه کرد؟

فرمود: ای محمدبن مسلم آیا خیال می کنی بنده مؤمن پشیمان شود و توبه و استغفار نماید، خداوند توبه او را نمی پذیرد؟! گفتم: او چندین بار تکرار کند گناه کند و توبه نماید؟! فرمود: هر قدر مؤمن به توبه و استغفار

۱- اصول کافی: ج ۲ ص ۴۳۴، بحار الانوار: ۶/ ۴۰ ح ۷۱ از آن.

ص: ۱۹۴

برگردد خدا هم به مغفرت برمی گردد خداوند بخشنده و مهربان است توبه را می پذیرد و از بدیها در گذرد، مبدا مؤمن ها را از رحمت خدا مأیوس کنی.

۲- اَبی بصیر گوید، از اَبی عبد الله علیه السلام سؤال کردم از قول خدای عزوجل: "إِذَا مَسَّهُمْ طَائِفٌ (۱) مِنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ" فرمود: هو العبد يهيم بالذنب ثم يتذكر فيمسك فذلك قوله "تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ" (۲).

او بنده ایست که به گناه همت ورزد سپس متذکر

-
- ۱- الطوف: المشى حول الشئ، ومنه الطائف: لمن يدور حول البيت حافظا، ومنه استعير الطائف من الجن والخيال والحادثه وغيرها، قال تعالى "إِذَا مَسَّهُمْ طَائِفٌ مِنَ الشَّيْطَانِ" وهو الذى يدور على الانسان من الشيطان يريد اقتناصه. قاله الراغب فى مفرداته.
- ۲- اصول كافى: ج ۲ / ۴۳۴، بحار الانوار: ۶ / ۴۰ ح ۷۲ از آن.

ص: ۱۹۵

می شود و از گناه باز می ایستد، پس این است گفته خداوند «متذکر می شوند و آنان با بصیرت (و بینا) گردند.

خداوند بنده توبه گر را دوست دارد

أبی جمیلہ گوید: أبو عبد الله فرمود: إن الله يحبّ (العبد) المفتن التواب (۱) خداوند می کشد (به سوی مغفرت بنده) امتحان شده توبه گر را.

ومن لا يكون ذلك (أى المراجعة إلى الذنب بعد التوبه) منه كان أفضل " (۲) وهرکس این گونه نباشد (بعد از توبه به گناه برنگردد) افضل می شود.

در پیش تو دگرگون می شویم!

سلام بن المستنیر گفت: كنت عند أبي جعفر عليه السلام

۱- اصول کافی: ج ۲ / ۴۳۵، بحار الانوار: ۶ / ۴۰ ح ۷۴ از آن.

۲- اصول کافی: ج ۲ / ۴۳۵، بحار الانوار: ۶ / ۴۰ ح ۷۴ از آن.

ص: ۱۹۶

فدخل عليه حمران بن أعين وسأله عن أشياء، فلما همَّ حمران بالقيام قال لابي جعفر عليه السلام: اخبرك أطل الله بقاءك لنا وأمتعنا بك (أى صيرنا ننتفع ونلتذ بك زمانا طويلا).

(: أنا نأتيك فما نخرج من عندك حتى ترق قلوبنا، وتسلو أنفسنا عن الدنيا، ويهون علينا ما فى أيدى الناس من هذه الاموال، ثم نخرج من عندك فإذا صرنا مع الناس والتجار أحببنا الدنيا! قال: فقال أبو جعفر عليه السلام: إنما هى القلوب (۱) مره تصعب، ومره تسهل، پیش ابى جعفر عليه السلام بودم، حمران بن اعين داخل شد و از او از چیزهائی سؤال نمود، پس خواست بلند شود به ابى جعفر عليه السلام عرض کرد به تو خبر می دهم خداوند عمرتان را طولانى کند برای ما و ما را از وجود شما بهره مند

۱- قال المصنف قدس سره فى شرح الحديث فى كتابه مرآت العقول: إنما هى القلوب أى إنما سمي بالقلب لتقلب أحواله، مره تصعب اه د.

ص: ۱۹۷

سازد (مدت زیادی از شما بهره برده و لذت ببریم) ما پیش شما می آئیم، تا آن وقت که پیش شما مییم، دل های مانازک می شود و دلمان را از دنیا می کنیم (وکنار می کشیم) و آنچه در دست مردم است از مال و منال دنیا، برایمان خوار می شود، سپس از نزد شما که بیرون می رویم و قاطی مردم و تاجرهای می شویم، دنیا را دوست می داریم؟!.

فرمود: همانا آن دلهاست که گاهی سخت می شود و گاهی نرم؛

ثم قال أبو جعفر عليه السلام: أما إن أصحاب محمد صلى الله عليه واله قالوا: يا رسول الله نخاف علينا النفاق، قال: فقال:

ولم تخافون ذلك؟ قالوا: إذا كنا عندك فذكرتنا ورغبتنا وجلنا ونسينا الدنيا وزهدنا حتى كأننا نعاين الآخرة والجنة والنار ونحن عندك، فإذا خرجنا من عندك ودخلنا هذه البيوت وشممنا الاولاد ورأينا العيال والاهل يكاد أن نحول عن الحاله التي كنا عليها عندك، حتى كأننا لم نكن على شيء،

ص: ۱۹۸

أفتخاف علينا أن يكون ذلك نفاقاً؟ فقال لهم رسول الله صلى الله عليه واله: كلا إن هذه خطوات الشيطان فيرغبكم في الدنيا، والله لو تدومو على الحالة التي وصفتم أنفسكم بها لصافحتكم الملائكة ومشيتم على الماء ولولا أنكم تذبون فتستغفرون الله لخلق الله خلقاً حتى يذنبوا ثم يستغفروا لله فيغفر لهم، إن المؤمن مفتن تواب، أما سمعت قول الله عزوجل: "إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ" وقال: "اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ." (۱) سپس اباجعفر عليه السلام فرمود: آگاه باش اصحاب محمد صلى الله عليه وآله وسلم گفتند: ای رسول خدا از نفاق (ودورویی) بر خود می ترسیم، فرمد: چرا می ترسید؟ گفتند: تا نزد شمائیم و ما را تذکر می دهی و ترغیب می نمائی، می تریم و دنیا را فراموش کرده و دست بر می داریم مانند این که آخرت و بهشت و جهنم را می بینیم تا پیش شمائیم،

۱- اصول کافی: ج ۲ / ۴۲۴-۴۲۳ بحار الانوار: ۶ / ۴۱ ح ۷۸ از آن.

ص: ۱۹۹

وقتی که از نزد تو بیرون می‌رویم و به این خانه‌ها داخل می‌شویم و بوی اولاد واهل و عیال را، درمی‌یابیم، نزدیک می‌شود از حالتی که نزد شما بودیم متحول شویم مانند این که ما بر چیزی نبودیم، آیا برای ما از نفاق می‌ترسی؟!.

رسول خدا به آنها فرمود: نه، این وسوسه‌های شیطان است که شما را به دنیا راغب نماید، اگر شما به حالت اولی ادامه دهید (و در آن روحیه همیشه بمانید) که فرشتگان با شما مصافحه می‌کنند و به روی آب راه می‌رفتید و اگر نبود که شما گناه کنید و استغفار نمائید، البته خداوند خلقی را می‌آفرید که گناه کنند و طلب مغفرت از خدا بنمایند و آنها را ببخشد، مؤمن فریب خورده و بازگشت کننده است، آیا گفته خدا را نشنیده‌ای «خداوند توبه کننده‌ها و پاکان را دوست می‌دارد» و فرمود: «از پروردگارتان طلب مغفرت نموده و به سوی او برگردید».

ص: ۲۰۰

منابع و مصادر

قرآن کریم

نهج البلاغه

۱- المحاسن برقی:

۲- الخرائج و الجرایح: راوندی.

۳- أمالی شیخ صدوق:

۴- امالی: شیخ طوسی.

۵- بحار الأنوار: علامه مجلسی.

۶- تفسیر امام عسکری علیه السلام:

۷- تفسیر عیاشی.

۸- تفسیر علی بن ابراهیم:

۹- تنبیه الخاطر:

۱۰- تحف العقول: ابن شعبه حرّانی ..

ص: ۲۰۱

۱۱- ثواب الأعمال:

۱۲- جامع الاخبار:

۱۳- صحیفه الرضا علیه السلام:

۱۴- عده الداعی.

۱۵- علل الشرایع صدوق.

۱۶- عیون احبار الرضا علیه السلام: شیخ صدوق.

۱۷- مصباح الشریعه

۱۸- معانی الاخبار:

۱۹- کتاب حسین بن سعید.

من لا یحضره الفقیه شیخ صدوق.

۲۰- نهج البلاغه: سید رضی.

۲۱- نوادر راوندی.

درباره مرکز

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند؟

سوره زمر / ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ.ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفاً علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب «مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱. بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)
۲. تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی
۳. جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه، تبلت ها، رایانه ها و ...
۴. سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو
۵. گسترش فرهنگ عمومی مطالعه
۶. زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱. عمل بر مبنای مجوز های قانونی
۲. ارتباط با مراکز هم سو
۳. پرهیز از موازی کاری
۴. صرفاً ارائه محتوای علمی
۵. ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱. چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه
۲. برگزاری مسابقات کتابخوانی
۳. تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...
۴. تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...
۵. ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com
۶. تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و ...
۷. راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی
۸. طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و ...
۹. برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)
۱۰. برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)
۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و ... در ۸ فرمت جهانی:

JAVA.۱

ANDROID.۲

EPUB.۳

CHM.۴

PDF.۵

HTML.۶

CHM.۷

GHB.۸

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

ANDROID.۱

IOS.۲

WINDOWS PHONE.۳

WINDOWS.۴

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

در پایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می نمایم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آواده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک ۱۲۹/۳۴ - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

دفتر تهران: ۰۲۱ - ۸۸۳۱۸۷۲۲

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

مرکز تحقیقات و ترجمه

اصفهان

گام‌ها

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

